TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİ'NDE ANADOLU'DAKİ YAPI FAALİYETLERİ VE MİMARİ BEZEME

Yüksek Lisans Tezi

Ali Burak ÜNAL

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİ'NDE ANADOLU'DAKİ YAPI FAALİYETLERİ VE MİMARİ BEZEME

Yüksek Lisans Tezi

Ali Burak ÜNAL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİ'NDE ANADOLU'DAKİ YAPI FAALİYETLERİ VE MİMARİ BEZEME

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Musa KADIOĞLU

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Prof. Dr. Musa KADIOĞLU (Danışman)	.....
2- Prof. Dr. Veli KÖSE	.....
3- Prof. Dr. İ. Hakan MERT	.....

Tez Sınavı Tarihi: 11.09.2020

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Musa Kadıoğlu danışmanlığında hazırladığım "Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'daki Yapı Faaliyetleri ve Mimari Bezeme (Ankara.2020)" adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:11/02/2022
Adı-Soyadı ve İmza
Ali Burak Ünal
İmza

İÇİNDEKİLER

LEVHALAR LİSTESİ 1

KISALTMALAR LİSTESİ 6

ÖNSÖZ 7

1. GİRİŞ 8

1.1. Konu ve Kapsam 10

1.2. Amaç ve Yöntem 11

2. JULİUS-CLAUDİUSLAR DÖNEMİ 12

2.1. Julius-Claudiuslar Dönemi Tarihçesi ve İmparatorların Yapı Faaliyetleri 12

2.2. Anadolu'daki Yapı Faaliyetlerini Etkileyen Faktörler 24

2.2.1. Euergesia 25

2.2.2. Romanizasyon 28

2.2.3. İmparatorluk Kültü 33

2.2.4. Doğal Afetler Sonrası Yenileme Çalışmaları 41

3. ANADOLU'DA JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİ YAPILARI 44

3.1. Kamu Yapıları 44

3.1.1. Faydacıl Yapılar 44

3.1.1.1. Aphrodisias Tiberius Portikosu 44

3.1.1.2. Ephesos Nero Salonu/Stoası 46

3.1.1.3. Miletos Capito Hamamları 48

3.1.1.4. Miletos İon Portikosu 51

3.1.1.5. Miletos Tiyatrosu I. Scaenae Frons'u (Tiyatro'nun Sahne Binası Cephesi) 52

3.1.1.6. Oinoanda Roma Köprüsü 54

3.1.1.7. Patara Deniz Feneri (Pharos) 55

3.1.1.8. Patara Yol Anıtı (Stadiasmus Patarensis) 56

3.1.1.9. Perge Kuzey Gymnasium (Cornutus Palaestrası) 58

3.1.1.10. Pisidia Antiokheiası Tiberia Platea (Tiberius Alanı/Meydanı) 60

3.1.1.11. Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı 60

3.1.1.12. Sagalassos Stadion (Stadyum) 62

3.1.1.13. Sagalassos Yukarı Agora'daki Tak Yapıları 63

3.1.2. Dini Yapılar 64
3.1.2.1. Aphrodisias Sebasteion 64
3.1.2.2. Elaiussa Sebaste Roma Tapınağı 70
3.1.2.3. Laertes Claudius Tapınağı 73
3.1.2.4. Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı 75

3.2. Kişisel Yapılar (Özel Mülke Ait Yapılar) 80
3.2.1. Mezar Anıtları 80
3.2.1.1. Hierapolis Tomba Bella 80

4. JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİNDE MİMARİ BEZEME 85

4.1. Bezeme Türleri 85
4.1.1. İon Kymationu 85
4.1.2. Lesbos Kymationu 88
4.1.3. İnci-Makara Dizisi 89
4.1.4. Anthemion Dizisi (Lotus-Palmet) 91
4.1.5. Kıvrık Dal (Ranke) Bezemeleri 92
4.1.6. Girland Frizleri 95
4.1.7. Akanthus 99

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 102
KAYNAKÇA 107
LEVHALAR 125
ÖZET 178
ABSTRACT 179

LEVHALAR LİSTESİ

Levha I-1	MS 17 Depremi Sonrası Tiberius'a Teşekkür Amaçlı Basılan Sestertius (Shotter 2004, 64).
Levha I-2	Concordia Tapınağının Onarımı Sonrası Tiberius'u Onurlandırmak İçin Basılan Sestertius (Shotter 2004, 16).
Levha II-3	Sperlonga Villası, Plan (Sear 1982, 88).
Levha II-4	Villa Jovis, Kesit (Sear 1982, 89).
Levha III-5	Villa Jovis, Plan (Sear 1982, 89).
Levha III-6	Porta Maggiore, Detay (Yegül – Favro 2019, 223).
Levha IV-7	Porta Maggiore (Yegül – Favro 2019, 222).
Levha IV-8	Domus Aureus, Plan (Sear 1982, 98).
Levha V-9	Aphrodisias Kent Planında Güney Agora'nın Konumu (Smith 2016, 28).
Levha VI-10	Aphrodisias Tiberius Portikosu, Temel Kesiti (Berns 2017, 114).
Levha VII-11	Ephesos Nero Salonu, Caddeye Bakan Giriş (Scherrer – Trinkl 2006, 43).
Levha VII-12	Ephesos Nero Salonu, Güneyden Görünüş (Scherrer – Trinkl 2006, 39).
Levha VIII-13	Ephesos Nero Salonu, Güney Cephe ve Plan (Scherrer – Trinkl 2006, 40).
Levha IX-14	Miletos Capito Palaestra (Köster 2004, 36).
Levha X-15	Miletos Capito Palaestra İki Katlı Rekonstrüksiyon (Köster 2004, 34).
Levha XI-16	Miletos Capito Hamamları, Plan (Yegül 2009, 115).
Levha XII-17	Miletos İon Portikosu, Rekonstrüksiyon (Köster 2004, 43).
Levha XIII-18	Miletos Scaenae Frons, Rekonstrüksiyon (Köster 2004, 50).

Levha XIII-19 Miletos Tiyatro ve Scaenae Frons, Plan (Sear 2006, 343).

Levha XIV-20 Miletos Scaenae Frons, Yazıt (Köster 2004, 50).

Levha XIV-21 Oinoanda Roma köprüsü, Yazıt (Milner 1998, 118).

Levha XV-22 Patara Deniz Feneri (İşkan-Işık vd. 2008, 30).

Levha XV-23 Patara Deniz Feneri, Yapı Yazıtı (Şahin 2009, 344).

Levha XVI-24 Patara Sex. Marcius Priscus Heykel Kaidesi Yazıtı (İşkan-Işık vd. 2008, 199).

Levha XVII-25 Perge Cornutus Palaestrası, Konum (Özdizbay 2012, Lev.3, Plan 1).

Levha XVIII-26 Perge Cornutus Palaestrası (Özdizbay 2012, Lev. 8, Res. 5).

Levha XVIII-27 Pisidia Antiokheiası Tiberia Platea, Baebius Asiaticus Yazıtı (Rubin 2011, 41).

Levha XIX-28 Sagalassos Kent Planında Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı (Waelkens 1993, fig.14).

Levha XIX-29 Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Zemin Planı (Waelkens – Loots 2000, 366).

Levha XX-30 Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Cephe (Waelkens – Loots 2000, 366).

Levha XX-31 Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Kesit (Waelkens – Loots 2000, 366).

Levha XXI-32 Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Detay (Mitchell vd. 1989, 69).

Levha XXII-33 Aphrodisias Kent Planında Sebasteion'un Konumu (Smith 2016 289).

Levha XXIII-34 Aphrodisias Sebasteion, Plan (Smith 1987, 91).

Levha XXIV-35 Aphrodisias Sebasteion, Paneller. Augustus, Nike ve Trophy (Thommen 2012, 86).

Levha XXIV-36 Aphrodisias Sebasteion, Paneller. Claudius ve Agrippina (Thommen 2012, 87).

Levha XXIV-37 Aphrodisias Sebasteion Güney Portikosu, Paneller ve Kesit (Smith 1987, 92).

Levha XXV-38 Aphrodisias Sebasteion Güney Portikosu, Panel (Smith 2016, 31).

Levha XXVI-39 Aphrodisias Sebasteion, Propylon (Yegül – Favro 662).

Levha XXVII-40 Elaiussa Sebaste, Tapınak Havadan Görünüş (Giobbe 2013, 131).

Levha XXVIII-41 Elaiussa Sebaste, Plan (Borgia 2017, 448).

Levha XXIX-42 Elaiussa Sebaste, Korinth Sütun Başlığı Detay (Spanu 2013, 100).

Levha XXIX-43 Elaiussa Sebaste, Girlandlı Cella Frizi (Borgia 2017, 453).

Levha XXX-44 Laertes Roma Tapınağı, Arşitrav (Söğüt 1999, 497).

Levha XXX-45 Laertes Roma Tapınağı, İon Sütun Başlığı (Söğüt 1999, 497).

Levha XXXI-46 Laertes Roma Tapınağı, Zemin Rölövesi (Söğüt 1999, 501).

Levha XXXI-47 Laertes Roma Tapınağı, Plan (Söğüt 1999, 502).

Levha XXXII-48 Patara Yol Anıtı (Onur 2016, 572).

Levha XXXIII-49 Patara Yol Anıtı, 3D Modelleme (Onur 2016, 575).

Levha XXXIV-50 Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı, Plan (Mert 2008, 261).

Levha XXXV-51 Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Plan (Mert 2008, 271).

Levha XXXVI-52 Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Cephe (Rubin 2011, 37).

Levha XXXVII-53 Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Ranke Friz Bloğu (Mert 2008, 274).

Levha XXXVII-54 Pisidia Antiokheiası Propylon, Cephe (Rubin 2011, 36).

Levha XXXVIII-55 Pisidia Antiokheiası Propylon Frizi, Pisidialı Esir Kabartması (Mert 2008, 266).

Levha XXXIX-56 Pisidia Antiokheiası Propylon Frizi, Girland Taşıyan Eros ve Nike (Rubin 2011, 43).

Levha XL-57	Sagalassos Claudius Takı (Güneybatı), Konum ve Plan (Waelkens vd. 2014, 17).
Levha XLI-58	Sagalassos Claudius Takı (Güneybatı), Cephe (Talloen – Waelkens 2004, 182).
Levha XLII-59	Hierapolis Tomba Bella (Romeo vd. 2014, 113).
Levha XLIII-60	Hierapolis Tomba Bella Üst Kat, Kesit ve Plan (Romeo vd. 2014, 114).
Levha XLIV-61	Hierapolis Tomba Bella Lahit (Romeo vd. 2014, 199).
Levha XLV-62	Hierapolis Tomba Bella Lahit, Friz (Romeo vd. 2014, 199).
Levha XLV-63	Hierapolis Tomba Bella Lahit, Kaide (Romeo vd. 2014, 187).
Levha XLVI-64	Sagalassos Apollon Klarios Tapınağı, Arşitrav Bloğu (Vandeput 1997, 250, Pl.17.3).
Levha XLVI-65	Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Arşitrav Bloğu (Vandeput 1997, 255, Pl.22.3).
Levha XLVII-66	Miletos İon Portikosu, Friz (Köster 2004, Taf.23.4).
Levha XLVII-67	Miletos İon Portikosu, Lesbos Kyma (Köster 2004, Taf.21.2-3).
Levha XLVII-68	İnci-Makara Bezemesi, Çizim (Vandeput 1997, 30).
Levha XLVIII-69	Miletos İon Portikosu, Friz (Köster 2004, Taf.24.6).
Levha XLVIII-70	Miletos Capito Hamamı Palaestrası, Friz (Köster 2004, Taf.18.4).
Levha XLIX-71	Pisidia Antiokheiası, Augustus Tapınağı Girlandlı Friz (Rubin 2011, 49).
Levha XLIX-72	Aphrodisias Tiberius Portikosu, Girlan-Mask Frizi (Chaisemartin 1989, 29, Fig.3b).
Levha L-73	Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Korinth Başlığı (Vandeput 1997, Pl.22.2).
Levha LI-74	Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da İnşa Edilen Yapıların İmparatorlara Göre Dağılımı, Grafik.

Levha LI-75 Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da İnşa Edilen Yapıların Yapı Tiplerine Göre Dağılımı, Grafik.

Levha LII-LIII Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da İnşa Edilen Yapıların Tarihlerini, Tarihlendirme Şekillerini ve Temel Kaynakçalarını İçeren Tablo.

KISALTMALAR LİSTESİ[1]

Bkz./bkz. : Bakınız.

Çev. : Çeviren.

ed. : Editör.

Fig. : Figure (İngilizce), Resim.

Lev. : Levha.

MÖ : Milattan Önce.

MS : Milattan Sonra.

Pl. : Plate (İngilizce), Levha.

Res. : Resim.

Taf. : Tafel (Almanca), Levha.

vd. : Ve Diğerleri.

vdd. : Ve Devamındakiler.

yy. : Yüzyıl.

[1] Kaynakçada kullanılan süreli yayınların kısaltmaları Alman Arkeoloji Enstitüsü'ne göre verilmiştir.

ÖNSÖZ

Mimari bezeme çalışma konusunda beni cesaretlendiren, bu çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılan, değerli görüşlerini ve tecrübelerini paylaşan tez danışmanım ve hocam Prof. Dr. Musa KADIOĞLU'na en içten teşekkürlerimi sunarım. Lisans dönemim boyunca ve sonrasında üzerimde sayamayacağım kadar çok emekleri bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI ve Prof. Dr. Feriştah SOYKAL-ALANYALI başta olmak üzere Anadolu Üniversitesi'ndeki bütün hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Kaynak arayışım sırasında değerli yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Birol CAN'a, yapıcı eleştirileri ile tezin şekillenmesinde katkısı olan arkadaşlarım M. A. Yeliz ÖZTUNÇ ve M. A. Volkan ÖZTEKİN'e, çokça faydalandığım dijital kaynak arşivlerini benimle paylaşan Ar. Gör. Yusuf KILIÇ ve M. A. Ece TARAKAN'a da ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, yüksek lisans dönemim boyunca her türlü maddi ve manevi destekte bulunan, her zaman yanımda hissettiğim aileme en içten teşekkürlerimi sunarım.

Ali Burak ÜNAL

1. GİRİŞ

Üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olan Anadolu'nun antik dönemdeki doğu sınırı olarak Kızılırmak Nehri kabul edilmektedir.[2] MÖ 1. binyıl başlarındaki göçler ile batı kıyılarından başlayarak Hellen Kültürü etkisi altına giren Anadolu, Büyük İskender'in Doğu Seferi sonucunda tamamı ile Hellen kültürüne dahil olmuştur. Hellenistik Dönem içerisinde birçok defa krallıklar arasında el değiştiren bölge MÖ 133 yılında Pergamon Kralı III. Attalos'un vasiyeti ile Roma Cumhuriyetine miras olarak bırakılmış ve böylece Batı Anadolu'da Asia Eyaleti kurulmuştur. Roma'da Cumhuriyet Dönemi bitip İmparatorluk Dönemi'ne geçilirken Anadolu'daki Roma hakimiyeti de genişlemiş ve yeni eyaletler de Roma İmparatorluğu'na katılmıştır. Bu çalışmanın tarihi kapsamını oluşturan Julius-Claudiuslar Dönemi sonuna gelindiğinde Roma hakimiyeti, Anadolu'nun tamamına yayılmıştır. Roma hakimiyeti ile bölgede faaliyete başlayan Roma kurumlarının çeşitliliği, bazıları dini bazıları seküler olan çok çeşitli özel binalar gerektirmektedir. Bunlar; ticari binalar, konutlar, eğlence yapıları, faydacıl yapılar, onurlandırma yapıları, dini yapılar, askeri yapılardır.[3] Bu yapıların çoğu İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde kendi standartlarına çoktan kavuşmuşlardır. Bu durumun dışındaki diğer yapılar, özellikle hamam yapıları ise gelişimlerini uzun bir süre daha sürdürmüşlerdir.[4] Roma mimarisine sadece bir dizi emperyal proje olarak bakmak kolaydır, fakat aynı zamanda, Roma mimarisinin tüm dokusunun sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğunu da hatırlamamız gerekir. Bu değişim ve gelişim devam ederken bir yandan da İmparatorlar kendi büyük inşaat programlarını yürütmekteydiler.[5] MS 1. yüzyıl özelinde ise Roma, mimari anlamda bir arayış içerisinde olmuştur. Başkent Roma ve diğer kent-

[2] Tekin 2012, 40.
[3] Sear 1982, 29. Yapıların amaçlarına göre sınıflandırılması için bkz: Vitr.1.3.1.
[4] Sear 1982, 29.
[5] Sear 1982, 29.

lere, eyaletlere birçok kamu binası yapılmış ve bu yapı programları sırasında her imparatorun farklı eğilimleri ve bu eğilimlerin inşa edilen binalara farklı etkileri olduğundan her biri kendi dönemi içinde değerlendirilmiştir.[6] Bu bağlamda, çalışmanın ikinci bölümünde Julius-Claudiuslar ailesine mensup dört imparator dönemindeki siyasi tarih yanında, hem başkent ve çevresi hem de Anadolu'daki yapı faaliyetleri incelenmiş, karşılaştırma verisi oluşturulmaya çalışılmış, söz konusu yapı faaliyetlerini etkileyen unsurlar ve kavramlar hem modern hem de antik kaynaklardan faydalanılarak ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Anadolu'da, Julius-Claudiuslar Dönemi'nde inşa edilen yapılar türlerine göre sınıflandırılmış, mimari detayları ve yapı politikasındaki yerleri irdelenerek tek tek incelenmiştir. Yapıların hangi amaçlarla kim tarafından yaptırıldıkları, yapılara dair epigrafik ve arkeolojik buluntuların durumu da bu bölümde ele alınan konulardandır.

Bir yapıyı mimari anlamda tarihlemeye yönelik her girişim öncelikle yapıyı oluşturan unsurlar üzerinde bulunan bitkisel, geometrik veya daha farklı motiflerden oluşan bezemelerin incelenmesi ile başlamalıdır. Dördüncü bölümün konusu olan mimari bezemelerin stilistik olarak tarihlenmesi, özellikle stratigrafik ve epigrafik verilerin eksik olduğu az araştırılmış kentlerde bulunan yapıları tarihlemek için en kullanışlı yöntemdir. Antik dönemdeki kentlerin zaman içinde değişen ve gelişen mimari bir "moda" tarafından etkilendiği varsayıldığında, ele geçen bezemelerin aynı kentte veya çevredeki diğer kentlerde bulunan daha kesin tarihlenmiş yapılara ait bezemeler ile karşılaştırılması sonucu eksik verilerle dahi yapıya yaklaşık bir tarih verebilmek mümkündür.[7] Dördüncü bölümde; öncelikle mimari bezemelerin çeşitleri, yapılar üzerindeki konumu ve yapıların tarihlenmesindeki rolüne vurgu yapılmıştır. Bölümün devamında ise mimari

[6] Ward-Perkins 1970, 202.
[7] Vandeput 1995, 129.

bezeme öğeleri tek tek incelenmiş, kronoloji dahilinde geçirdikleri değişimler yapılar bağlamında karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıklarına değinilmiştir.

Beşinci bölüm ise, önceki bölümlerde elde edilen veriler ışığında yapı faaliyetlerinin nedenlerinin, dönem içindeki bölgesel ve kronolojik farklılıkların değerlendirilip Julius-Claudiuslar Dönemi yapı faaliyetlerinin ana hatlarının belirginleştirildiği sonuç bölümüdür.

1.1. Konu ve Kapsam

Tez çalışmamın konusu; Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'daki yapı faaliyetleri, faaliyetlerin nedenleri ve bu faaliyetler esnasında, süreç boyunca gelişip değişen mimari bezemelerdir. Çalışmanın kronolojik kapsamını oluşturan Julius-Claudiuslar Dönemi, MS 14 - MS 68 yılları arasındaki dört imparatorun hüküm sürdüğü 54 yıllık dönemdir. Dönem, birçok kaynakta Augustus Dönemi ile başlatılmasına rağmen, Augustus'un yalnızca Julius ailesine mensup olmasından dolayı, bu çalışmada İmparator Tiberius'un başa geçtiği MS 14 yılı Julius-Claudiuslar Dönemi'nin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Dönemin detayları çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

Coğrafi kapsam olarak Anadolu'nun ele alındığı tezde çalışılan yapılar konum, tip ve mimari dekorasyon gibi özellikleri açıkça belli olan, yeterli arkeolojik veriye sahip yapılar arasından seçilmiştir. Tüm mimari malzemesi dağılmış ve devşirilmiş, varlığı yalnızca farklı yapılar üzerindeki devşirme malzemelerden veya yazılı kaynaklardan kanıtlanan yapılar çalışmaya dahil edilmemiştir. Claudius'un yol yapım çalışmalarını vurgulamak için teze dahil edilen Oinoanda Roma Köprüsü bu duruma istisnadır. Ayrıca, eski kaynaklarda tezin kapsamı olan Julius-Claudiuslar Dönemi'ne dahil edilen Pes-

sinus Sebasteion yapısı, mevcut çalışmalar ışığında Augustus Dönemi'ne[8] tarihlendiğinden dolayı tezin kapsamı dışında tutulmuştur.

1.2. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı; Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'daki yapı faaliyetlerinin nedenleri, sonuçları, mimari özelliklerin bölgesel ve kronolojik farklılıkları, hangi yapı tiplerinin öne çıktığı, söz konusu yapılarda kullanılan bezeme çeşitleri ve teknikleri gibi soruların cevaplanmasıdır.

Çalışmada öncelikle Julius-Claudiuslar Dönemi'nin tarihi ve Anadolu'nun bu dönemdeki tarihi coğrafyası ayrıntılı şekilde incelenip anlatılmıştır. Sonrasında ise imparatorlar, yerel yöneticiler ve euergetesler tarafından yaptırılan yapılar yapılış amaçlarına göre sınıflandırılıp kendi başlıkları altında yapılış amacı, mimari ve süsleme gibi açılardan tek tek incelenmiş ve dönemin yapı politikasındaki yerleri ve öneminden bahsedilmiştir. Çalışmalar sırasında, üzerinde araştırma yapılan yapıların literatür taraması için çoğunlukla Anadolu Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi kütüphaneleri kullanılmış, ayrıca dijital materyallerden faydalanılmıştır. Yapılar hakkındaki veriler ve görseller, kaynak yayınlardan gerekli atıflar yapılarak elde edilmiş ve kullanılmıştır.

[8] A. Verlinde, *The temple complex of Pessinus: archaeological research on the function, morphology and chronology of a sanctuary in Asia Minor* (Gent 2012); A. Verlinde, "The Pessinuntine Sanctuary of the Mother of the Gods in light of the excavated Roman temple: fact, fiction and feasibility", *LATOMUS* 74.1, 2015, 30-72.

2. JULİUS-CLAUDİUSLAR DÖNEMİ

2.1. Julius-Claudiuslar Dönemi Tarihçesi ve İmparatorların Yapı Faaliyetleri

MS 14-68 yılları arasında Roma, Augustus'un kan bağı veya evlatlık yoluyla ardılları olan Julius-Claudiuslar ailesi tarafından yönetilir.[9] Julius-Claudiuslar ailesi, *patrici* sınıfından olan Julius ailesine mensup Augustus'un, yine aynı sınıftan olan Claudius ailesine mensup Livia Drusilla ile evlenmesi ve Livia Drusilla'nın eski kocası Tiberius Claudius Nero'dan olan oğlu Tiberius'u MS 4 yılında evlat edinmesi ile oluşmuştur.[10] Bu durumda Julius-Claudiuslar Dönemi, Augustus'un ölümü ardından Roma'nın ikinci imparatoru Tiberius'un MS 14[11] tarihinde başa geçmesi ile başlayıp beşinci imparator Nero'nun MS 68 tarihinde intihar etmesi ile sona erer.[12] Bu dönemde Tiberius (MS 14-37)[13], Caligula (MS 37-41)[14], Claudius (MS 41-54)[15] ve Nero (MS 54-68)[16] olmak üzere dört imparator hüküm sürmüştür.

Tiberius, MÖ 16 Kasım 42[17] yılında Tiberius Claudius Nero ve MÖ 39 yılında Augustus ile evlenecek olan Livia Drusilla'nın oğlu olarak dünyaya gelmiştir.[18] Tam adı Tiberius Claudius Nero'dur.[19] MÖ 13, MÖ 7, MS 18, MS 21 ve MS 31 yılları olmak üzere beş defa konsüllük yapmıştır.[20] Tiberius'un imparator olmadan önceki kariyeri de hem asker, hem de politikacı olarak çeşitli başarılarla doludur.[21] MÖ 20 yılında henüz

---

[9] Magie 1950, 491; Mousourakis 2007, 89.
[10] Claudiuslar Ailesi için bkz: Suet.Tib.1,3-4; Christ 2009, 6.
[11] Kienast 2004, 76.
[12] Kienast 2004, 97.
[13] KIP, T.814.33; Kienast 2004, 76; Mommsen 2005, 113.
[14] KIP, C.1015.25; Kienast 2004, 85; Mommsen 2005, 133.
[15] KIP, C.1204.30; Kienast 2004, 90; Mommsen 2005, 137.
[16] KIP, N.71.26; Kienast 2004, 96; Mommsen 2005, 148.
[17] Suet.Tib.5.
[18] Suet.Tib.6; Kamm 2008, 50.
[19] Kienast 2004, 76.
[20] Levick 2005, 18 vdd.; Kamm 2008, 50.
[21] Goodman 1997, 47.

22 yaşında iken, MÖ 53 yılında Crassus tarafından Parthlara kaptırılan lejyon sancaklarını Parthlardan geri alarak ilk askeri başarısını elde etmiştir.[22] Bu zaferden sekiz yıl sonra Agrippa'nın ölümünü takiben Tuna nehri kıyısındaki lejyonların başına geçmiş ve MÖ 12-9 yılları arasında bu bölgede, MÖ 9-7 yıllarında ise Rhine bölgesinde birçok sefer düzenlemiştir.[23] Tiberius, Augustus tarafından evlatlık alınmasına rağmen Augustus onu bir halef olarak istememiş ve ancak Augustus'un damadı Agrippa ve çocukları Gaius ve Lucius'tan sonraki dördüncü alternatif olarak düşünülmüştür.[24] Fakat Augustus'un Julius ailesinden bir varis çıkarma çabalarının her seferinde boşa gitmesi ve ilk üç adayın Augustus henüz hayattayken ölmesi üzerine Tiberius Senato tarafından MS 14 yılında imparator ilan edilmiştir.[25] Yeni imparatorun ilk işi Senato'yu toplayıp Augustus'un tanrılaştırılması olmuştur.[26] Tiberius yönetiminin ilk yılları birçok açıdan başarılı olmuş ve Augustus'un kurduğu sisteme bağlı kalmıştır. Senato ile ilişkilerini iyi bir şekilde yürütmüştür.[27] Bu dönemde Senato kendi eyaletlerini yönetiyor, İtalya üzerinde sosyal ve dini meselelerde hukuki etkiye sahip bulunuyordu.[28]

Anadolu'da savaş veya karışıklık yaşanmayan bu dönemdeki en büyük gelişim Kommagene ve Kappadokia Krallıkları'nın MS 17 yılında Roma'ya bağlı birer eyalete dönüştürülmesidir.[29] Diğer yandan Tiberius'un imparatorluktaki ilk yıllarında imparatorluğun genelini etkileyen afet ve kıtlıklar da görülmüştür.[30] MS 17 ve MS 23 yıllarında meydana gelen depremler Anadolu açısından dönemin diğer önemli olaylarıdır. MS 17 yılında yaşanan depremde Sardeis, Magnesia ad Sipylum, Temnos, Philadelphia, Aigai, Apollonis, Mostene, Hierokaeseria, Hyrkania, Myrina, Kyme ve Tmolos olmak

[22] Suet.Tib.9; Goodman 1997, 47.
[23] Suet.Tib.17-18; Goodman 1997, 47.
[24] Kamm 2008, 50.
[25] Akşit 1985, 63; Knell 2004, 104; Shotter 2004, 72.
[26] Akşit 1985, 67.
[27] Akşit 1985, 67.
[28] Akşit 1985, 67.
[29] Tac.ann.2.43; Shotter 2004, 60.
[30] Levick 1996, 665.

üzere 12 kent etkilenmiştir.[31] Roma Senatosu bu kentlerin durumunu incelemek ve yardımda bulunmak için Marcus Aletus'u göndermiş ve kentleri beş yıl vergiden muaf tutmuştur.[32] Bu kentlerden Sardeis, Mostene, Hyrkania ve Kyme İmparator'a minnettarlıklarını göstermek için Caeseria; Philadelphia ise Neocaeseria adını almıştır.[33] Diğer kentler Tiberius'u kurucuları olarak ilan etmiş ve bu kentlerin tümü Roma'da İmparator'un birer heykelini dikmişler ve sikkeler basmışlardır[34] (Lev.I-1). MS 23 yılında olan ikinci depremden ise en çok Kibyra kenti etkilenmiş, Tiberius'un önerisi üzerine Senato, bu kentten de vergi almama kararı almıştır.[35] Tiberius'un depremde yıkılan bu kentlere yaklaşımı, Augustus'un MÖ 27 yılındaki depremde yıkılan Tralleis kentine olan yaklaşımından farklıdır. Augustus Tralleis kentine yardım için Senato'ya danışmazken Tiberius Dönemi'nde yıkılan kentlerdeki imar faaliyetleri Senato'nun onayı ile başlamıştır, bu sebepten dolayı kentler Tiberius ve Livia'nın yanında Senato'yu da onurlandırmak istemişler ve Smyrna'da bir tapınak inşa etmişlerdir.[36] Bu tapınağı tasvir eden sikkeler ele geçmiş olsa da tapınağın kendisi arkeolojik olarak tespit edilememiştir.[37] Karia'da, Aphrodisias kentindeki Sebasteion da bu dönemde inşa edilmeye başlanmıştır.[38]

Augustus'un Roma'yı tuğladan inşa edilmiş bir kent olarak alıp mermerden inşa edilen bir kent olarak teslim etmesi ile övünmesi elbette haklı bir övünmedir.[39] Barrett'e göre hiç kimse, Augustus Dönemi'nde Marcus Agrippa'nın denetimi altında yürütülen muhteşem mimari programların kentin çehresini olumlu yönde değiştirdiğini inkar ede-

[31] Suet.Tib.48; Tac.ann.2.47; Magie 1950, 500; Akşit 1985, 77; Shotter 2004, 63; Levick 2005, 76.
[32] Suet.Tib.48; Tac.ann.2.47; Magie 1950, 500; Akşit 1985, 77; Shotter 2004, 63; Levick 2005, 76.
[33] Magie 1950, 500.
[34] Magie 1950, 500.
[35] Mitchell 1987, 350; Levick 2005, 77.
[36] Tac.ann.4.55; Magie 1950, 501; Burrell 2004, 38, 362; Shotter 2004, 64; Levick 2005, 81.
[37] Burrell 2004, 309, 314.
[38] Erim 1980, 205; Smith 1987, 88; Kovacs 2006, 171; Thommen 2012, 82; Rose 2015, 787 vdd.
[39] Liv.IV.25.3; Barrett 2001, 192.

mez.[40] Buna karşılık Augustus'un ardılı Tiberius, mevcut binaları en iyi şekilde muhafaza etmek ve ihtiyaç duyan kentlere finansal yardımda bulunmak konusunda vicdanlı davransa da Augustus'un Roma'nın fiziksel görünüşünü değiştirme gayretini hiçbir zaman paylaşmamış, sade ve mütevazi yaşam anlayışı ile gereksiz ve gösterişli harcamalardan kaçınmıştır.[41] Tiberius Dönemi'nde, Augustus Dönemi'nde inşasına başlanan Concordia, Castor ve Pollux tapınakları bitirilmiş (Lev.I-2), yine bu mütevazi anlayışın sonucu söz konusu yapılar yazıtları ile Augustus'a atfedilmiş, Basilica Aemilia gibi zarar gören yapılar onarılmıştır.[42] Söz konusu tapınaklar sonrasında kentte uzun bir süre mermerden yapılan anıtsal yapı inşasına dair bir girişim görülmemiştir.[43] Ayrıca MS 14 yılında Senato, Divus Augustus için bir tapınak yapılmasını kararlaştırmış fakat bu tapınağın yapımı oldukça uzun sürdüğü için ancak Caligula Dönemi'nde bitirilebilmiştir.[44] Caligula Dönemi'ne ait sikkeler üzerinde ion düzeninde bir hexastylos olarak betimlenen tapınaktan herhangi bir mimari kalıntı günümüze ulaşmamıştır.[45] Bütün bu mütevazi anlayışa zıt olarak Tiberius, Palatin Tepesi'nin kuzeybatısına 120 x 180 m genişliğinde bir alana Domus Tiberiana adında büyük bir villa yaptırmıştır.[46] İnşası esnasında Farnese Bahçeleri'nin tahrip edilmesine neden olan bu saray, oldukça mütevazi bir hayat süren Augustus'un yönetim anlayışı ile çelişmektedir.[47] İmparator, özellikle MS 22 yılında oğlu Drusus'un ölümünden sonra şüphe ve paranoyaya kapılmış ve Roma'da ikamet etmek yerine yaptırdığı villalarda vakit geçirmeye başlamıştır. Söz konusu villalar Campania sahilinin kuzeyinde bulunan Sperlonga ve Capri Adası'nda bulunan Villa Jovis'tir[48] (Lev.II-3,4; Lev.III-5). Tiberius Dönemi'nde hem mimari hem de politik ola-

[40] Barrett 2001, 192.
[41] Barrett 2001, 192.
[42] Ward-Perkins 1970, 202; Yegül – Favro 2019, 217.
[43] Sear 1982, 86.
[44] Ward-Perkins 1970, 203; Yegül – Favro 2019, 217.
[45] Ward-Perkins 1970, 203; Yegül – Favro 2019, 217.
[46] Ward-Perkins 1970, 204; Yegül – Favro 2019, 217.
[47] Sear 1982, 87.
[48] Sear 1982, 87; Knell 2004, 109; Yegül – Favro 2019, 217.

rak önemli bir yapı daha yapılmıştır. Bu yapı, MS 21-23 yılları arasında yapılan Castra Praetoria'dır.[49] Castra Praetoria MS 2. yüzyıl sonuna kadar imparatorluğun yönetiminde doğrudan etkili olmuş ve Caligula, Claudius, Otho gibi imparatorların başa geçmesinde aktif rol üstlenmiştir. Bu duruma MS 193 yılında İmparator Septimius Severus son vermiştir.[50]

Tiberius MS 26 yılında Roma'dan ayrılıp Capri'ye gitmiş ve MS 37[51] yılındaki ölümüne kadar Roma'ya bir daha geri dönmemiştir.[52] Tiberius'un idaresi MS 26 yılında Capri'ye çekilene kadar gayet ılımlı olmuştur. Capri'ye çekildikten sonra yönetimi sertleşse de kendisinden sonra gelen imparatorlardan Caligula ve Nero'nun son yılları ile karşılaştırıldığında yine de onlardan daha olumlu olarak kabul edilebilir.[53]

Tam adı Gaius Caesar Germanicus olan Caligula, Roma İmparatorluğunun üçüncü, Julius-Claudiuslar ailesinin ikinci imparatoru, MS 31 Ağustos 12 tarihinde dünyaya gelmiş, MS 18 Mart 37 tarihinden MS 24 Ocak 41 tarihine kadar Roma İmparatorluğunu yönetmiştir.[54]

Caligula, başa geldiği dönemde Tiberius yönetiminin son dönemlerindeki sert tutumun aksine daha yumuşak bir tutum izleyip sürgüne gönderilen mahkumları geri getirme, Tiberius Dönemi'nin muhbirlerini *(delatores)* cezalandırma ve Senato'nun gücüne saygı gösterme gibi faaliyetlerle Romalılara daha özgür bir hayat umudu verse de imparatorluğunun henüz altıncı ayında yakalandığı bir hastalık sonucu baskıcı ve

---

[49] Ward-Perkins 1970, 202; Yegül – Favro 2019, 217.

[50] Geleneksel kare *castrum* planına uyan ve Tiberius'un bir numaralı adamı Sejanus'un kontrolündeki Praetoria muhafızlarının kışlası olan yapı, Roma kentine, kent üzerinde politik baskı kuracak kadar yakın konumu ile dikkat çeker. Castra Praetoria, kentin doğu bitişiğine, kapısı kente dönük olarak inşa edilmiştir. Bu durum, yapının kenti dışarıdan gelen saldırılardan korumak yerine kentte yaşayanlara kolay müdahale edebilmek için yapıldığını doğrular. Ward-Perkins 1970, 202; Sear 1982, 87; Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 321; Yegül – Favro 2019, 217.

[51] Suet.Tib.73.

[52] Suet.Tib.72; Shotter 2004, 65.

[53] Akşit 1985, 77.

[54] Kienast 2004, 85.

zorba bir imparator haline gelmiştir.[55] Hastalığı sırasında ölümünü arzuladıkları gerekçesi ile etrafındaki birçok kişiyi cezalandırmıştır. Hastalığından sonra Tiberius'un son yıllarındaki politikasını benimseyen Caligula senatörlere karşı bazı küçük düşürücü hareketlerde bulunmuştur. Bu dönemde muhbirler *(delatores)* tekrar ortaya çıkmış, suçlamalar ve idamlar çoğalmıştır.[56]

İmparatorluk yaptığı kısa dönemde Caligula Roma'da mimari anlamda oldukça aktif bir tutum sergilemiştir. Roma kentinde Divus Augustus Tapınağını bitirmiş, Tiberius tarafından yarım bırakılan[57] Pompeius Tiyatrosu'nu tamamlamış, Domus Tiberiana'yı Forum Romanum'a kadar uzatmış ve doğu dinlerine olan ilgisinin bir göstergesi olarak Campus Martius içindeki İsis ve Serapis kutsal alanlarının yapımını üstlenmiştir.[58] Cassius Dio'ya göre Caligula, "Jupiter ile birlikte yaşamak" için Palatin ve Capitol tepelerini birbirine bağlayan bir köprü yaptırmıştır.[59] Ayrıca Suetonius'un aktardığına göre imparator, Roma dışında birçok konut ve villa yaptırmıştır.[60] İmparator, Didyma Apollon tapınağının onarımını bitirmeyi planlamış,[61] Augustus veya Tiberius'un tapınım gördüğü tapınaklardaki çifte tapınımın aksine Didyma Apollon tapınağındaki Apollon tapınımına son verip sadece kendine tapınılmasını istemiştir.[62] Kısa bir süreliğine tapınım görmüş olsa da MS 41 yılında bir suikast sonucu öldürülüp *damnatio memoriae*'a uğramasının ardından tapınımına son verilmiştir.[63] Caligula'nın ölümünden sonra, *praetoria* muhafızlarının da desteğiyle yerine amcası Claudius geçmiştir.[64]

---

[55] Magie 1950, 511.
[56] Akşit 1985, 82.
[57] Suet.Tib.47.
[58] Suet.Cal.21; Sear 1982, 92; Yegül – Favro 2019, 217.
[59] Cass.Dio.59.28; Sear 1982, 92.
[60] Suet.Cal.37; Ward-Perkins 1970, 205.
[61] Suet.Cal.21.
[62] Barrett 2001, 143 vdd.; Burrell 2004, 306, 363.
[63] *Damnatio Memoriae:* Yönetimi beğenilmeyen ve vatan hainliği ile suçlanan imparatorların Senato kararıyla bütün hatıralarının lanetlenmesi ve imparatora dair heykeller, yazıtlar gibi kanıtların yok edilmesi işlemidir. Barrett 2001, 143 vdd.
[64] Suet.Claud.10.

Claudius, MÖ 1 Ağustos 10 yılında Lugdunum'da (Lyon) Drusus Major ve Antonia Minor'un oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Doğumda verilen adı Tiberius Claudius Drusus'tur.[65] MS 24 Ocak 41 yılından 13 Ekim 54 yılına kadar Roma İmparatorluğunu yönetmiştir.[66] Roma vatandaşlığı konusunda düzenlemeler yapmış ve geniş kitlelere vatandaşlık hakkı tanımıştır. Ayrıca Tiberius Dönemi'nde imparatorun kendi kontrolüne aldığı Akhaia ve Makedonia eyaletlerini tekrar Senato kontrolüne vermiştir.[67] Caligula tarafından getirilen ağır vergiler yavaş yavaş kaldırılmış, Caligula'nun Atina ve diğer kentlerden getirttiği heykel ve benzeri kutsal eşyalar[68] kentlere iade edilmiştir. Devleti, Augustus'un kurup Tiberius'un da devam ettirmiş olduğu şekilde yönetmiştir. Senato'ya değer vermiş, muhbirlik eylemlerini yasaklamıştır.[69] Claudius, Caligula'nın aksine, kendisinin tanrılaştırılması konusunu kesin bir dille reddetmiştir.[70] Claudius Dönemi abartılı eleştirilere ve son yıllarında azatlıların etkisinde kalmasına rağmen oldukça başarılı geçmiştir. İmparator, son zamanlarında Senato'nun yetkilerini kısıtlayıp bunları kendi üzerinde toplamıştır. Claudius iyi bir eğitim görmüş, gençliğinde başladığı tarih yazıcılığını imparatorluğu süresince de devam ettirmiştir. Günümüze ulaşmayan eserleri arasında kendi biyografisi *De Vita Sua*, *Tyrrhenicon*[71] ve *Carchedoniacon*[72] bulunur.[73]

Anadolu'da Claudius Dönemi'nde de yıkıcı depremler olmuştur, bu depremlerden etkilenen Kibyra, Miletos, Smyrna, Ephesos, Tralleis gibi kentler Augustus ve Tiberius Dönemleri'nde olduğu gibi üç veya beş yıllık vergi muafiyeti ve maddi yardım almışlardır.[74] Bu yardımlar sonucunda Miletos kentinin adı kısa bir süreliğine Caeseria

---

[65] Suet.Claud.2.
[66] Kienast 2004, 90.
[67] Suet.Claud.25.
[68] Caligula, kendi şahsi kült heykeli haline getirmek istediği Phieidias'ın Olympia'daki Zeus Tapınağı kült heykelini de Roma'ya taşımak istemiştir. Bkz: Barrett 2001, 192.
[69] Akşit 1985, 89.
[70] Akşit 1969, 137.
[71] Etrüsk Tarihi.
[72] Kartaca Tarihi.
[73] Akşit 1969, 140; Akşit 1985, 103.
[74] Magie 1950, 543; Levick 1993, 178.

olarak değiştirilmiş, Lykia'daki Sidyma kentinde ise kentin koruyucu tanrıları arasında Claudius'un da adı anılmıştır. Bithynia, Galatia ve Paphlagonia'da kimi kentler isimlerini Claudiopolis olarak değiştirmiş, Dağlık Kilikya'daki Ninica ve Frigya'daki Iconium kentleri Roma kolonileri ile birleşerek sırası ile Claudiopolis ve Claudiconium adlarını almışlardır.[75] İmparator, yeni yol yapımına ve mevcut yolların tamirine önem vermiştir.[76] İmparator doğu ile de ilgilenmiş, Lykialıların kendi aralarındaki anlaşmazlıkların devam etmesi üzerine MS 43 yılında Lykia'yı Pamphylia ile birleştirmiş ve Roma İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet haline getirmiştir. Bu yeni eyaletin başına Q. Veranius atanmıştır.[77] Oinoanda kentinde bir köprü,[78] Sardeis kentinde ise bir *aquaductus*,[79] Kyzikos kentinde bir tak,[80] Miletos kentinde Capito Hamamı[81] Claudius Dönemi'ne tarihlenen yapılardan bazılarıdır. Xanthos kentinde bulunan bir yazıta göre Lykia'yı eyalet haline getirdiği MS 43 yılında imparatorluk kültüne hizmet eden bir tapınak inşa ettirmiştir.[82] Kremna kentinde bulunan bir yazıta göre burada da bir yapı inşa ettirmiştir fakat yapıya dair yazıttan başka bir kalıntı ele geçmemiştir.[83] Smyrna kentinde bulunan bir yazıttan anlaşılacağı üzere buradaki tiyatroyu da restore ettirmiştir fakat bu yapılara dair söz konusu yazıtlardan başka herhangi bir kanıt bulunamamıştır.[84]

Claudius, imparatorluğu döneminde Roma'da da birçok faydacıl[85] yapı inşa ettirmiştir. Yapımına Caligula Dönemi'nde başlanan[86] Anio Novus Aquaductus'u ile

---

[75] Levick 1993, 178.
[76] Levick 1993, 163 vdd.
[77] Suet.Claud.25; Magie 1950, 516, 529, 548; Akşit 1985, 91; Bean 1997, 30; Goodman 1997, 239.
[78] Milner 1998, 117 vdd.
[79] Ratté – Howe – Foss 1986, 46.
[80] Levick 1993, 94.
[81] Krischen 1928, 27; Köster 1993, 429; Steskal 2015, 226; Niewöhner, 2016, 72.
[82] Mitchell 1987, 355.
[83] Waelkens 2002, 340.
[84] Magie 1950, 1401.
[85] Vitruvius, yapıları bireysel yapılar ve kamu yapıları olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kamu yapıları ise savunma yapıları, dinsel yapılar ve faydacıl yapılar olmak üzere üçe ayrılır. Yazar, faydacıl yapılar olarak limanlar, çarşılar, portikolar, hamamlar, tiyatrolar ve benzeri yapıları örnek göstermektedir. Bkz: Vitr.1.3.1.
[86] Barrett 2001, 194.

70km uzaktan, dağlar aşılarak Roma kentine su getirilmiş ve kentteki kamu yapılarına, hamamlara, çeşmelere havuzlara ve bahçelere su verilmesi sağlanmıştır.[87] Yapımına Caligula Dönemi'nde başlanıp bu dönemde bitirilen bir diğer *aquaductus* ise Aqua Claudia'dır. Esasında Julius Caesar tarafından tasarlanan bu yapı Fucine Gölü'nün Livri Nehri'ne boşaltılması ile gerçekleştirilmiştir. Bu işlem 11 yıl sürmüş, sert kaya içerisine yedi km uzunluğunda tüneller kazılması gerekmiş, fakat bitirildiğinde yapı kısmen başarıya ulaşabilmiştir.[88] Claudius Dönemi'nin en göze çarpan mimari eserlerinden biri de Porta Maggiore'dir. Alt tarafında iki adet kemerli geçit ve üçgen alınlıkları yarım sütunlar tarafından taşınan üç adet *aedicula* bulunan yapının attikası üzerinden üst üste iki kanal halinde Aqua Claudia ve Anio Novus geçmektedir[89] (Lev.III-6; Lev.IV-7). İmparator ayrıca Ostia'da bir liman inşa ettirmiştir.[90] Claudius'un kişisel kullanımı için yeni villalar yaptırdığına dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. İmparator Pincia Tepesi'ndeki Horti Luculliani ve Esquilin Tepesi'ndeki Horti Tauriani villalarına el koyarak bunları şahsi konutu olarak kullanmıştır.[91] Palatin Tepesi'nde, daha sonra Flaviuslar sarayı tarafından işgal edilecek olan bölgelerde birtakım değişiklikler ve eklemeler yapmıştır fakat bunlar da günümüze ulaşmamıştır.[92]

Claudius, MS 50 yılında Nero'yu evlat edinmiş;[93] MS 54 yılında ise karısı Agrippina tarafından, kendi oğlu Britannicus yerine Agrippina'nın eski kocasından olan oğlu Nero'nun imparator olabilmesi için zehirlenerek öldürülmüştür.[94]

Nero, Roma İmparatorluğunun beşinci, Julius-Claudiuslar ailesinin dördüncü ve son imparatorudur. Doğumda verilen adı Lucius Domitius Ahenobarbus; Claudius tara-

[87] Plin.nat. 36.122-125.
[88] Ward-Perkins 1970, 209; Yegül – Favro 2019, 220.
[89] Yegül – Favro 2019, 222.
[90] Yegül – Favro 2019, 220.
[91] Ward-Perkins 1970, 208.
[92] Ward-Perkins 1970, 208.
[93] Tac.ann.12.25.
[94] Cass.Dio 61.34.1-3; Tac.ann.12.66-68.

findan evlat edinildikten sonraki adı ise Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus'tur.[95] MS 15 Aralık 37[96] yılında doğmuş, MS 54-MS 68 yılları arasında Roma İmparatorluğunu yönetmiş, MS 9 Haziran 68 yılında intihara zorlanmış ve *damnatio memoriae* ile cezalandırılmıştır.[97]

Agrippina'nın Claudius'tan önceki evliliğinden olan oğlu Nero imparator olduğunda henüz 17 yaşındadır. İmparator olmanın sorumluluğu, en iyi yol göstericilere de sahip olsa, bu yaştaki biri için oldukça korkutucu olmalıdır.[98] Hırslı ve baskıcı annesi sayesinde aldığı iyi eğitim, Filozof Seneca ve Praetoria Prefect Burrus'un yol göstericiliği, şüpheci karakteri ve içindeki sanat arzusu sayesinde İmparator'un ilk yılları oldukça iyimser bir tablo çizmiştir.[99] Nero, imparatorluğunun ilk yıllarında Augustus'un yönetimdeki prensiplerini takip edeceğini ilan etmiştir.[100] Bu dönemde eyalet vergilerinin yeniden düzenlenip düşürülmesinin yanısıra, yönetimde merhamet, nezaket ve hoşgörünün öne çıkmasına[101] rağmen imparatorluğunun ilerleyen dönemlerinde, özellikle MS 59 yılında Agrippina öldürülüp Seneca ve Burrus imparatorun gayri resmi danışmanlığından çekildikten sonra bu durum değişecek, imparatorun savurganlığı sonucunda hazine neredeyse iflas edecek hale gelecektir. Yeni mali kaynak arayışındaki İmparator çareyi zenginlerin malvarlığını zorla ellerinden almakta bulacaktır.[102] Fakat, İmparator'un bütün olumsuz davranışlarına rağmen Nero yönetiminin ilk yılları, Burrus ve Seneca'nın yönetimde söz sahibi olmaları dolayısı ile ekonomik açıdan başarılı olmuştur.[103] Nero, sikke basımında reform yapmış, altın ve gümüş sikkelerin yanında bronz

---

[95] Kienast 2004, 96
[96] Suet.Nero.6.
[97] Akşit 1985, 120; Kienast 2004, 96.
[98] Yegül – Favro 2019, 225.
[99] Yegül – Favro 2019, 225.
[100] Suet.Nero.30.
[101] Suet.Nero.10. İmparatorun yönetiminde olumlu bir izlenim bırakan ilk beş yılı *quinquennium Neronis* olarak adlandırılır. Ayrıca bkz.: Goodman 1997, 56.
[102] Suet.Nero.30.
[103] Akşit 1985, 120.

sikkeler de basmıştır.[104] İmparatorluğun doğusundaki siyasi hamleleri sonucu Armenia ile olan sorunları çözmüş, bu olaylar sonucunda da dünyada barış sağlandığını simgeleyecek şekilde Roma'daki Janus tapınağını kapıları kapalı olarak gösteren sikkeler bastırmıştır.[105] Senato'nun yetkilerini kısıtlaması ise kendisini monarşik bir idareye itmiştir.[106].

Nero, Vatikan'da Circus Caligula'yı tamamlamış, ona giden yol üzerinde ise Pons Neronianus köprüsünü ve Roma'da Caelius Tepesi yakınında bulunan Macellum Magnum adında büyük bir pazar binası yaptırmıştır.[107] Domus Aureus ve Domus Transitoria adında iki adet saray yaptırmıştır (Lev.IV-8). Domus Transitoria'nın yapımına Palatin Tepesi ile imparatorluk sarayının bulunduğu Esquilin Tepesi arasında MS 64 yılında başlanmış, aynı yıl meydana gelen büyük Roma yangını neticesinde yapı bitirilemeden yıkılmıştır.[108] Nero'nun en ünlü eseri ise Suetonius tarafından *thermis atque gymnasio*[109] olarak tanımlanan Thermae Neronianae'dir. Yapı, Campus Martius'tadır ve bir hamam-gymnasium kompleksidir.[110] MS 64 yılında yaşanan büyük Roma yangını neticesinde kenti yeniden inşa etme fırsatı yakalayan Nero, mimari bir devrim yapılmasına ön ayak olmuştur.[111] Buna ek olarak yangın, daha kapsamlı planlanmış, güvenli, sağlıklı ve kamu yararını düşünen bir Roma'nın inşasına da olanak vermiştir.[112] Nero Dönemi'nde mimari gelişmelerin yanında, imparatorun devlet hazinesini savurgan bir

[104] Akşit 1985, 120.
[105] Shotter 2005, 35.
[106] Akşit 1985, 120.
[107] Ward-Perkins 1970, 211; Yegül – Favro 2019, 226.
[108] Sear 1982, 96.
[109] Suet.Nero.12.
[110] Ward-Perkins 1970, 211; Knell 2004, 114; Yegül – Favro 2019, 226.
[111] Ward-Perkins 1970, 211; Yegül – Favro 2019, 226. MS 64 yangını sonucunda yıkılan kentin yenileme çalışmaları mimari anlamda yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu süreçte inşa edilen Domus Aureus'un mimarları tarafından betonun potansiyeli keşfedilmiş ve o zamana kadar sadece taşıyıcı kısımlarda kullanılan beton, kubbeler, nişler ve apsisler için de kullanılmaya başlanmıştır. Yine beton sayesinde yapılar çok sayıda taşıyıcı unsurdan kurtulmuş ve daha geniş boş alanlara sahip olabilmişlerdir. Yapılardaki vurgu, malzeme yerine malzemeler kullanılarak yaratılan boşluğa kaymıştır. Nero Dönemi'nde başlayan bu mimari devrim "yeni mimari" akımını başlatmış, bu akım sonucunda Hadrian Dönemi'ne gelindiğinde iç mekân kavramı MS 1. yüzyıla göre tanınmayacak şekilde değişmiştir. Bkz: Sear 1982, 87.
[112] Yegül – Favro 2019, 226.

şekilde harcamasının bir sonucu olarak, sanatsal gelişmeler de öne çıkmaktadır. Pompei ve Herculaneum'da birçok örneği görülen dördüncü stil duvar resim sanatı, imparatorun şahsi ressamı Famulus[113] tarafından geliştirilmiş ve uygulanmıştır.[114] Nero'nun sarayı Domus Aureus'taki keten üzerine işlenmiş 36 m'lik dev portresi de bu sanatçı tarafından yapılmıştır.[115] Yine bu savurgan harcamalar neticesinde yaşanan ekonomik patlama, imparatorun yönetimde biraz daha zaman kazanmasına vesile olmuştur.[116]

Anadolu'da Nero Dönemi'nde de depremler yaşanmış ve en büyük yıkım MS 60 yılında Laodikeia kentinde meydana gelmiştir.[117] Fakat Tacitus'a göre imparator, kendinden önceki imparatorların aksine, bu kente herhangi bir yardımda bulunmamıştır.[118] Bu dönemde Iconium'da bir tiyatro,[119] Patara'da bir Deniz Feneri,[120] Ephesos'ta bir stoa inşa edilmiştir.[121] Nero, Anadolu'da yönetim ve bürokrasi bağlamında Claudius'un uygulamalarını takip etmiş, yol yapımına da önem vermiştir.[122] Bu dönemde imparatorun talimatı ile yerel yöneticiler tarafından Pisidia'da Sagalassos ve bir köy yerleşimi arasındaki arazi paylaşımı davası çözülmüş, Bithynia'da Apameia ve Nicaea kenti arasındaki bir yol onarılmıştır.[123]

[113] Ressamın adı bazı kaynaklarda Fabullus olarak da geçmektedir.
[114] Yegül – Favro 2019, 225.
[115] Yegül – Favro 2019, 225.
[116] Yegül – Favro 2019, 225.
[117] Tac.ann.14.27.
[118] Tac.ann.14.27.
[119] Sturgeon 2004, 418.
[120] İşkan-Işık ve diğ. 2008, 91 vdd.; Şahin 2008, 600; Şahin 2009, 331 vdd.
[121] Scherrer 2000, 140; Scherrer – Trinkl 2006, 36.
[122] Magie 1950, 562.
[123] Magie 1950, 562.

2.2. Anadolu'daki Yapı Faaliyetlerini Etkileyen Faktörler

Roma Dönemi'nde Anadolu, Yunanistan ile birlikte zengin bir Klasik Dönem mimari mirasını paylaşmasına rağmen ikisinin arasında birtakım farklılıklar bulunur.[124] Yunanistan'daki Roma mimarisinin temel kaynağı Klasik Dönem Atina'sından kalan prestijli anıtlar iken Anadolu'da bu kaynak, Pytheos ve Hermogenes gibi mimarlar ile Pergamon başta olmak üzere Hellenistik Krallıklar'ın öne çıkarıp şekillendirdiği zengin İon geleneğidir.[125] Geç Cumhuriyet Dönemi'ndeki yüz yıllık siyasi karışıklık, korsanlık ve iç savaşlara rağmen Anadolu zenginliğinden bir şey kaybetmemiştir.[126] Yunanistan bu dönemde mimarideki belirleyici rolünü kaybederken Anadolu, Hellenistik geleneğin aktif şekilde sürdürülüp geliştirilmeye devam edildiği bir yer olmuştur.[127] Hellenistik geleneğin devamının bir diğer nedeni de Roma'nın, diğer bölgelerdeki kolonileri veya Klasik Dönem öncesi Hellen kolonileri gibi sıfırdan bir kent kurmak yerine, halihazırda bir Hellen kenti olarak şekillenmiş olan küçük yerel grupları çok sayıda emekli asker ile birleştirerek yeni koloniler oluşturmasıdır.[128] Hellen kimliğine bağlı olan Anadolu, Roma hakimiyetinin etkisini kendi kimliğini kaybetmeden kabul etmiş, dönüştürmüş ve kendine göre yorumlamıştır.[129]

Roma Dönemi'nde Anadolu'daki yapı faaliyetlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar; *euergesia*[130] faaliyetleri, romanizasyon ve kurulan yeni koloniler, İmparatorluk kültü, *Pax Romana*[131] ile gelen refah ortamı ve afetler sonrası yapılan ye-

---

[124] Ward-Perkins 1970, 386.
[125] Ward-Perkins 1970, 386; Yegül – Favro 2019, 599.
[126] Ward-Perkins 1970, 386; Yegül – Favro 2019, 598.
[127] Ward-Perkins 1970, 386.
[128] Yegül – Favro 2019, 599.
[129] Yegül – Favro 2019, 599.
[130] Euergesia Hellence "iyilik", "fayda" anlamına gelmektedir. Euergetism (hayırseverlik) ve Euergetes (hayırsever) kelimeleri de Euergesia kelimesinden türemiştir. Bkz: KlP.E.411.31.
[131] Pax Romana "Roma Barışı" anlamına gelir ve Augustus Dönemi'nin başlangıcından Marcus Aurelius'un ölümüne kadar olan yaklaşık 200 yıllık bir dönemi kapsar. Bu dönemde hem maddi hem teknik hem de sanatsal zenginlik had safhaya ulaşmıştır. Bu dönemde ayrıca imparatorluk sınırları içinde herhangi bir tehdit bulunmadığından kentler sur yapımını bırakmıştır.

nileme çalışmaları olarak sıralanabilir. Fakat söz konusu sebeplerin arasında kesin bir ayrım yapmak zordur ve genelde çoğu iç içe geçmiş şekilde yapı faaliyetlerine katkıda bulunurlar.

2.2.1. Euergesia

Euergesia, yani hayırseverlik, Roma'nın köklü gelenekleri arasında yer alsa da aslında kökeni Hellenistik Dönem'deki Hellen Dünyası'dır. Bu kavram, o dönemdeki Hellen cömertlik geleneğini en iyi şekilde temsil etmektedir.[132] Klasik Dönem'de kamu işleri *magistrat'lar*, *agoranomos'lar*, *gymnasiarch'lar* ve benzeri memurlar tarafından kent bütçesi kullanılarak gerçekleştirilmekteydi. Fakat bazı memurlar zamanla kendi topluluklarını oluşturup kendilerini bu toplulukların lideri olarak görmeye başladılar ve harcamaları için kentin bütçesini kullanmayı reddedip kendi topluluklarını kendileri finanse etmeyi seçtiler. Bu cömertliklerinin karşılığını ise çeşitli şekillerde onurlandırılarak aldılar. Fakat bu durum bütün vatandaşlar yerine sadece bağışlayıcıların kendi topluluğunu kapsadığı için tam anlamıyla hayırseverlikten bahsedemeyiz.[133]

Hellenistik Dönem'de ise diadokhlar, krallar, kraliyet ailesi ve onların çevresi hayırseverliği iyice yaygın hale getirmişlerdir. MÖ 288/7 yıllarında Seleukos'un Didyma Apollon Tapınağı'na çok miktarda altın, 1000 koyun ve 12 öküz bağışlaması, MÖ 285 yılında Lysimachos'un Priene'ye bağlılıklarının bir karşılığı olarak yaptığı yardımlar bu dönemde yönetim tarafından yapılan hayırseverliklere birer örnek olabilir.[134] Hellenistik Krallıklar son bulduğunda hayırseverlik işleri bu sefer kentlerde ileri gelen yerel zenginler tarafından üstlenilmiştir ve bu kişilerin resmi bir görevi olmasına gerek yoktur. Bu dönemde kentlerdeki birçok yazıt ile kanıtlandığı üzere politik ve yönetimsel

[132] Zuiderhoek 2009, 13.
[133] Cantacuz 2016, 248.
[134] Cantacuz 2016, 248.

aktivite zengin ve önemli bir azınlık olan *euergetes*'ler tarafından sürdürülmüştür. Burası *euergetism* kavramının tam olarak başlangıcı olmalıdır.[135]

Roma Dönemi'nde ise *euergetism* kavramı iyice benimsenmiş ve yaygın hale getirilmiştir. İnanılmaz sayıdaki yazıtlar da Roma Dönemi'ndeki *euergetes*'lerin Hellenistik Dönem'den çok daha fazla olduğunu bize kanıtlar.[136] Bu dönemde, çeşitli biçimlerde hayırseverlik işlerinde bulunmak halk desteğini elde etmek için en geçerli araç olmuştur ve halka cömert davranmayan kişinin yönetimde herhangi bir geleceği olamamıştır.[137] *Euergetes*'ler kentlere tahıl ve yağ bağışlamış, yeni binalar inşa ettirmiş, çeşitli şekillerde zarar gören yapıları onarmış, festival ve oyunları finanse etmişlerdir. Roma Dönemi'nde yerel zenginler dışında imparatorlar da kentlere maddi yardımlar yaparak, süsleyerek, vergileri azaltarak/kaldırarak ve ayrıcalıklar vererek hayırseverlik yapmışlardır.[138] *Euergetism* tek taraflı bir yardımdan çok hediyelerin değiş tokuşu gibi düşünülmelidir.[139] *Euergetes*'ler yaptıkları maddi yatırım karşısında birtakım çıkarlar elde etmişlerdir. Bunlar kent meydanına dikilen heykeller, yazıtlar, anıtlar ve benzeri onurlandırma yapıları olmakla birlikte *euergetes*'lere politik bir çıkar sağlamaları da kaçınılmazdır.[140] Bu *euergetes*'lerin Roma kenti ile de bağlantıları vardır. Kendilerinden talep edilen; halka para ya da yiyecek yardımı yapmak, resmi binalar inşa etmek ya da var olanları onarmak veya resmi memuriyetler almak gibi sosyal hizmetleri yerine getirerek, hem kentlerin ekonomik olarak kendilerini Roma'nın yardımına en az muhtaç kalacak şekilde idame ettirmelerini sağlamakta hem de sundukları hizmetlerle kendi halklarının refahına katkıda bulunmaktadırlar.[141] Dolayısıyla, Anadolu kentleri, Roma Dönemi'nde, zenginlikleriyle doğru orantılı olarak kentlerin idaresinde yer alan elit ke-

[135] Cantacuz 2016, 248.
[136] Cantacuz 2016, 249.
[137] Abbott 1911, 183.
[138] Cantacuz 2016, 249.
[139] Zuiderhoek 2009, 6.
[140] Zuiderhoek 2009, 7.
[141] Özlem-Aytaçlar 2009, 291.

simin yönetimi altında ve yine bu kesim tarafından yapılan *euergesia* faaliyetleri sayesinde refah içerisinde yaşadığı için eski demokratik günlerin özlemini çekmeyen, aksine, *Pax Romana*'nın sağladığı barış, güvenlik ve zenginlikten memnun insanların yaşadığı yerler olmuştur.[142] Kentlerin ileri gelenlerinin *euergetism* kapsamındaki yardımlarına dair eldeki en iyi örneklerden biri Aphrodisias kentinde adı birçok yazıtta geçen Zoilos isimli *euergetes*'tir.[143] Yine Aphrodisias kentinden bir diğer örnek ise Sebasteion yapısını yaptıran Menander ve Eusebes adlı iki kardeşin ve Diogenes ve Attalos adlı bir diğer iki kardeşin aileleridir.[144]

Roma İmparatorluğu'nu Roma Cumhuriyet Dönemi'nden ayıran birçok hususun en bariz olanı, Augustus ve sonrasında gelen imparatorların eyaletlerdeki inşa faaliyetleridir.[145] Cumhuriyet Dönemi'nde fethedilen bölgeler adına sadece başkent Roma güzelleştirilip bölgenin zenginliği buraya taşınırken Roma İmparatorluk Dönemi'nde bu durum değişmiş, ele geçirilen yerler restore edilip oldukça görkemli bir şekilde imparatorluk geleneğine göre yeniden şekillendirilmiştir.[146] Eyaletlerdeki imparatorluk yapılarının inşa süreçleri, eldeki kanıtların yetersizliğinden dolayı hiçbir zaman tam olarak tanımlanamasa da yine de bir şeyler bilmekteyiz. İmar sürecini başlatan en önemli sebepler arasında; sıkıntı yaşayan kentlerin elçiler aracılığı ile yardım istemesi, imparatorluğa bağlı yöneticilerin yaptığı hayırseverlik faaliyetleri veya imparatorun iyi niyet göstergesi olarak yaptığı kişisel bağışlar sayılabilir.[147]

Roma Dönemi'nde kentsel medeniyet kavramı, kamu binaları, kentte düzenlenen festivaller ve oyunlar gibi bileşenlerden oluşmaktadır.[148] Medeniyet neredeyse şehircilik ile eş anlamlıdır. Şehirciliğin temel gereksinimleri ise hükümet binası, gymnasium, ti-

[142] Özlem-Aytaçlar 2009, 291.
[143] Öğüş 2014, 144.
[144] Öğüş 2014, 144.
[145] MacMullen 1959, 207.
[146] MacMullen 1959, 207.
[147] MacMullen 1959; 207.
[148] Zuiderhoek 2009, 78.

yatro, agora, çeşme gibi kamusal yapılardır.[149] Bunların olmadığı bir kent medeni olmaktan uzak, kulübelerde yaşayan bir insan topluluğu olarak görülmektedir. Pausanias'ın Phokis Bölgesi'ndeki Panopeus'tan bahsederken bildirdiği gibi böyle bir yerin kendine kent deme hakkı yoktur.[150] Kenti kent yapan bu öğelerin çok büyük bir kısmı ise *euergesia* faaliyetleri ile yapılmaktadır.[151] Roma İmparatorluk Dönemi'nde yürütülen *euergesia* faaliyetlerinin %58'ini inşa edilen kamu binaları oluşturmaktadır. Geri kalan *euergesia* faaliyetlerinin %17'si halka dağıtılan çeşitli yardım malzemeleri, %13'ü düzenlenen oyunlar ve festivaller, %12'si ise diğer çeşitli yardımlardır.[152] İnşa edilen yapıların büyük çoğunluğunu dini yapılar oluşturmaktadır. Dini yapıları, inşa edilme miktarına göre sırası ile stoalar, hamam-gymnasium kompleksleri, tiyatrolar, *aquaductus*'lar, *odeion*'lar, *agora*'lar, *macellum*'lar, *nymphaeum*'lar, tak'lar ve kütüphaneler takip etmektedir.[153]

2.2.2. Romanizasyon

Romanizasyon terimi ilk olarak Arkeolog F. Haverfield tarafından Romalıların ele geçirdiği bölgeleri "medenileştirmesi" anlamında kullanılmıştır.[154] Roma idaresindeki eyaletlerin romanizasyonu arkeoloji ve tarih araştırmalarında, üzerinde tartışmaların süregeldiği bir konu olmuştur.[155] Tartışmalar, romanizasyonun sonuçları değil işleyiş şekli üzerinedir.[156] Geçmişte romanizasyon; Roma sanatının, mimarisinin ve dininin Romalı yöneticiler tarafından ele geçirilen bölgelerde kasıtlı olarak dayatılması olarak düşünülürken günümüzde ise durumun bundan çok daha karmaşık olduğu bilinmekte-

[149] Zuiderhoek 2009, 78.
[150] Paus.10.3.4.
[151] Zuiderhoek 2009, 78.
[152] Zuiderhoek 2009, 77, Fig: 5.1.
[153] Zuiderhoek 2009, 79, Fig: 5.2.
[154] Haverfield 1905, 1; Rubin 2008, 20.
[155] Woolf 1994, 116; Waelkens 2002, 311.
[156] Waelkens 2002, 311.

dir.[157] Kültür alışverişi, eskiden sanılanın aksine tek taraflı değil, iki veya daha fazla tarafın karşılıklı olarak birbirini etkilemesi şeklinde gerçekleşmektedir.[158] Anadolu mimarisinde bu durum, Hellen ve Roma geleneklerinin bir arada kullanıldığı Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı,[159] Milet'teki Capito Hamamları[160] gibi yapılarda da gözlenmektedir. Hellen dünyasındaki Roma mimarisi, merkezi bir baskı sonucu değil, kültürel farklılıkların bir şekilde orta yolu bulması ile şekillenmiştir.[161]

Romanizasyon, imparatorluğun doğu ve batı eyaletlerinde farklı şekillerde ve seviyelerde gerçekleşmiştir. Batı eyaletlerde yaşayan ve barbar olarak görülen halklara medeniyet götürülmesi, özellikle Geç Roma Cumhuriyet Dönemi ve Erken İmparatorluk Dönemi'nde Romalı yöneticiler tarafından bir görev olarak görülmüştür.[162] Anadolu'da romanizasyon daha farklı bir yöntem ve uygulama gerektirmekteydi.[163] Anadolu'da hemen her kent güçlü bir Hellen kültürünün izlerini taşımakta olduğundan Roma, Gallia ya da İspanya gibi kent kültürünün çok fazla gelişmediği yerlerde uyguladığı politikayı Anadolu için uygulayamamıştır. İspanya ya da Gallia gibi yerlerde romanizasyonu uygulamak kolaydır; çünkü bu gibi bölgelerdeki halkların kültürü, dili ve gelişmişlik seviyesi Roma'nın oldukça gerisinde kalmıştır. Kent kültürünü bu bölgelere götüren de Roma olmuştur. Anadolu'ya gelince, bölgede Arkaik Dönem'den beri oldukça zengin bir Hellen kültürü mevcuttur. Bunları göze alarak Roma, Anadolu'da daha farklı bir yolla romanizasyonu uygulamaya çalışmıştır.[164] Romalılar, batı eyaletlerde kendilerine edindikleri görev doğrultusunda bir düzen oturtmaya çalışırken Hellen Dünyası'nda ise bölgenin geçmişte sahip oldukları disiplini tekrar ortaya çıkarmaya çalış-

[157] Waelkens 2002, 312.
[158] Waelkens 2002, 312; Thomas 2013, 148.
[159] Mert 2008, 276.
[160] Thomas 2013, 151, 156;
[161] Thomas 2013, 155.
[162] Waelkens 2002, 312.
[163] Öztürk 2009, 277.
[164] Öztürk 2009, 277; Yurtsever 2012, 46.

mışlardır.[165] Roma, bu coğrafyada siyasi ve kültürel bir bütünlük kurmanın imkansızlığının farkında olduğundan, Anadolu topraklarını sorunsuz yönetebilmek için, yönetimi kentlerin idaresine bırakmıştır. Nitekim Augustus Dönemi'nden itibaren Anadolu kendi kendini yöneten toplulukların oluşturduğu bir bölge haline gelmiştir.[166] Anadolu, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Anadolu, Galatia, Bithynia, Pontus, Lykia ve Pamphylia gibi eyaletlere bölünmüş ve *proconsul* denilen valiler tarafından yönetilecek şekilde organize edilmiştir.[167] Eyaletler düzeyinde yönetim bu şekilde iken Roma, kentlerin idarelerinde özerk olmalarına izin vererek dolaylı bir kontrol mekanizması kurmuştur. Gerekli durumlarda sınırları değiştirmiş, vergileri aşırıya kaçmamak kaydıyla düzenlemiş, ancak bir isyana neden olacak hiçbir radikal değişikliğe gitmemiştir.[168] Kenti, o kentte yaşayan vatandaşlar topluluğu olarak tanımlayan "*polis* geleneği" Roma İmparatorluk Dönemi'nde de Hellen kentlerinde varlığını sürdürmüştür.[169] İnsanlar ise kendilerinden bahsederken hala Atinalılar, Pergamonlular gibi kent bazında topluluk adları kullanmaktadırlar. Bu durum özellikle MS 2. yüzyılda oldukça yaygınlaşan Roma vatandaşlığının bile yerel aidiyet hissini ortadan kaldıramadığını göstermektedir.[170]

Romanizasyonun bir diğer ayağı ise yeni kurulan kolonilerdir. Başlarda askeri karakterde olan Roma kolonileri kuruldukları alanlarda 500 yıldan uzun süre varlıklarını korumuşlardır. Bu uzun ömürlerini kurulduklarını bölgelere çabuk adapte olmalarına borçludurlar.[171] Bu koloniler kuşaklar boyunca kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale gelmişlerdir.[172] Anadolu'daki Roma kolonizasyonu J. Caesar Dönemi'nde Pontus ve Troas Bölgeleri, Augustus Dönemi'nde ise Pisidia Bölgesi'nde yoğunlaşmıştır.[173] İtal-

[165] Waelkens 2002, 312.
[166] Özlem-Aytaçlar 2009, 290.
[167] Yegül – Favro 2019, 599.
[168] Özlem-Aytaçlar 2009, 290.
[169] Zuiderhoek 2009, 71.
[170] Zuiderhoek 2009, 72.
[171] Levick 1967, 1.
[172] Levick 1967, 1.
[173] Levick 1967, 188; Yegül – Favro 2019, 599.

ya'daki Latin kolonileri veya Klasik Dönem öncesi Hellen ticaret kolonilerinin aksine, Pisidia Antiokheiası'nda olduğu gibi, Anadolu'da kurulan Roma kolonileri küçük Hellen kentlerine çok sayıda emekli Roma askeri yerleştirilerek oluşturulmuştur. Bu durum tam anlamıyla bir Romalılaşma yerine karışık bir kültürün oluşmasına sebebiyet vermiştir.[174] Hatta bazı koloniler çevrelerindeki Hellen kültürü etkisinde kalarak benliklerini kaybetmişlerdir.[175] Kolonilerin bu şekilde bir etki altında kalmalarının en büyük nedeni yerleştikleri bölgelerin yerel tanrılarını da bir şekilde kendi inanç sistemlerine dahil etmeleriydi.[176] Augustus Dönemi'nde Anadolu'da kurulan en önemli koloni olan Pisidia Antiokheiası ve çevresindeki küçük koloniler ulaşılması güç ve korunaklı bölgelerde bulunan emekli asker *(veteran)* yerleşimleriydi. Bu koloniler, askeri yönleri ağır basıyor gibi görünmelerine rağmen kışla veya kaleden çok birer *polis* görünümdeydiler.[177] Seleukoslar, Attaloslar ve Galat Krallarının yönetimi altında yaklaşık 250 yıldır yarı bağımsız bir şekilde varlığını sürdüren Pisidia Antiokheiası MÖ 25 yılında Roma İmparatorluğu tarafından İmparatorluk bünyesine katılmıştır.[178] Pisidia Bölgesi'nin inatçı ve söz dinlemeyen halkların etkisini kırma kampanyasının bir parçası olarak Augustus V. ve VII. Lejyonlarından emekli olan askerlerini *(veteran)* Pisidia Antiokheiası'na yerleştirmiştir. Bu askerlerin görevi aşağı Phrygia ovalarında güvenliği sağlamanın yanında Pisidia dağlarındaki barbar kabileler arasında Roma kültürünün yayılmasını sağlamaktı.[179] Kente kaç emekli askerin yerleştirildiği kesin olarak bilinmemekle beraber B. Levick bu sayının 3.000 civarında olduğunu belirtmektedir.[180] Büyük çoğunluğu soylu olmayan fakir ailelerden gelen emekli askerler kentin kendilerinden önceki ileri gelenlerinin yerini alarak yeni kentlerinin politik elitleri haline gelmişlerdir. Diğer kolonilerde de gö-

[174] Yegül – Favro 2019, 599.
[175] Levick 1967, 188.
[176] Mitchell – Katsari 2005, 247.
[177] Levick 1967, 189.
[178] Rubin 2011, 33.
[179] Rubin 2011, 33.
[180] Levick 1967, 95-96; Rubin 2011, 33.

rüldüğü üzere kentin yerli Grek-Phryg halkının kentte yaşamasına izin veren yeni elitler onları yabancı sakinler anlamına gelen *incolae* olarak tanımlamış ve bütün vatandaşlık haklarını ellerinden almışlardır.[181] Yerli halkın sadece çok zengin olan küçük bir kısmı Roma vatandaşı olarak kabul edilmiş ve Roma ile yerel halk arasındaki kültürel alışverişin en önemli anahtarı da bu küçük kesim olmuştur.[182]

İmparatorluk Dönemi ile birlikte Roma'nın mutlak güç olarak kent yaşamına hakim oluşu Anadolu'nun pek çok kentinde gözlenebilir. Roma ile kentler arasındaki bağı vurgulamak ve kutlamak amacı taşıyan anıtlar giderek daha görkemli ve iddialı hale gelmeye başlamıştır. Bu anıtların en önemli ve prestijlilerinden biri de Aphrodisias'taki Sebasteion yapısıdır. Aphrodisias, Julius-Claudiuslar ailesi ile iyi diplomatik ilişkiler kurmasının yanında Aphrodite, yani Venus ile olan bağı sayesinde ilişkilerini mitolojik bir arka plana da dayandırabilmiştir.[183] Yapının üçer katlı kuzey ve güney portikolarının üst ikişer katı yaklaşık 200 kabartmalı panel ile süslenmiştir. Bu kabartmalı panellerin en önemli amacı Hellen tarihi ve dininin ortak kültürel arka planını çağrıştırmaktır. Bu ve benzer galeriler genellikle bölgede anlatılagelen yerel mitlerle süslenmiştir. Bu konseptin amacı kentlerin yerel kimliklerine mitolojik bir temel oluşturmaktır.[184] Sebasteion yapısının kabartmalı panelleri bu konsepte uyar, ancak bunun yanında Roma ile ilgili birçok gönderme de içermektedir. Tanrıça Aphrodite ilgili olan birçok kabartma yerellikten uzaktır ve Roma ile bağlantıları vurgulamaktadır. Aphrodite'nin burada kentin koruyucusundan çok İtalya'ya yolculuk yapan Aeneas ve yanındakilerin ve hatta Julius-Claudius ailesinin koruyucusu olarak betimlenmiştir.[185] Böylece

[181] Rubin 2011, 33.
[182] Rubin 2011, 34.
[183] Töpfer 2017, 68.
[184] Töpfer 2017, 68.
[185] Töpfer 2017, 68.

yerel bir tanrıça kullanılarak hem bölgenin geçmişine hem de imparatorluk ailesine atıfta bulunulmuş ve Roma ile ilişkiler vurgulanmıştır.[186]

2.2.3 İmparatorluk Kültü

İmparatorluk kültü, köklerini Hellenistik Dönem'deki tanrı-kral geleneği ve Roma Cumhuriyet Dönemi'ne dayandırmaktadır. Tıpkı öncülleri gibi imparatorluk kültü de politik ve askeri gücün güdümündedir.[187] Büyük İskender ile birlikte ortaya çıkan Hellenistik krallar, politik amaçları doğrultusunda tapınaklar, altarlar, rahipler, törenler ve kurbanlar gibi dini olguları kullanarak kendi yönetici kültlerini oluşturup yürütmüşlerdir.[188] Roma'da ise Hellenistik kültürle tanıştıkları MÖ 3. yüzyıldan itibaren askeri başarılar gösteren bazı generallere sıra dışı tanrısal onurlar verilmiştir.[189] Cumhuriyet Dönemi'nin son yıllarında para basmaktan sorumlu senatörler, sikke tasarımlarında gittikçe artan şekilde kahraman ve tanrısal atalara yer verdiler. J. Caesar, bu durumu daha da ileri götürerek hem sikkeler üzerinde hem de Caesar Forumu'nda yaptırdığı bir tapınak ile kendi soyunu tanrıça Venüs'e bağlamaktaydı.[190] Hayatının son yılında, kendisi adına bir tapınak yapılması ve M. Antonius'un da rahip olması için Senato iznini elde etmesine rağmen uğradığı suikast sonucu bu hayalini gerçekleştirememiştir.[191] J. Caesar'ın MÖ 44 yılındaki ölümünü takiben gökyüzünde görülen bir kuyrukluyıldız halk tarafından J. Caesar'ın ruhu şeklinde yorumlanmış, bu durumu MÖ 42 yılında Roma Senatosu da resmi olarak kabul etmiş, J. Caesar tanrı ilan edilip yeni tanrı için altarlar ve tapınaklar yapılmasına karar verilmiştir.[192] Bütün bunlar sonucunda Divus Julius

[186] Töpfer 2017, 68.
[187] Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 350.
[188] Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 350.
[189] Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 350.
[190] Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 350.
[191] Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 351.
[192] Goodman 1997, 129.

Tapınağı MÖ 29 yılında J. Caesar'ın kendi forumuna inşa edilmiştir.[193] Daha sonra Augustus adını alacak olan J. Caesar'ın evlatlık oğlu Octavianus da J. Caesar'ın tanrılaştırılması için oldukça istekli davranmış, kendisini ise sikkelerde tanrının oğlu anlamına gelen *Divi Filius* olarak betimletmiştir.[194] Çok tanrılı dinlerdeki tanrı imgesi, her şeye gücü yeten tek tanrılı dinlerin tanrısından oldukça farklıdır ve bu tanrıların her şeye gücü yetmesi beklenmemektedir.[195] Romalılar açısından da normal bir insan ve tanrı arasındaki ayrım çok kesin değildir.[196] Cicero, Publius Lentulus'tan bahsederken ona "aile ve tanrı" anlamına gelen *"parens ac deus"* şeklinde hitap etmiştir. Mucius Scaevola, Crassus'a hitaben *"te in dicendo semper putavi deum"* yani "sen ne zaman konuşsan tanrının konuştuğunu düşünürüm" demiş, Scribonius Largus ise Claudius'u *"deus noster caesar"*, yani "bizim tanrı imparatorumuz" olarak tanımlamıştır.[197] Bu bağlamda, bir yöneticinin tanrılaştırılmasını kabul etmek çok tanrılı inanca sahip Hellen ve Romalılar için hiç zor olmamıştır.[198] Hatta, Hellen dünyasındaki imparatorluk kültünün Roma baskısı ile değil, Hellenlerin kendisi tarafından başlatıldığı düşünülür.[199] İmparatorluk kültünden çok daha önce Hellenler, yöneticilerini hem yaşarken hem de öldükten sonra tanrısal onurlar ile kutsamaktaydı.[200] Romalı valiler yönetici olarak kendilerinden önceki Hellenistik kralların yerini aldığında halk, bu sefer de onlara tapınmaya başlamıştır. Titus Flamininas, Makedonyalı Philip'i yenip Yunanistan'ı işgalden kurtardığında bölgedeki kentler kendisine, daha sonraki birçok Romalı generale verdikleri gibi, bazı tanrısal onurlar vermişlerdir. Cicero bile, kendisi kesin bir şekilde reddetse dahi Anadolu'da bir tapınıma sahiptir.[201] Bu durumda imparatorların da birer tapınım ve kült objesi

[193] Goodman 1997, 129.
[194] Goodman 1997, 129.
[195] Goodman 1997, 129.
[196] Barrett 2001, 140.
[197] Barrett 2001, 140.
[198] Goodman 1997, 129.
[199] Price 1986, 53.
[200] Barrett 2001, 140.
[201] Barrett 2001, 141.

olması kaçınılmazdır.[202] Ancak, Hellenlerin ve Romalıların imparatorluk kültüne bakış açıları farklı olmuştur. *Divi Augusti* ve *Theoi Sebastoi* sözlük anlamı olarak her ne kadar birbirinin çevirisi olsa da ve ikisi de imparatorluk ailesine mensup tanrılardan bahsetse de pratik olarak birtakım farklılıklar içermektedir.[203] Roma Senatosu, imparatorluk ailesi üyelerini genellikle ölümlerinden sonra *Divi* mertebesine yükseltirken, Hellen dünyasında imparatorluk ailesindeki neredeyse herkes yaşarken *Theoi Sebastoi* olarak kabul edilmiştir.[204] Yaşayan imparatorluk ailesi üyelerinin kültleri imparatorların kültleri ile birlikte tapınım görmüştür. Bu kişilerin çoğu Roma Senatosu tarafından herhangi bir tanrılaştırma ünvanı almamalarına rağmen Hellen dünyasında *Theoi* olarak tapınım görmüşlerdir.[205] Caligula, Didyma Apollon Tapınağı'nda kendi kültünü kurdurmuştur.[206] Atina kentinde, Tiberius'un kardeşi Drusus Nero kültü MÖ 9 yılında kurulup Hadrian Dönemi'ne kadar tapınım görmüştür. Yine Atina'daki Claudius'un annesi Antonia Minor, *Sebaste* olarak anılmış ve kültü Claudius Dönemi'nde yüksek bir rahip tarafından sürdürülmüştür.[207]

Anadolu kentleri, politik avantaj elde etmek ve imparator ile diplomatik bağlar kurabilmek için imparatorluk kültü oluşturmaya karar vermişlerdir.[208] İmparatorluk kültü, Roma ve Anadolu arasındaki kültürel alışverişin hem nedeni hem de sonucu konumundadır. Anadolu'daki yerel elitler, imparatorluk kültünün uygulama şekilleri, mimarisi ve benzeri konularda Romalı yöneticilerle iş birliği yapmış ve kültün yaygınlaşmasına katkıda bulunmuşlardır. Sonuç olarak Anadolu'daki imparatorluk kültü ne tam anlamıyla Romalı ne de Hellendir; iki kültürün birleşimi sonucunda oluşan bir sistem-

[202] Barrett 2001, 141.
[203] Lozano 2007, 141.
[204] Lozano 2007, 144.
[205] Lozano 2007, 144.
[206] Suet.Cal.21; Barrett 2001, 143.
[207] Lozano 2007, 144.
[208] Price 1986, 53.

dir.[209] Bu durumda kült, romanizasyonun da ayrılmaz bir parçası durumundadır. İmparatorlar açısından bakıldığında ise imparatorluk kültü, imparatorun meşruluğu ve diğerleri üzerindeki yönetim hakkının sorgulanmasını engelleyen bir araç olarak kullanılmıştır.[210]

Mimari anlamda imparatorluk kültünü simgeleyen en önemli yapılar şüphesiz imparatorluk tapınakları ve kutsal alanlarıdır. Anadolu'da altmıştan fazla kentte seksenden fazla tapınak inşa edilmiştir ancak tanımlama ve tarihleme sorunları nedeniyle bu sayı değişkenlik gösterebilir.[211] İmparatorlar sadece tapınaklar aracılığı ile değil, agoralara ve özel salonlara yerleştirilen heykeller ve altarlar ile de tapınım görmüştür.[212] İmparatorlar için sıfırdan tapınaklar inşa edilmesinin yanında halihazırda bulunan geleneksel tanrılara ait tapınakların imparatorluk tapınaklarına çevrildiği de görülmektedir.[213] Bu tapınaklar ana tanrının yanında birçok farklı tanrı ve ölümlüyü onurlandıran heykeller ve adaklar da barındırmaktadır.[214] İmparator kültünü geleneksel bir tanrı kültüne dahil etmenin iki yolu vardır; birincisi mevcut kutsal alan içine imparator için ikinci bir tapınak yapmak, ikincisi ise ana tanrı veya tanrıçanın tapınağında imparatoru kült heykeli veya yazıtlarla onurlandırmaktır.[215] İmparatorluk kültü yapıları kentlerin mekansal organizasyonlarını da etkilemiştir.[216] İmparatorluk kültü yapıları ve kutsal alanları çoğunlukla kentlerin en işlek ve prestijli alanlarına inşa edilmişlerdir.[217] Hellen tapınakları gibi imparatorluk tapınakları da kentin her yerinde bulunabilir. Küçük kentlerde, eğer alan varsa, tapınaklar kent merkezine inşa edilir.[218] Kibyra Minor kentinde imparatorluk tapınağı kent merkezini doğrudan gören bir tepeye inşa edilmiştir, Sidyma kentinde ta-

[209] Rubin 2008, 22.
[210] Rubin 2008, 10, 20.
[211] Price 1986, 135.
[212] Price 1986, 135.
[213] Price 1986, 134.
[214] Price 1986, 144.
[215] Price 1986, 147.
[216] Price 1986, 136.
[217] Price 1986, 136.
[218] Price 1986, 136.

pınak kent merkezindedir. Cestrus kentinde ise kentin ana meydanında yüzleri birbirine dönük halde iki tapınak bulunmaktadır.[219] Tapınaklar kent merkezleri haricinde de birçok önemli noktaya inşa edilmişlerdir. Laertes kentindeki tapınak kentin ana kapısına dönüktür. Sagalassos'ta kent meydanının bir ucunda, Stratonikea'da ise tiyatronun üstündeki bir terasta imparatorluk kültü tapınakları bulunmaktadır.[220] Büyük kentler ise tapınaklarını daha seçkin alanlara daha prestijli şekilde kurabilmişlerdir. Örneğin Pergamon'daki Traian Tapınağı'nı kentin en yüksek ve prestijli alanına yapabilmek için özel bir altyapı oluşturulmuştur.[221] Aphrodisias'ta imparatorluk kültüne hizmet eden Sebasteion yapısı kentin önemli bir simgesidir. Bir propylon ardından gelen iki tarafı portikolarla çevrili bir yoldan imparatorluk kültü tapınağına ulaşılmaktadır.[222] Miletos kentinde ise, imparatorluk kültünün kentsel mekanlara etkisinin en büyük örneklerinden biri olarak, kentin bouleuterion kompleksinin avlusuna büyük ve gösterişli bir Augustus Sunağı inşa edilmiştir.[223] İmparatorluk kültünün kentlere etkisi yalnızca tapınaklar ve sunaklar aracılığı ile olmamıştır. Bunların yanında portiko'lar ve gymnasiumlar da imparatorluk kültüne hizmet eden yapılar olarak sayılabilmektedir. [224] Portikoların bir köşesinde imparatorlar için odalar ayrılmış, gymnasiumlarda ise *kaisersaal* adı verilen gösterişli salonlara imparator heykelleri dikilmiştir.[225]

Julius-Claudiuslar Dönemi imparatorlarının imparatorluk kültüne yaklaşımları birbirinden farklı olmuştur. Dönemin ilk imparatoru Tiberius, ölümünün hemen ardından kendisini evlatlık alan babası Augustus'u tanrılaştırmış ve Augustus için Palatin Tepesi'nde bir tapınak inşasına başlamıştır.[226] Tiberius kendisinin yaşarken tanrılaştı-

[219] Price 1986, 136.
[220] Price 1986, 136.
[221] Price 1986, 137.
[222] Price 1986, 137.
[223] Price 1986, 137.
[224] Price 1986, 145.
[225] Price 1986, 143.
[226] Suet.Tib.47.

rılmasını ise doğru bulmamış ve kesin bir şekilde reddetmiştir.[227] İmparatorun külte dair olumsuz bakış açısına rağmen hem Asia Eyaleti'nde yaşanan depremler sonrasındaki imparatorun cömertliği hem de bölgedeki *proconsul*'lerin adaletsiz tutumuna karşı imparatorun bizzat müdahale edip olayları çözmesi neticesinde birçok Anadolu kenti; imparator, Senato ve Livia için kült kurmak istemiş, yapılan değerlendirme sonucunda da Smyrna kentine kült kurulması için izin verilmiştir.[228] Fakat bu durum bir istisna olarak kalmış ve imparator bundan sonra gelen kült kurma tekliflerini de reddetmeye devam etmiştir.[229]

Roma'nın üçüncü, Julius-Claudiuslar Dönemi'nin ikinci imparatoru Caligula yönetime gelir gelmez Tiberius'un tanrılaştırılması için Senato'ya teklifte bulunmuş fakat Tiberius'un yönetiminin son yıllarındaki tutumu nedeniyle bu teklif Senato tarafından reddedilmiştir. Caligula, Roma'da Tiberius Dönemi'nde inşa edilmesi kararlaştırılıp yapımına başlanan Augustus Tapınağı'nın yapımını bitirmiş ve büyük bir törenle açmıştır.[230] Caligula'nın imparatorluk kültüne yaklaşımı Tiberius'tan oldukça farklı olmuştur. İmparatorluğunun ilk ayları ılımlı geçen Caligula daha sonra geçirdiği bir hastalık sebebiyle akli dengesini kaybetmiş, henüz yaşarken tanrılık iddiasında bulunmuş ve kendisine tapınılmasını emretmiştir.[231] Halk arasında dolaşırken Castor ve Pollux gibi giyinmiş,[232] Jupiter Latiaris olarak selamlanmış ve kendisi için bir tapınak yaptırmak istemiştir. Ayrıca gerçek boyutlarda altından bir heykelini yaptırmıştır. Bu heykele her gün imparator ile aynı kıyafetler giydirilmiş ve kurbanlar sunulmuştur.[233] Caligula sadece Roma'da değil, diğer eyaletlerde de kendisine tapınılmasını istemiş ve

[227] Suet.Tib.26.
[228] Tac.ann.4.55; Magie 1950, 501; Burrell 2004, 38, 362; Shotter 2004, 64; Levick 2005, 81.
[229] Barrett 2001, 141.
[230] Suet.Cal.21.
[231] Barrett 2001, 140.
[232] Boatwright – Gargola – Talbert 2004, 325.
[233] Suet.Cal.22.

Didyma Apollon tapınağını yalnızca kendi tapınımı için kullanmayı planlamıştır.[234] Augustus ve Tiberius kendilerine tapınılması için talepte bulunmayıp halkın istekleri doğrultusunda tapınıma izin verir gibi görünürken Caligula tamamen farklı bir tutum sergilemiş ve kendisine tapınılmasını doğrudan emretmiştir.[235] Pergamon'daki imparatorluk kültü tapınağı Augustus ve Roma'ya, Smyrna'daki tapınak ise Tiberius, Livia ve Senato'ya adanmasına rağmen Caligula, Strabon tarafından dünyanın en büyük tapınağı olduğu söylenen Didyma Apollon Tapınağı'nda tek başına tapınım görmek istemiştir.[236] MS 41 yılında öldürülerek *damnatio memoriae*'a uğrayan imparatorun tapınımı da son bulmuştur.[237]

Claudius'un da Tiberius gibi imparatorluk kültüne pek de sıcak bakmadığını bilmekteyiz. Claudius'un Alexandria'da kendisi için bir tapınak yapılmasına izin vermemesine rağmen kentin valisi tarafından konuşmalarında kendisinden tanrı olarak bahsedilmiştir.[238] Kos Adası'nda ve Camulodunum'da da imparatora adanan bir tapınak inşa edilmiş, din adamları seçilmiş ve törenler yapılmıştır.[239] İmparator, Menderes Magnesia'sında, Mylasa'da ve Aphrodisias'ta kendisine adanmış rahiplere sahipti, ayrıca Aizanoi'da Zeus ile birlikte tapınım görmekte, Acmonia'da ise Yeni Zeus olarak adlandırılmaktaydı.[240] İmparatorun bu şekilde tapınımına ek olarak bu dönemde Anadolu ve Yunanistan'daki kentlerde imparator kültünün yeni bir şekli ortaya çıkmaktaydı. Bu yeni tapınım şekli, daha önce ölüp tanrılaştırılan bütün imparatorlar ile birlikte yaşayan mevcut imparatorun da tapınıma dahil edilmesi ve bütün bunların bir başrahip tarafından organize edilmesi şeklindeydi.[241] Bu yeni düzenlemenin amacı bölgede yaşayan

[234] Suet.Cal.21; Barrett 2001, 143.
[235] Burrell 2004, 55.
[236] Barrett 2001, 144.
[237] Barrett 2001, 143 vdd.
[238] Magie 1950, 544.
[239] Tac.ann.14.31.
[240] Magie 1950, 544.
[241] Magie 1950, 544.

halkların mevcut imparatora ve geçmiş imparatorlara olan bağlılıklarını göstermek istemeleridir.[242] Claudius'un dini yapılara olan katkıları, mevcut yapılara heykeller ve altarlar eklemekle sınırlı kalmıştır. Augustus'un eşi Livia için yapılan Ara Pietatis Augustae bu dönemde, Ara Pacis model alınarak yapılmıştır.[243]

Julius-Claudiuslar ailesinin son imparatoru Nero, üvey babası Claudius'un ölümünden sonra onu tanrılaştırsa da daha sonra Claudius kültünü kapatmış ve Agrippina tarafından yaptırılan Claudius Tapınağı'nı yıktırmıştır.[244] Armenia'da kazanılan zaferler sonucunda Nero, Senato tarafından Mars Ultor Tapınağı'na kült heykeli ile aynı boyutlarda bir heykelinin dikilmesi ile onurlandırılmıştır.[245] MS 65 yılında ise Consul Cerialis Anicius, Nero'nun yaşarken tanrılaştırılması ve Divus Nero Tapınağı'nın acilen yapılması için Senato'ya teklifte bulunsa da bu teklif reddedilmiştir. C. Anicius bu teklifi Nero'nun herhangi bir faninin ihtişamını aştığını ve tüm insanlığın hayranlığını hak ettiğini vurgulamak için yapmıştır. Fakat birçok senatör bu durumu, tanrısal onurların yaşayan insanlara bahşedilmemesinden dolayı imparatorun ölümünün bir işareti olarak görmüş ve bu teklifi reddetmiştir.[246] İmparator, dış görünüşüne ve sanatsal açıdan yetenekli olduğuna takıntılı olduğu için sahne aldığı gösteriler sonucunda çevresindekilerin abartılı övgülerine maruz bırakılarak kendisinde birtakım tanrısal özellikler bulunduğuna ikna edilmiştir.[247] Birçok Anadolu sikkesinde görüleceği üzere İmparator Nero tanrı, annesi ise tanrıça ünvanı almışlardır.[248] Kos Adası'nda Asklepios Caesar olarak kabul edilen Nero, Sagalassos'ta ise Neos Helios[249] ve Yeni Zeus[250] olarak onurlandırılmıştır.

[242] Magie 1950, 544.
[243] Ward-Perkins 1970, 208.
[244] Baz 1998, 55.
[245] Tac.ann.13.8.
[246] Tac.ann.15.74.
[247] Tac.ann.14.15.
[248] Magie 1950, 564.
[249] Talloen – Waelkens 2004, 183.
[250] Magie 1950, 564.

2.2.4 Doğal Afetler Sonrası Yenileme Çalışmaları

İmparatorluk, eyaletlere bazı amaçlar doğrultusunda yardımlar göndermiştir. Bunlardan ilki askeri amaçlardır. Askeri amaçlar doğrultusunda koloniler oluşturulmuş, fakir kentler çok yüksek meblağlar harcanarak yeni yapılarla donatılmıştır.[251] Yardımlar gönderilmesindeki bir diğer amaç ise ekonomik olup komşularıyla yeterince ilişki kurabilecek altyapıya sahip olmayan kentler için yollar, köprüler, kanallar ve limanlar yapılması olmuştur. Kalabalık kentler için yeni alanlar açılmış ve buralara binalar yapılabilmesi sağlanmıştır. Su kaynakları kısıtlı olan kentlere *aquaductus* yapıları ile su getirilmiştir.[252] Bütün bunların yanında ve en sık karşılaşılan durum olarak, imparatorluk yardımları kentlerin yaşadığı deprem gibi doğal afetler sonucunda kentlerin restorasyon ve rehabilitasyonları için verilmiştir. Hellenistik Dönem'de krallıklar kentlere yardım göndermiş ve büyük kentler birbirlerine yardımda bulunmuşlardır.[253] Roma İmparatorluk Dönemi'nde de Anadolu'da birçok kent depremler tarafından yıkılmış ve imparatorlara elçiler göndererek yardımlar istemişlerdir.[254] Bu durum imparatorlar tarafından "kurtarıcı", "restore edici" ve "altın çağ başlatıcı" gibi unvanlar almak için birer fırsat olarak görülmüşlerdir.[255]

Julius-Claudiuslar Dönemi'nde gerek antik kaynaklardan gerekse arkeolojik kanıtlardan öğrendiğimiz üzere birçok deprem yaşanmıştır.[256] MÖ 27 yılında Tralleis kentinde yaşanan bir deprem sonrasında kentten gönderilen elçiler Augustus'a gelerek yardım istemiştir.[257] İmparator yedi kişiden oluşan bir komisyonu bölgeye gönderip kentte

---

[251] MacMullen 1959, 208.
[252] MacMullen 1959, 209.
[253] MacMullen 1959, 209.
[254] MacMullen 1959, 209.
[255] MacMullen 1959, 209.
[256] Antik dönemde Anadolu'da yaşanan depremler için bkz: Ergin – Güçlü – Uz, *Türkiye ve Civarının Deprem Kataloğu* (İstanbul 1967); Guidoboni – Traina, *Catalogue of ancient earthquakes in the Mediterranean area up to the 10th century* (Roma 1994).
[257] Mitchell 1987, 349.

hasar tespiti yaptırarak yeniden inşa çalışmalarını başlatmıştır.[258] Fakat, "felaket - rica - imparatorun cevabı" şeklindeki olay örgüsü Roma İmparatorluk Dönemi'nden çok önce de kullanılmaktaydı.[259] VI. Mithradates, Phrygia Apameia'sına geldiğinde kentin büyük bir depremle yıkılmış olduğunu görmüş ve kent halkının isteği üzerine kendisinden önce Büyük İskender'in yaptığı gibi kentin yeniden inşası için oldukça büyük bir miktarda bağışta bulunmuştur.[260]

Antik kaynakların aktardığına göre Tiberius Dönemi'nde, MS 17 yılında, Anadolu'daki 12 kenti etkileyen büyük bir deprem meydana gelmişti. Yaşanan bu depremde Sardeis, Magnesia ad Sipylum, Temnos, Philadelphia, Aigai, Apollonis, Mostene, Hierokaeseria, Hyrkania, Myrina, Kyme ve Tmolos olmak üzere 12 kent etkilenmiştir.[261] Tiberius, Roma Senatosu aracılığı ile bu kentlerin durumunu incelemek ve yardımda bulunmak için Marcus Aletus'u göndermiş ve kentleri beş yıl vergiden muaf tutmuştur.[262] Sardeis kentinde Tiberius ile yerel *euergetes*'ler ortak bir çalışma yürütmüşlerdir.[263] İlk olarak konutların onarımına önem verilmiş, ardından güvensiz yapılar yıkılarak bina kalıntıları temizlenmiştir. Daha sonra kentin ana caddeleri yeniden düzenlenmiş ve kent, depreme dayanıklı binalar ile yeniden inşa edilmiştir.[264] MS 23 yılında yaşanan bir depremde ise Kibyra kenti hasar görmüş, Tiberius bu kente de yardım etmiş ve üç yıl vergi muafiyeti getirmiştir.[265] Claudius Dönemi'nde de Anadolu'da depremler olmuştur. MS 47 yılında meydana gelen bir depremden sonra Miletos, Ephesos ve Smyrna kentlerine yardımlar yapılmıştır.[266] Miletos kentinde, *euergesia* ve/veya romanizasyon faaliyetleri arasında da değerlendirebileceğimiz yapılar olan, Capito Hamam-

[258] Mitchell 1987, 349.
[259] Mitchell 1987, 349.
[260] Mitchell 1987, 349.
[261] Suet.Tib.48; Tac.ann.2.47.
[262] Suet.Tib.48; Tac.ann.2.47; Magie 1950, 500; Hanfmann 1983, 141; Akşit 1985, 77; Shotter 2004, 63; Levick 2005, 76.
[263] Mitchell 1987, 350.
[264] Hanfmann 1983, 142.
[265] Magie 1950, 500.
[266] Mitchell 1987, 351.

ları, İon Portikosu ve tiyatronun sahne binası cephesindeki *(scaenae frons)* restorasyon çalışmaları bu deprem sonucunda yapılmıştır.[267] MS 53 yılında Menderes Vadisi'ni etkileyen bir depremin ardından ise tıpkı Tiberius'un yaptığı gibi bölgedeki kentler beş yıl vergiden muaf tutulmuştur.[268] Smyrna ve Ephesos da depremden etkilenerek imparatordan yardım alan kentler arasındadır.[269] Tralleis kentinin Claudia ismini alıp MS 2. yüzyılın sonuna kadar bu ismi kullanması da bu depremden sonra imparator tarafından yapılan yardımlara verilen bir cevap olabilir.[270] Claudius'un deprem sonrası bu yardımlarından depremden zarar görmeyen kentler de faydalanmışlardır. Sardeis kenti, MS 53 depreminden herhangi bir zarar görmemiş olsa da Claudius Dönemi'nde kente bir *aquaductus* yapılmıştır.[271] Kibyra kentinde, kentin valisi de imparator adına bazı inşa faaliyetlerinde bulunmuştur.[272] Fakat Tacitus'a göre, bir istisna olarak, MS 60 yılında yaşanan ve Laodikeia, Hierapolis, Kolossai ve civarını etkileyen depremden sonra söz konusu kentler İmparator Nero'dan herhangi bir yardım görmemiştir.[273] MS 54 yılında hazırlıkları başlayan ve MS 60 yılında son bulan Armenia seferinin getirdiği ekonomik yük bu durumun nedenlerinden biri olabilir.[274]

[267] Mitchell 1987, 351; Köster 2004, 51; Thomas 2012, 148.
[268] Magie 1950, 543.
[269] Magie 1950, 543.
[270] Magie 1950, 543.
[271] Magie 1950, 543.
[272] Magie 1950, 543.
[273] Tac.ann. 14.27; Mitchell 1987, 349.
[274] Oktan 2011, 109.

3. ANADOLU'DA JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİ YAPILARI

Vitruvius'a göre mimarlıkta üç bölüm vardır: Yapı sanatı, zaman ölçerlerin yapımı ve makine üretimi.[275] Yapı sanatı da kendi içinde kamu yapıları ve bireyler için tasarlanan özel yapılar olmak üzere ikiye ayrılır.[276] Üç tür kamu yapısı vardır: İlki savunmaya, ikincisi dinsel, üçüncü ise faydacıl amaçlara yöneliktir.[277] Savunma başlığı altında surların, kulelerin, kapıların ve düşman saldırılarına karşı direnmede kullanılan kalıcı araçların tasarımı bulunur.[278] Dinsel yapılar, tanrılar için sunak, altar ve tapınakları; faydacıl yapılar ise, kamu yararına olan liman, çarşı, portikolar, hamam, tiyatro, gezinti yerleri ve benzer düzenlemeleri içerir.[279]

3.1. Kamu yapıları

3.1.1. Faydacıl Yapılar

3.1.1.1. Aphrodisias Tiberius Portikosu

Tiberius Portikosu, Aphrodisias akropolisinin kuzeyinde kalan vadide bulunan 216 x 69 m ölçülerinde, dikdörtgen bir agora olan Güney Agora'nın kuzey portikosudur.[280] Güney Agora Kompleksi, kentin kuzey-güney doğrultusunda uzanan ve Aphrodite Tapınağı, Kuzey Agora, Sebasteion ve tiyatro gibi yapıları birbirine bağlayan ana cadde ile bitişiktir.[281] Yapı P. Gaudin tarafından ilk defa 1905 yılında keşfedilmiş; 1937

[275] Vitr.1.3.1.
[276] Vitr.1.3.1.
[277] Vitr.1.3.1.
[278] Vitr.1.3.1.
[279] Vitr.1.3.1.
[280] Chaisemartin – Lemaire 1996, 149.
[281] Berns 2017, 112.

yılında G. Jacopi ve L. Crema tarafından bulunan yazıtları ve frizleri sayesinde Tiberius Dönemi'ne tarihlendirilmiştir.[282]

Yapı kuzey-güney doğrultusu ile Sebasteion'un aksine, Aphrodisias kent planında diğer kamu yapıları ile bir bütünlük içerisindedir[283] (Lev.V-9). Kuzey Agora'nın güney portikosu ile birleşiktir ve biri merkezde diğer ikisi doğu ve batı uçlarda olmak üzere üç kapı ile Kuzey Agora'ya bağlanır.[284] Batısında Hadrian Hamamı bulunan yapının doğusunda ise iki katlı ve iki geçitli bir Agora Kapısı bulunur. Güney Agora'yı Cardo Maximus'a bağlayan bu kapı MS 5. yüzyılda bir nymphaeuma dönüştürülmüştür.[285] Güney Agora kompleksinin ortasında MS 2. yüzyılda yapılmış bir havuz bulunur.[286] Güney Agora'nın batı portikosuna ait bir arşitrav bloğu üzerinde yine Tiberius'a atıf yapan bir yazıt bulunmuştur. Yazı karakteri olarak MS 2. yüzyılı işaret eden bu yazıt, yapı kompleksinin inşaat sürecinin uzunluğuna veya MS 2. yüzyıldaki bir restorasyona işaret eder.[287] Portiko, ion düzeninde inşa edilmiştir. Güney Agora'da farklı dönemlere ait girland ve masklarla süslü birçok friz bloğu bulunmuş, bunların en erken örneklerinin ise Tiberius Portikosu'na ait olanlar olduğu tespit edilmiştir.[288] Söz konusu girland-mask frizlerinin Anadolu'daki en benzer örneği Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı frizlerinde görülmektedir.[289] Portiko'nun üçer tamburdan oluşan ionik sütunlarının en alt tamburları yivsizdir. İki katlı bir basamak üzerinde bir stylobat, stylobatın üzerine ise ion sütunlarının plinthoslu attik-ion kaideleri oturur. Stylobatın altındaki

[282] Chaisemartin 1989, 24; Chaisemartin – Lemaire 1996, 149.
[283] Chaisemartin 1989, 26.
[284] Chaisemartin 1989, 27; Smith – Ratté 2000, 235.
[285] Chaisemartin 1989, 26.
[286] Chaisemartin 1989, 24; Chaisemartin – Lemaire 1996, 149.
[287] Erim 1970, 24.
[288] Chaisemartin – Lemaire 1996, 149.
[289] Vandeput 1997, 60-63.

bloklar, cavea basamağı benzeri çıkıntılı ve aslan ayağı şeklinde konsola sahiptir[290] (Lev.VI-10).

Yapı, yerel *euergetes* Diogenes tarafından İmparator Tiberius onuruna yaptırılmıştır.[291] Yapının yapılış ve kullanım amaçları üzerine tartışmalar mevcuttur. Portiko'nun duvarları ve sütunlarındaki geç döneme ait graffitilere göre o dönemde Güney Agora, buluşmalar ve ticaret gibi günlük işler için kullanılmaktaydı. Fakat Chaisemartin ve Lemaire, Güney Agora'nın plan itibarı ile Pompei ve Herculaneum'daki örneklerle benzerliğinden yola çıkarak bir gymnasium olması gerektiğini düşünmektedir.[292] Yapının, Vitruvius'un Gymnasium tarifine uyması da bu düşünceyi desteklemektedir.[293] R. R. R. Smith'e göre ise Tiberius Portikosu ve bağlı olduğu kompleks ikincil bir agora olarak kullanılmaktaydı.[294] Kompleks için kullanılan Güney Agora adı da buradan gelmektedir.[295]

3.1.1.2. Ephesos Nero Salonu/Stoası

Tetragonos Agora, Celsus Kütüphanesi'nin kuzeyinde ve "Mermer Cadde" olarak anılan yolun batısında yer alır. MÖ 3. yüzyılda Lysimachos'un kenti şimdiki yerine taşımasından sonra ticari bir merkez olarak kullanılan ve adını içinde bulunan bir yazıttan alan geniş bir meydandır.[296] MÖ 1. yüzyıldaki yenilemelerden sonra alan, her biri 112 m uzunluğunda olan iki bölümlü dört stoa tarafından çevrelenen bir plana sahip olmuştur.[297] MS 23 yılında zarar gören kompleks, bir yenilenme daha geçirmiştir.[298] Bu

[290] Chaisemartin 1989, 30; Chaisemartin – Lemaire 1996, 151.
[291] Chaisemartin – Lemaire 1996, 158; Berns 2017, 111.
[292] Chaisemartin – Lemaire 1996, 160.
[293] Chaisemartin – Lemaire 1996, 170; Vitruvius'un gymnasiumlar ile ilgili bölümü için bkz: Vitr.5.11.
[294] Smith 1996, 46; Berns 2017, 112.
[295] Berns 2017, 112.
[296] Scherrer 2000, 140.
[297] Scherrer 2000, 140.
[298] Scherrer 2000, 142.

yenilemeler sonrasında Tetragonos Agora'nın doğu kenarına paralel olarak, ön cephesi Mermer Cadde'ye dönük şekilde, dor düzeninde, 154 x 13,35 m uzunluğunda, iki nefli bir bazilika inşa edilmiştir.[299] Yapının güney cephesinin arşitravındaki Latince ve daha küçük puntolarla Hellence yazılmış olan yazıtına göre Ephesos Artemis'i, Nero, Agrippina ve Ephesos halkına adanan yapı, araştırmacılar tarafından Nero Salonu olarak adlandırılmıştır.[300] F. Hueber tarafından başlatılan anastylosis girişimi güvenilir bir sütun yüksekliği elde edilemediğinden dolayı 1990 yılında durdurulmuştur.[301] Podyum üzerine inşa edilen Nero Salonu'nun içindeki zemin kotu Mermer Cadde'den 1,7 m daha yukarıdaydı.[302] Mermer Cadde'ye bakan ana cephe, kuzey ucunda bırakılan bir giriş haricinde tamamen kapatılmıştır.[303] Bu girişte Mermer Cadde'den Nero Salonu'na 3,60 m genişliğinde bir merdiven ile ulaşılmaktaydı[304] (Lev.VII-11). Salonun cephesindeki bu açıklığın güneyinde kalan kısımda ise aralarında plakalar bulunan dor sütunları bulunmaktadır.[305] Yapının güneyinde, Celsus Kütüphanesi'nin önündeki alana açılan ve kısmen korunmuş bir merdiven ile ulaşılan iki adet kapı daha bulunmaktadır[306] (Lev.VII-12; Lev.VIII-13). Yapının kuzey ucu ise Geç Roma Dönemi'nde ana salondan enine bir duvar ile ayrılarak zeminin yaklaşık bir metre yükseltilmesi ile yeniden düzenlenmiştir.[307]

Nero Salonu, Tetragonos Agora'nın bitişiğinde bulunmasına rağmen hem mimari olarak hem de işlevsel olarak Agora'dan izole edilmiştir.[308] Yapının çift nefli bazilika tasarımı, Hellen stoalarına benzeyen planına rağmen Roma İmparatorluğu'nun batısında oldukça popüler bir yapı tipidir, ancak Ephesos kentindeki örnek, boyut olarak batıdaki

[299] Scherrer 2000, 142; Scherrer – Trinkl 2006, 36.
[300] Scherrer 2000, 142; Scherrer – Trinkl 2006, 36; Graham 2013, 396.
[301] Scherrer – Trinkl 2006, 36.
[302] Scherrer – Trinkl 2006, 36.
[303] Scherrer 2000, 142; Graham 2013, 396.
[304] Scherrer – Trinkl 2006, 36.
[305] Scherrer – Trinkl 2006, 38.
[306] Scherrer 2000, 143.
[307] Scherrer 2000, 140.
[308] Scherrer – Trinkl 2006, 38.

örneklerden daha büyüktür.[309] Yapı, Roma mimarisinin bir temsilcisi olarak ve yüksek konumu itibarı ile hem Mermer Cadde hem de Tetragonos Agora üzerinde bir hakimiyet sağlayarak imparatorluk propagandasına katkıda bulunmaktadır.[310]

3.1.1.3. Miletos Capito Hamamları

Capito Hamamları, Milet kentinin Kuzey Agorası'nın hemen doğusunda, Delphinion'un güneyinde bulunan bir hamam-gymnasium kompleksidir. İmparator Claudius Dönemi'nde (MS 41-54) Miletos'lu *euergetes* Cn. Vergilius Capito[311] tarafından yaptırılmıştır. Tamamı 100 x 40 m genişliğinde olan kompleksin[312] dört tarafı 3,50 m ile 5,00 m arasında değişen derinlikte portikolarla çevrili bir palaestrası bulunur. Palaestraya girişler kuzey, güney ve batı portikolarda bulunan girişler ile sağlanmaktadır. Doğu portiko ise merkezinde 1,14 m derinliğinde havuz bulunan bir yarım daire şeklinde yapılmıştır.[313] Yapıda güçlü bir aksiyalite ve simetri görülür.[314] Palaestrada iki farklı mimari düzene ait elemanlar bulunmaktadır. Bunlardan ilkinin sütunları yivsizdir, sütun başlıkları açık ve kapalı palmetler ile süslenmiştir. Ekhinus kısımlarında bir yumurta dizisi bulunur. Arşitrav ve friz tek bloktan oluşur. Alt kısmında soffit bezemesine sahip olan arşitrav iki fascialıdır ve lesbos kymationu ile bezenmiştir. Ranke frizleri ise bir ion kymationu sırası ile sınırlanır. Diş sıralı korniş blokları ve oldukça detaylı işlenmiş aslan başı süslemeli siması bulunur. Alandaki ikinci mimari düzene ait buluntular ise detaylı ve zengin bezemeli iki arşitrav-friz bloğu ve bir korniş bloğudur. Bu arşitrav yine iki fascialıdır ve iki sıra ion kymationu ile süslenmiştir. Frizlerinde de rankeler ve ion

[309] Scherrer – Trinkl 2006, 38.
[310] Scherrer – Trinkl 2006, 38.
[311] Cn. Vergilius Capito: Claudius Dönemi'nde Asia praefectus'u. Ayrıca bkz: PIR.C.349; W. Eck, "Prosopographica II" *ZPE* 106, 1995, 249-254; Sturgeon 2004, 419; Ricl – Akat, "A New Honorary Inscription for Cn. Vergilius Capito from Miletos" *EA* 40, 2007, 29-32.
[312] Yegül – Favro 2019, 687.
[313] Yegül 2006, 220; Steskal 2015, 226.
[314] Yegül – Favro 2019, 687.

kymationu bulunmaktadır. Soffit bezemesi ise iki tarafından lesbos kymationu ile sınırlandırılmış rankelerden oluşmaktadır. Korniş bloğu volütlü konsollara ve diş sırasına sahiptir. Simasında ise iyi işlenmiş aslan başlı çörtenler tarafından bölünen palmet bandı bulunur.[315] F. Krischen, palaestranın etrafındaki dört portikonun da iki katlı olduğunu düşünmekteydi,[316] fakat R. Köster'e göre sadece Doğu Portiko'da iki katlı ve kesik alınlıklı bir cephe mimarisi kullanılmış; geison bloklarının üstünde dübel yuvası bulunmayan diğer portikolar tek katlı olarak inşa edilmiştir[317] (Lev.IX-14; Lev.X-15).

Hamam, imparatorluk hamamlarında görünen simetrik mimarinin Anadolu'daki bilinen en erken örneğidir.[318] Palaestradan doğuya doğru sırasıyla *apodyterium*, *hypocaust* sistemi ile ısıtılan bir *tepidarium* ve *caldarium* vardır. Ortadaki *tepidarium*un yanlarında iki adet *frigidarium* bulunur. Yapının güneyinde ise *laconicum* olarak yorumlanabilecek yuvarlak ve kubbeli bir oda bulunur.[319] Bu bölümlerden doğuda bulunan ikisi, *tepidarium* ve *caldarium*, diğer odalara göre daha büyüktür ve derin, yarı dairesel nişlere sahiptirler (Lev.XI-16). Capito Hamamları hamam-gymnasium kompleks yapılarının da ilk örneğidir.[320] Bunun yanında, küçük taş bloklarla birlikte Roma betonu kullanımı ve *laconicum* olarak yorumlanan kubbeli yapı gibi tamamen İtalya'ya özgü bazı yenilikler de barındırmaktadır.[321] Yapı, Hellenistik ve Roma mimari unsurlarının harmanlanmış halidir. Hellenistik kentin ana caddesi üzerine yapılan, Palaestra'yı ana caddeye bağlayan ve Hellenistik Gymnasium'un sütun sırasını takip eden İon Portikosu da bu düşünceyi desteklemektedir.[322] Portiko, Hellenistik Gymnasium'un Portikosu'na bitişik inşa edilerek eski ve yeni mimari gelenekler arasında bir bağ oluşturmuştur.[323] Portiko-

[315] Köster 2004, 33.
[316] Krischen 1928, 27.
[317] Köster 1993, 429 vdd.; Köster 2004, 37; Steskal 2015, 226.
[318] Yegül 2006, 220.
[319] Yegül 2006, 220; Steskal 2015, 227.
[320] Yegül 2006, 220; Yegül – Favro 2019, 687.
[321] Thomas 2013, 148.
[322] Thomas 2013, 151.
[323] Thomas 2013, 151.

nun kuzey tarafı aynı zamanda Capito Hamamları için bir propylon işlevi görmüştür.[324] İon Portikosu'nun üstünde Capito Hamamları'nın adak yazıtı da bulunur.[325] Yerel geleneğe uygun ion sütunlarının üzerinde Augustus ve Julius-Claudiuslar Dönemi'nde özel politik bir anlam atfedilen akanthus yaprakları ile süslü bir ranke frizi bulunmaktadır. Palaestranın daha önce bahsedilen mimari bezemeleri de Hellenistik Gymnasium ile benzerlikler gösterir.[326] Palaestra ayrıca hamam ve Nero Dönemi'ne tarihlenen Scaenae Frons ile mimari bezemeler bağlamında paralellikler gösterir.[327] Sonuç olarak Capito Hamamları'nda Roma geleneğinin birebir kopyası olmaktan uzak; Hellenistik geleneği ile birleşiminden ortaya çıkan yeni bir mimari model görülmektedir.[328]

Hamamın yapımı, S. Mitchell'in tanımladığı *Felaket - Rica - İmparatorun cevabı*[329] şablonuna uygun olarak İmparator Claudius Dönemi'nde, MS 47 yılında yaşanan büyük bir depremin ardından kentin imparatora başvurması ve imparatorun cevabı olarak kentte başlatılan restorasyon çalışmaları ile ilgili olmalıdır.[330] Yapı, imparatorun deprem sonrası yardımları sonucunda bir süreliğine Caesaria Miletos adını alan kentte imparatorluk otoritesini simgelemekteydi.[331]

[324] Köster 2004, 33.
[325] Köster 2004, 33; Thomas 2013, 151.
[326] Thomas 2013, 151.
[327] Köster 2004, 37.
[328] Thomas 2013, 156.
[329] Mitchell 1987, 349.
[330] Mitchell 1987, 351; Thomas 2013, 149.
[331] Thomas 2013, 149.

3.1.1.4. Miletos İon Portikosu

İon Portikosu, Agora'nın doğusunda Capito Hamamları ve ana caddenin arasında yer alır. Kentte ayağa kaldırılmış tek yapıdır. Tek katlı Portiko'nun uzunluğu 99,25 m, yüksekliği ise 8,88 m'dir. Yedi basamaklı kaide üzerinde, yanlarda iki paye ve 35 sütundan oluşmaktadır. Portiko'da 19 farklı bölüm yer almaktadır. Kuzeydeki iki adet dar ve uzun bölüm aynı zamanda Capito Hamamları'na geçişi sağlamaktaydı.[332] Geri kalan kısımlarda arka duvar kapalıydı[333] (Lev.XII-17). Yapının bir diğer işlevi ise Delphinion'dan başlayan ve Didyma Apollon Tapınağı'na giden festival alayları sırasında gölgelik alan ve oturma sırası olarak kullanılmasıydı. Bu durum Portiko'nun kaidesinin alışılmışın dışındaki yüksekliğini de açıklamaktadır. Portiko'nun enine ilerleyen temel duvarları üç farklı yapı evresine işaret etmektedir. İlk evrede yapı 58 m uzunluğunda ve 23 sütundan oluşmaktaydı. Capito Hamamları'nın palaestrası'nın kuzey köşesinden başlayan portiko, ilk evrede Hellenistik palaestranın güney duvarına kadar ulaşmaktaydı.[334] Portiko'nun en erken kısmı olan kuzey kısmından günümüze ulaşan bir arşitrav bloğu üzerindeki yazıta göre bu yapı da Claudius Dönemi'nde, Capito Hamamları'nı yaptıran Cn. Vergilius Capito tarafından yaptırılmıştır.[335] Yapının yapımı ile ilgili, MS 47 yılındaki deprem sonrası gelişen süreç Capito Hamamları ile paralel işlemektedir.

Yapının yeniden inşası, yapıya ait çok sayıda korunmuş parça ele geçtiğinden mümkün olmuştur. Yivli sütunlar, attik-ion kaideler, üç fascialı arşitrav blokları ile frizler bu parçalardan bazılarıdır. Yapının abakus kısmında lesbos kymationu olan ion sütun başlıkları, üç fascialı ve tacında lesbos kymationu olan bir arşitrav ve ondan ayrı olarak işlenmiş rankeler ile süslü bir friz bloğunu taşımaktaydı. Friz bloklarının üst kenarında ion kymationu görülür. Geison blokları diş sırasına sahiptir, sima ise düz bıra-

[332] Köster 2004, 33; Niewöhner 2016, 72.
[333] Niewöhner 2016, 72.
[334] Köster 2004, 42; Niewöhner 2016, 73.
[335] Niewöhner 2016, 73.

kılmıştır.[336] Salonun nihai uzunluğa üç evrede ulaşması, özellikle frizler üzerinde oldukça belirgindir. Frizlerde evreler arası üslup farklılığı göze çarparken, diğer yandan, özellikle son evreye ait frizlerin ilk evredeki işçiliği taklit etmeye çalıştığı görülmektedir.[337]

Köster'e göre İon Portikosu, kesinlikle Capito Hamamları ile bir arada planlanıp inşa edilmiş olmalıdır. Bu durum yalnızca Portiko'nun ilk evresinin arşitravındaki yazıt ile değil, aynı zamanda her iki yapının bezemeleri ile de desteklenir. Hamamın kendine ait bir yapı yazıtının olmaması da iki binanın bir arada planlandığı görüşünü desteklemektedir.[338] Köster, yapının ikinci evresini Vespasian-Domitian, üçüncü evresini ise Traian-Hadrian Dönemi'ne tarihlemektedir.[339]

3.1.1.5. Miletos Tiyatrosu I. Scaenae Frons'u (Tiyatro'nun Sahne Binası Cephesi)

Miletos Tiyatrosu, kentin en iyi korunagelmiş yapısı olmakla birlikte aynı zamanda Anadolu'daki en büyük tiyatro yapılarından biridir. Tiyatro'nun bugünkü hali MÖ 4. yüzyılda inşa edilen Hellenistik öncülünü geniş ölçüde değiştirmiş bir dizi tadilatın sonucudur.[340] Geçtiğimiz yüzyılın başında keşfedilen yapının rekonstrüksiyonu, sonraki yüzyıllarda geçirdiği radikal değişimlere rağmen korunan yapı unsurları sayesinde, E. Altenhöfer tarafından yapılmıştır[341] (Lev.XIII-18). Yapı; plan, cephe düzenlemesi ve dekorasyon itibarı ile türünün ilk örneğidir.[342] Sahne binası iki katlı bir cephe mimarisine sahiptir. Cephenin merkezinde daha yüksek dört sütunla vurgulanan yarım daire

[336] Köster 2004, 42.
[337] Köster 2004, 42; Niewöhner 2016, 73.
[338] Köster 2004, 42.
[339] Köster 2004, 49.
[340] Di Napoli 2015, 265; Niewöhner 2016, 31.
[341] Köster 2004, 50.
[342] Köster 2004, 55.

planlı bir niş bulunur[343] (Lev.XIII-19). Benzer planlı, nişe sahip sahne binaları Laodikeia ve Aizanoi kentlerinde de görülür.[344] Alt katta nişin ortasında bir, yanlarda ikişer olmak üzere beş kapı açıklığı bulunur, üst katta ise merkezde niş genişliğinde bir açıklık vardır. Her katta dörder adet birbirine çapraz konumlandırılmış *aedicula* ile cepheye hareketli bir görünüm kazandırılmıştır. Üst katın dışta kalan *aedicula*ları üçgen alınlıklı iken iç aediculalar volütlü alınlığa sahiptirler. *Aedicula*ların çapraz aksından dolayı, alt katın aksine, üst katın en dış kısmında tek sütunlar yerine *aedicula*lar bulunur. Üst katta içe taşınan tek sütunlar, yarım daire planlı nişin üstyapısını taşırken bir yandan da nişi görsel olarak yapının geri kalanından izole edip dikkati nişe çekmektedir. Nişin ortasındaki, alt ve üst katlarda aynı aksta bulunan dörder sütun, en üstte bir kesik alınlığı taşımaktadır.[345]

Alt kat sütunları, kaideleri ile birlikte profilli postamentler üzerine oturmaktadır. *Aedicula*lardaki sütunlar ion ve kompozit sütun başlıkları taşırken merkezdeki nişin dört sütunu korinth başlıkları taşımaktadır. Bunların üzerinde iki fascialı ve düz frizli arşitrav-friz blokları ve diş sıralı korniş bloğu bulunur. Üst kat sütunları da alt katın taşıdığı postament bloklarının üstüne oturur. Üst kat sütunları korinth sütun başlıkları taşımaktadır. Bu başlıkların üzerinde ise üç fascialı ve lesbos kymationu işlenmiş bir arşitrav ve bu arşitrav ile birleşik, düz bir friz bulunur. Korniş blokları diş sıralı ve konsolludur. Simada herhangi bir bezeme bulunmamaktadır.[346]

Yapı, MS 2. yüzyılın ortası veya üçüncü çeyreğinde restore edilmiştir.[347] Bu restorasyon ile yapıya üçüncü bir kat ve Erosların katıldığı bir av sahnesinin betimlendiği bir friz eklenmiştir.[348] Frizin yapı üzerindeki konumu tartışmalıdır. Altenhöfer ve

[343] Köster 2004, 49, 50.
[344] Sear 2006, 113.
[345] Köster 2004, 49, 50.
[346] Köster 2004, 50.
[347] Altenhöfer – Bol 1989, 24.
[348] Altenhöfer – Bol 1989, 24.

Bol, frizin postscaenium'un arşitravında olması gerektiğini savunur.[349] Di Napoli ise frizlerin bir katta Eroslar ile av sahnesi, bir katta Apollon ve Artemis gibi tanrısal konular, bir katta ise dekoratif amaçlara hizmet eden deniz temalı figürler olmak üzere konulara bölünerek yapının her üç katının podyumlarında olması gerektiğini savunur.[350]

Alt katta, nişin ortasında kalan iki uzun sütunun taşıdığı arşitrav-friz bloğu üzerinde bulunan dört satırlık yazıta göre yapı İmparator Nero, Didyma Apollon'u ve Demos'a adanmıştır. Daha sonra, MS 68 yılında, Nero'nun adı uğradığı *damnatio memoriae* sonucu yazıttan kazınmış olmalıdır. Nero'nun adı yazıtta okunamamasına rağmen kazıma yapılan kısmın ebatları Nero'dan başka seçenek bırakmamaktadır[351] (Lev.XIV-20). Sahne binasını yaptıran kişi Claudius Dönemi'nde Capito Hamamları'nı yaptıran, Asia ve Mısır valiliği de yapmış olan *euergetes* Cn. Vergilius Capito'dur.[352] Bezemelerdeki benzerlikler göz önüne alındığında yapının inşası sırasında daha önce Capito Hamamları'nda çalışan bazı ustaların Sahne Binasının yapımında da çalıştığı söylenebilir.[353]

3.1.1.6. Oinoanda Roma Köprüsü[354]

Lykia, birtakım anlaşmazlıklardan dolayı bazı Roma vatandaşlarının öldürülmesinin ardından MS 43 yılında İmparator Claudius tarafından Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır.[355] Claudius, bölgeye atadığı valiler Q. Veranius[356] ve özellikle ardından

[349] Altenhöfer – Bol 1989, 24.
[350] Di Napoli 2015, 266-267.
[351] Köster 2004, 50.
[352] Mitchell 1987, 351; Köster 2004, 50; Sturgeon 2004, 419.
[353] Köster 2004, 56.
[354] Yapıya ait günümüze ulaşan herhangi bir mimari eleman bulunmamaktadır. Ancak yapı, İmparator Claudius'un yol yapım çalışmalarına verdiği önem açısından bir anlam ifade ettiği için çalışmaya eklenmiştir.
[355] Suet.Claud.25.3.
[356] Q. Veranius için bkz: PIR.V.266; Milner 1998, 121.

gelen Eprius Marcellus[357] aracılığı ile, imparatorluğun her yanında olduğu gibi, yol yapım çalışmalarına hız vermiş ve dağlık bir bölge olan Lykia kentlerini birbirine bağlamaya gayret etmiştir. Günümüzde yazıtından başka herhangi bir kalıntısı görülmeyen köprü, yazıtı ile kesin olarak MS 50 yılına, yani Eprius Marcellus'un vali; Claudius'un ise imparator olduğu döneme tarihlenmektedir. Yapı, bu dönemdeki yol yapım faaliyetlerinin bir parçası olarak inşa edilmiştir.[358] Köprünün yazıtı, üst ve alt kısımlarında hafifçe kavisli bir taenia profili bulunan 1,30 m yüksekliğinde ve 64 cm genişliğinde, 42 cm kalınlığında bir blok halinde 17. yüzyılda yapılan Osmanlı Köprüsü yakınlarında ele geçmiştir[359] (Lev.XIV-21). Yazıt, Milner tarafından *"Drusus Caesar'ın oğlu Tiberius Claudius, Divus, Augustus, Germanicus, Pontifex Maximus, onuncu defa tribunus, beşinci defa konsül, onikinci defa imperator, vatanın babası bu köprüyü imparatorun elçisi, praetorian, sodalis augustalis Eprius Marcellus aracılığı ile yaptırdı."* şeklinde çevrilmiştir.[360]

3.1.1.7. Patara Deniz Feneri (Pharos)

Patara Deniz Feneri, Patara Antik Limanı'nın güneybatı ucunda, liman çanağının liman ağzına döndüğü noktada bulunmaktadır. Kumul yürümesi sonucu günümüzde kıyıdan 500 m kadar kara tarafında kalmıştır.[361] Kayalıklar üzerine oturan 20 x 20 m boyutlarında iki katlı bir podyum üzerinde, iç içe geçmiş iki halka halinde inşa edilmiştir. Dış halkanın çapı 5,65 m, iç halkanın çapı ise 1,20 m'dir.[362] İki halka arasında, 80-90 cm genişliğinde basamakları olan spiral bir merdiven bulunur. Kuleye erişim batı tarafındadır ve ahşap bir kapı ile kapatılmış olmalıdır (Lev. XV-22). Temel düzeyinde

[357] Epius Marcellus için bkz: PIR.M.146b; Milner 1998, 120.
[358] Milner 1998, 120; Yol yapım çalışmaları için ayrıca bkz: Levick 1990, 163 vdd.
[359] Milner 1998, 117.
[360] Milner 1998, 117.
[361] Işık 2007, 19.
[362] Işık 2007, 19; İşkan-Işık ve diğ. 2008, 92.

in situ olarak elde edilen bazı bloklar, podyuma kuzeyden girildiğini göstermektedir. Podyumun doğusunda liman girişi; güney tarafında ise açık deniz vardır. Patara Deniz Feneri oldukça sade bir yapıdır, süslemeli veya detaylı işlenmiş profilli dekoratif elemanlardan yoksundur.[363] Yapı, üzerindeki anıtsal büyüklükte (37 cm) ve taşa gömülü bronz harflerden oluşan yazıtı sayesinde kesin olarak İmparator Nero'nun dördüncü konsüllük dönemine, MS 64/65 yıllarına tarihlenmektedir[364] (Lev.XV-23). Yapının, dönemin valisi Sex. Marcius Priscus'u onurlandıran heykel kaidesinin yazıtında Patara Deniz Fenerinden *Pharos* olarak bahsedilmekte ve bir de *Antipharos* inşa edildiğinden söz edilmektedir, lakin ikinci bir deniz fenerine ilişkin herhangi bir arkeolojik kanıt henüz bulunamamıştır[365] (Lev.XVI-24).

3.1.1.8. Patara Yol Anıtı (Stadiasmus Patarensis)

Patara kentinde 1992 yılında meydana gelen bir yangın sonucu, kentin Liman Agorası'nda ortaya çıkan anıt 5 m yüksekliğinde köşeli bir sütun (paye) şeklinde inşa edilmiştir.[366] Yapının ön yüzü 1,60 m, yan yüzleri ise 2,35 m genişliğindedir[367] (Lev.XXXII-48). Anıt, 10 sıra halinde dizilmiş 59 adet bloktan oluşmaktaydı ve üzerinde İmparator Claudius'un at üstünde bronz bir heykelini taşıyor olmalıydı.[368] Anıtın üç tarafında bulunan Hellence yazıtlardan birinde İmparator Claudius'a ithaf bulunurken diğer yüzlerde Lykia sınırları içinde imparatorun yaptırdığı yolların uzunlukları ile birlikte bir listesi bulunur[369] (Lev.XXXIII-49). Anıt en fazla 9 cm'yi bulan, fakat genellik-

[363] İşkan-Işık ve diğ. 2008, 92.
[364] İşkan-Işık ve diğ. 2008, 92; Jones 2008, 153-154; Şahin 2009, 343.
[365] İşkan-Işık ve diğ. 2008, 110.
[366] Şahin 1994, 130; Şahin – Adak 2004, 227; Jones 2001, 161; Salway 2007, 195; Onur 2016, 570.
[367] Şahin 1994, 131; Şahin – Adak 2004, 228; Salway 2007, 195.
[368] Şahin – Adak 2004, 228.
[369] Şahin 1994, 130; Jones 2001, 161; Şahin – Adak 2004, 227; Salway 2007, 195; Onur 2016, 570.

le 5-6 cm yüksekliğinde harflere sahiptir.[370] Anıtın ön yüzündeki ithaf yazıtında *"Roma dostu ve imparatorsever sadık müttefikler"* olarak tanımlanan Lykialılar, Claudius'un Lykia'daki savaşı bitirerek kendilerini *"isyandan, kanunsuzluktan ve eşkıyalıktan"* kurtardığını ve *"dirliğe, hukuki eşitliğe ve geleneksel kanunlara"* yeniden kavuşturduğunu ifade etmektedir.[371] Anıtın ön yüzünde, yanlardaki yol yazıtları ile ilgili herhangi bir ifade bulunmamaktadır, bu durumda yol yazıtlarının anıta sonradan eklendiği de düşünülebilir.[372] Anıtın ithaf yazıtına karşıdan bakıldığında solda kalan yüzünde, yani B yüzünde yollarla ilgili olan yazıt başlamaktadır.[373] Anıt, MS 43 yılında Roma eyaleti yapılan Lykia'nın ilk valisi Q. Veranius'un izniyle dikilmiştir.[374] Bu sebeple B yüzünün üst kısmında yol listesi başlamadan önce "*Claudius [...] kendi legatus propraetor'u Quintus Veranius'un hizmetiyle tüm Lykia boyunca aşağıda ölçüsü verilen yolları yaptırdı"* ifadesi yer alır ve ardından yol listesi Ksanthos yolu ve ölçüsü ile başlar.[375] Yolların uzunlukları *stadion* (yaklaşık 185 m) birimi ile ölçülmüştür.[376] Bu anıt Lykia'nın eyalet haline gelmesiyle birlikte yapılan yol hizmetlerinin dökümü niteliğinde olup, ayrıca iç çatışmalarda, hem kentlerde hem de kırsalda oluşan özellikle ön yüzünde belirtilen isyan, kanunsuzluk ve eşkiyalık gibi güvenlik sorunlarının da tüm ülkede çözüldüğünün, Roma barışının ve aynı zamanda egemenliğinin ülkenin tamamına ulaştığının bilgisini yansıtmaktadır.[377] Anıt, boyutu ve üzerinde taşıdığı atlı Claudius heykeli ile Roma'nın propagandası ve emperyalist eylemlerinin yüceltilmesi amacına hizmet etmiştir.[378]

---

[370] Şahin 1994, 130; Onur 2016, 572.
[371] Şahin – Adak 2004, 234; Onur 2016, 570. Roma'nın bölgeyi eyalet haline getirmesinden önceki iç savaş için bkz: Suet.Claud.25.3.
[372] Salway 2007, 195; Onur 2016, 571.
[373] Onur 2016, 571.
[374] Şahin 1994, 130; Onur 2016, 570.
[375] Onur 2016, 571.
[376] Onur 2016, 572.
[377] Onur 2016, 572.
[378] Şahin – Adak 2004, 229.

3.1.1.9. Perge Kuzey Gymnasium (Cornutus Palaestrası)

Kuzey Gymnasium, Perge kentinin kuzeybatısında akropolis'in güney eteklerine yaslanmış halde, doğu-batı yönünde uzanan sütunlu caddenin üzerinde yer alır (Lev.XVII-25). Yapı, bazı eski yayınlarda yapıyı inşa ettiren *euergetes*'e istinaden Cornutus[379] Palaestrası olarak da adlandırılmaktadır.[380]

Yapı her kenarı 76 m olacak şekilde kare planlıdır ve kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir. Yapının duvarları payandalarla desteklenmiştir. İki katlı olarak inşa edilen yapının doğu ve güney duvarları ile batı duvarının güney tarafı bazı kısımlarda ikinci kata kadar ayakta kalmıştır (Lev.XVIII-26). Güney duvarının ortasında bir kapı, kenarlarında ise altışar pencere yer alır.[381] Batı cephede bir adet girişi daha bulunmaktadır.[382] Gymnasium'un iç kısmı günümüzde doğu, güney ve batıda gözlenebilen 6,84 m genişliğinde portikolarla çevrilidir. Kuzeyde ise yaşanan tahribattan dolayı portikonun varlığı belli değildir. Yapıya ait herhangi bir sütun başlığına rastlanmasa da bıçak ağzı şeklinde yivleri olan bazı sütun tamburları dor düzenine işaret etmektedir.[383] Alanda sürdürülen kazılar, yapının güney cephesinin ön yüzünde podyum bulunduğunu ortaya koymuştur. Doğuda 1,30 m yüksekliğe sahip olan podyum, kot farkından dolayı batıda cadde zeminiyle bütünleşmektedir. Yaklaşık 2,60 m genişliğindeki podyum, 70 cm yüksekliğindeki parapetlerle desteklenmiştir. Parapetler, standart aralıklarla yarım daire formunda sabit düzenlemelerle (ana kapının her iki yanında üçer adet) donatılmıştır. Böylece yapının kütlesel görüntüsü hafifletilerek görsel açıdan Palaestra'nın ön cephesi hareketlendirilmiş, estetik kaygılar da gözetilerek bir Nymphaeum oluşturulmuştur. Podyum ve üzerindeki çeşme, güney cepheye daha sonraki bir dönemde eklemiş gibi durmaktadır. Ancak, Perge mimarisine yabancı olmayan düzenlemenin benzerlerini, Septimius Severus

[379] C. Julius Cornutus için bkz: Jameson 1965, 54-58; Şahin 1996, 45-52; Özdizbay 2012, 218.
[380] Özdizbay 2012, 36; Kara 2014, 278.
[381] Özdizbay 2012, 36; Lanckoronski 1890, 42.
[382] Kara 2014, 279.
[383] Özdizbay 2012, 38.

Dönemi'ne tarihlendirilen F2 Nymphaeum'unda ve tiyatro binasının doğuya bakan cephesinde de görmek mümkündür.[384]

Kuzey Gymnasium, Roma Dönemi ile birlikte ortaya çıkan ve yaygınlaşan hamam-gymnasium komplekslerinin aksine sadece bir palaestradan oluşmaktadır. Bu durumda, bir spor merkezi olan Gymnasium'un normal şartlarda hamamlardan karşılanan su ihtiyacını gidermek için küçük bir *aquaductus* yapılmıştır.[385] Yapıya ait kapı lentolarından biri üzerinde bulunan Hellence[386] ve arşitrav bloklarının üstünde bulunan Latince[387] yazıtlar aracılığı ile yapılan tarihleme ile ilgili tartışmalar mevcuttur. Her iki yazıtta da eksiklikler bulunmaktadır. R. Merkelbach ve S. Şahin'e göre yapı C. Julius Cornutus tarafından İmparator Nero adına yaptırılmışken[388] W. Eck yapıyı Claudius Dönemi'ne tarihlemektedir.[389]

[384] Kara 2014, 279.
[385] Özdizbay 2012, 38.
[386] Kapı lentosu üzerindeki Hellence yazıt için bkz: Lanckoronski 1890, 165, no 32b; Merkelbach – Şahin 1988, 113, no 18.
[387] Arşitrav üzerindeki Latince yazıt için bkz: Lanckoronski 1890, 165, no 32d; Merkelbach – Şahin 1988, 114, no 19.
[388] Merkelbach – Şahin 1988, 113-114, no 18.
[389] Eck 2000, 656-657.

3.1.1.10. Pisidia Antiokheiası Tiberia Platea (Tiberius Alanı/Meydanı)

Augustus Kutsal Alanı'na Propylon ile bağlanan Tiberius Alanı/Meydanı, 1924 yılında kentte gerçekleştirilen kazılar esnasında ortaya çıkarılmıştır. Sütunlu caddenin doğu bitişiğinde bulunan, etrafı galerilerle çevrili 85 x 22,9 m ölçülerindeki alan; doğuda Propylon'un anıtsal merdivenleri, kuzey ve güneyde ise sütunlu galeriler ile çevreleniyordu.[390] Alanda *in situ* olarak bulunan bir yazıta göre alanın zemin döşemeleri, T. Baebius Asiaticus adında bir *euergetes* tarafından yaptırılmıştır[391] (Lev.XIII-27). M. Taşlıalan alanı MS 14 - MS 40 yıllarına, yani Tiberius Dönemi'ne tarihlemektedir.[392] Tiberia Platea, Hellen agorası ile Roma forumu karışımı bir işleve sahiptir.[393] Alan, insanların Augustus Kutsal Alanı gölgesinde sosyalleşebildiği halka açık bir meydan olarak kullanılmıştır.[394] Alanda yapılan çalışmalarda bulunan zemin döşemesine kazınmış dama oyunları ve Latin haçları, alanın çok uzun süre popülaritesini koruduğunu göstermektedir.[395] Alanın kuzey ve güney kenarlarında çok sayıda bar ve lokanta kalıntısı da bulunmuştur. Bulunan küçük buluntular, graffitiler ve dükkanlar ışığında alanın MS 1. yüzyıldan MS 8. yüzyıldaki Arap akınlarına kadar kullanıldığını anlamaktayız.[396]

3.1.1.11. Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı

Tiberius Dönemi'nde, Sagalassos kentinde Aşağı Agora'nın güneybatı girişine kuzey-güney doğrultusunda uzanan büyük caddeye açılan, korinth düzeninde, beyaz

[390] Taşlıalan 1997, 25.
[391] Mitchell – Waelkens 1998, 221; Rubin 2011, 40.
[392] Taşlıalan 1997, 25.
[393] Rubin 2011, 41.
[394] Rubin 2011, 41.
[395] Rubin 2011, 41.
[396] Rubin 2011, 41.

kireçtaşından oldukça zarif bir kapı yapılmıştır[397] (Lev.XIX-28). Yapı Sagalassos kentindeki diğer tüm yapılardan daha ince bir mimari işçiliğe sahiptir ve girland-mask friziyle Aphrodisias'taki Tiberius Portikosu'na oldukça benzemektedir.[398] Kent planında çevresindeki yapılardan bağımsız duruşu ile yine Aphrodisias Sebasteionu ile benzerlik gösterir. Yapıyı kimin kime adadığına dair bir kanıt olmasa da kentteki birtakım yolsuzluklara müdahalesi sonucu kent tarafından minnettar olunan İmparator Tiberius'a adanmış olması muhtemeldir. Yapı MS 518 yılındaki bir depremde yıkılmıştır.[399]

Yapı, yaklaşık olarak 13 m genişliğinde ve altı basamaklı bir podyum üzerinde bulunmaktaydı. Yapının günümüzdeki durumu tam anlamıyla bir restitüsyona izin vermese de agora tarafına bakan cephesinde yarım plasterlerden oluşan iki kanadı bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca her iki cephesinde korinth başlığına sahip tek bir sütun sırası bulunur (Lev.XIX-29). Sütun sıraları iki cepheden de görülebilen oldukça süslü bir üstyapıyı taşımaktadır[400] (Lev.XX-30,31). Yapıya ait tek sütun başlığı, stilistik olarak yapıyı Julius-Claudiuslar Dönemi'ne, Yukarı Agora'ya dikilen ve Augustus Dönemi'ne tarihlendirilen onurlandırma sütunlarından hemen sonraya tarihlemektedir.[401] Yapının üç fascialı arşitravının altında sarmal motiflerden oluşan soffit bezemeleri bulunur. Arşitravın en üst fasciasının altında ve üstünde inci-makara dizisi görülmektedir. Fascianın üstündeki inci makara dizisi ile hemen üstündeki ion kymationu arasında aksiyalite görülmektedir. Arşitravın yanında frizlerin de profilli üst kenarlarında ion kymationları görülür. Üçgen forma yakın yumurtaların uçları, bezemenin alt çerçevesi ile birleşmektedir. Ara yapraklar ise yumurtalardan tamamen ayrıdır. Arşitravın ion kymationunun üstünde lotus ve palmetlerden oluşan anthemion bezemeleri bulunur.[402]

[397] Waelkens 1995, 33; Waelkens 2002, 341.
[398] Mitchell ve diğ. 1989, 68; Vandeput 1997, 58, 63; Waelkens 2002, 341.
[399] Waelkens 2002, 341.
[400] Mitchell ve diğ. 1989, 68.
[401] Vandeput 1997, 58, 63.
[402] Vandeput 1997, 59-60.

Yapının frizleri büyük ve son derece detaylı bir şekilde işlenmiştir ve her biri ayrıntıları ile görülebilen çeşitli meyveler, çiçekler ve yapraklardan oluşmaktadır. Girlandlar masklara geniş şeritlerle bağlanmıştır. Bu şeritleri oldukça sarkık olarak işlenen girlandların merkezinde de görülmektedir. Bu şeritlerin uçları güçlü bir rüzgârda sallanır gibi görünmektedir (Lev.XXI-32). Geç Augustus-Tiberius Dönemi'nde tarihlenen bu girlandlara en benzer örnekler Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Pessinus Sebasteion'u, Ankyra Augustus Tapınağı ve Aphrodisias Tiberius Portikosu'nda görülür.[403]

3.1.1.12. Sagalassos Stadion (Stadyum)

Sagalassos Stadion'u kentin batısında Julius-Claudiuslar ailesinin son üyesi İmparator Nero zamanında yapılmış olmalıdır.[404] Roma İmparatorluğu'nun siyasi propagandasında spor oyunları önemli bir araç olarak kullanılmıştır.[405] Sagalassos'ta Klareia oyunları, yani tanrı Apollon Klarios için düzenlenen yarışmalar önemlidir.[406] Stadion, Hellen kökenli dini festivaller kapsamındaki atletik yarışmalarda kullanılmasının yanında Romalıların düzenlediği gösterilerde de kullanılmış olmalıdır.[407] Koruma durumu iyi olmayan yapı 145 m uzunluğundaki ve 25 m genişliğindeki parkuru çevreleyen oturma sıralarından oluşmaktaydı.[408] Stadion'un önünde İmparator Traian'a adanmış bir Nymphaeum bulunmasına rağmen Stadion'un içine sonradan yapılan E1 Bazilikasının kalıntıları içinde bir kapı lentosunda bulunan ve Tiberius Claudius Dareios[409] ve oğulları tarafından İmparator Nero'yu *Neos Helios* olarak onurlandıran bir adak yazıtı,[410] Sta-

[403] Vandeput 1997, 60.
[404] Talloen – Waelkens 2004, 182.
[405] Talloen – Waelkens 2004, 183.
[406] Talloen – Waelkens 2004, 183.
[407] Talloen – Waelkens 2004, 183.
[408] Talloen – Waelkens 2004, 183.
[409] Tiberius Claudius Dareios için bkz.: Devijver 1996, 109.
[410] Lanckoronski 1890, 230, no:221.

dion'un tarihini de Nero Dönemi'ne kadar götürür.[411] Tiberius Claudius Dareios büyük olasılıkla Nero Dönemi'nde Roma vatandaşı olmuştur[412] ve bu adak onun imparatora ve Roma'ya şükran ve sadakatini temsil etmektedir.[413]

3.1.1.13. Sagalassos Yukarı Agora'daki Tak Yapıları

Kentin Yukarı Agora'sının Güneybatı ve Güneydoğu köşelerinde, agora'nın güney kenarına hafif eğimli bir açı ile konumlandırılmış iki adet onurlandırma takı bulunmaktadır[414] (Lev.XL-57). Şekil ve mimari bezeme olarak birbiri ile hemen hemen aynı olan iki yapı da büyük ayaklarla çevrili birer geçitten ve oldukça basit süslemeli alt ve üst yapı elemanlarından oluşmaktadır.[415] Güneybatı köşedeki tak 5,60 x 0,90 m ebatlarındadır. Takın kare kesitli yan ayaklarının taşıdığı kemerin üst kısmında ve iki alt ucunda küçük birer *cornucopiae* betimi bulunur.[416] Kemerin iki yanından çıkıntı yapan plasterler arşitrav, friz ve kornişten oluşan üst yapıyı taşır. Friz üzerinde Makedon kalkanı ve baldır zırhları betimleri bulunur.[417] Üzerindeki yazıta göre yapı, Claudius'un ikinci konsüllük dönemine, yani MS 42-43 yıllarına tarihlenmektedir.[418] Fakat silinip üzerinde oynamalar yapılmış olan yazıtın orijinalinde MS 41 yılında suikasta uğrayıp *damnatio memoriae* ile cezalandırılan İmparator Caligula'nın adı geçiyor olmalıydı. Bu durumda yapı MS 37-41 yılları arasında yapılmış olmalıdır[419] (Lev.XLI-58).

---

[411] Waelkens 2002, 342; Talloen – Waelkens 2004, 183.
[412] Devijver 1996, 109.
[413] Talloen – Waelkens 2004, 183.
[414] Vandeput 1997, 22; Waelkens 2002, 341; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[415] Vandeput 1997, 22; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[416] Vandeput 1997, 22; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[417] Vandeput 1997, 22; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[418] Vandeput 1997, 22; Waelkens 2002, 341; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[419] Vandeput 1997, 22; Waelkens 2002, 341; Talloen – Waelkens 2004, 181.

Günümüze oldukça kötü şekilde korunarak gelen güneydoğu köşedeki tak, güneybatı köşedeki tak ile hemen hemen aynı şekle, ebatlara ve süslemeye sahiptir.[420] Yapının frizlerinde güneybatı köşedeki taktan farklı olarak bir vücut zırhı, miğfer ve yine Makedon zırhı bulunmaktadır. İki yapı arasındaki benzerlik göz önüne alındığında bu yapı da İmparator Claudius Dönemi'nde tarihlenebilir.[421] Yapı yazıtına ait parçalarda bir imparatorun üçüncü konsüllük döneminden bahsedilmektedir. Bu durumda yapı Claudius'un üçüncü konsüllük dönemine, yani MS 43-44 yıllarına tarihlenmektedir.[422]

Tak yapıları, kentteki yerel *euergetes*ler tarafından finanse edilen Erken İmparatorluk Dönemi'ndeki Yukarı Agora düzenleme programının bir parçası olmalıdır.[423]

3.1.2. Dini Yapılar

3.1.2.1. Aphrodisias Sebasteion'u

Augustus ve ardından gelen Julius-Claudiuslar ailesinin yönetimdeki başarısı, Roma İmparatorluğu genelinde yönetime boyun eğme ve sadakat olarak karşılık bulmuştur. Doğu eyaletlerdeki yöneticiler, imparatorlara olan bu bağlılıklarını ifade etmek adına kentlerinde imparatorluk kültü meydana getirmeye başladılar. Hellenistik krallara tapınılan kültler doğu kültürüne pek yabancı olmasa da Augustus ve Julius-Claudiuslar ailesi için oluşturulan kültlerdeki mimari ve sanatsal öğelerin yoğun kullanımı bölge için bir yeniliktir.[424] Bu duruma verilebilecek en iyi örnek ise şüphesiz Aphrodisias kentindeki Sebasteion yapısıdır. Kentin önde gelen iki ailesi tarafından yaptırılan, Aphrodite'ye, Julius-Claudiuslar ailesine ve Augustus'a adanan yapı 1979 yılında Prof. Dr. Ke-

[420] Vandeput 1997, 22; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[421] Vandeput 1997, 22; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[422] Vandeput 1997, 22; Talloen – Waelkens 2004, 181.
[423] Waelkens 2002, 342.
[424] Thommen 2012, 83.

nan Erim tarafından keşfedilmiştir.[425] Yapı, kentte bulunan bir yazıta bağlı olarak Sebasteion olarak adlandırılmıştır.[426]

Sebasteion, Aphrodisias kent merkezinin ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan ana caddenin doğusuna konumlandırılmıştır (Lev.XXII-33). Doğu-batı doğrultusunda uzanan ve kent planındaki hiçbir yapı ile uyuşmayan[427] Sebasteion dört ana kısımdan oluşur, bunlar; bir propylon, iç avlunun sağında ve solunda yer alan iki uzun portiko ve tapınak yapısıdır[428] (Lev.XXIII-34). Tapınak kısmının arşitravında bulunan yazıtlara göre yapı kompleksi Julius-Claudiuslar Dönemi'ne tarihlendirilmektedir. Sebasteion'un yapımına Tiberius Dönemi'nde başlanıp, dönem dönem yaşanan depremlerin de etkisi ile yapı Nero Dönemi'nde bitirilmiş olmalıdır.[429]

Yapı kompleksine giriş ve çıkışlar, batıdaki iki katlı anıtsal propylon ile sağlanmaktaydı. Kompleksin iç kısmında zemini taş döşenmiş 14 x 90 m ölçülerindeki bir alan; bu alanın devamında ise propylon ile karşılıklı bir tapınak yapısı bulunur. Taş döşeli alanın kuzey ve güneyinde ise üçer katlı, üstteki ikişer katı kabartmalı panellerle süslü, 90 m uzunluğunda, 7 m genişliğinde ve 12 m yüksekliğinde karşılıklı iki adet portiko bulunmaktadır[430] (Lev.XXIV-35, 36). Bu portikolar sütun sıralarının ardında üç sütun aralığı genişliğinde odalara ayrılmıştır. Bu durumda yapılar portikonun yanı sıra sütun sıraları ile birleştirilmiş uzun binalar olarak da anılabilir.[431] Portikoların ilk katları dor, ikinci katları ion, en üst katları ise korinth düzeninde inşa edilmiştir.[432] Sütun boyları üst katlara çıkıldıkça kısalmaktadır. Güney Portiko'nun dor düzenindeki ilk katı stylobattan kornişe 4,40 m, ion düzenindeki ikinci katı 3,60 m, korinth düzenindeki

[425] Erim 1980, 205; Smith 1987, 88; Thommen 2012, 84.
[426] Smith 1987, 90.
[427] Mitchell 1984-1985, 90; Smith 2013, 24.
[428] Erim 1983, 278; Smith 1987, 90; Smith 1988, 50; Kovacs 2006, 171; Smith 2013, 24.
[429] Mitchell 1984-1985, 90; Smith 1987, 90; Smith 1988, 51; Thommen 2012, 84.
[430] Smith 1987, 92; Smith 1988, 51; Smith 2013, 30.
[431] Smith 1987, 92.
[432] Mitchell 1984-1985, 90; Smith 1987, 93, Smith 1988, 51; Smith 2013, 31.

üçüncü katı ise 3,12 m yüksekliğindedir. Portikoların batısında arazinin eğiminden dolayı stylobat önünde basamaklar bulunurken doğuda zemin neredeyse stylobat hizasındadır.[433] İki portiko da bezeme tekniği bakımından Aphrodisias Tiyatrosu sahne binasının Hellenistik bezemelerini takip etmektedir.[434] Mimari detaylar, üst iki kattaki panellerin dışa bakan tarafı ve alt katta sütunların ön tarafında oldukça düzgün ve detaylı işlenmişken cephelerin bina içine bakan taraflarında kabaca işlenmiştir.[435] Portikoların her üç katındaki üç mimari düzen de bezemeli dekoratif öğelerle süslenmiştir. Dor düzenindeki ilk katlar üst katlardaki ion ve korinth düzenleri ile uyumlu öğeler barındırmaktadır. İlk kat, zengin süsleme ve detayların yanı sıra alçak bir saçaklığa sahiptir. Sütun başlıklarının ekhinus kısmında ion kymationu bulunur. Güney Portiko'da dor düzenindeki ilk katın arşitrav blokları iki fascialı olarak işlenmişken Kuzey Portiko'daki örnekler düz bırakılmıştır. Güney Portiko'nun ilk kat frizlerindeki regula ve guttae, küçük dekoratif öğeler olarak işlenmiştir (Lev.XXIV-37; Lev.XXV-38). Triglifler sütunlara hizalanmış ve tıpkı sütunlar gibi sabit aralıklı değillerdir. Her iki portikonun kornişlerindeki mutulus plakası üzerindeki guttae dizisi küçük, kısa ve yüzeysel olarak işlenmiştir. Üst katlar, bir alt katındaki korniş bloklarının üstüne oturan stylobat blokları ile başlar. İon ve korinth düzenindeki sütunlar yarım sütun olarak işlenmişlerdir. Korinth düzenindeki sütun başlıkları düzenin ölçeğine göre büyük yapılmışlardır. Her iki portikonun üst iki katında kullanılan arşitrav ve friz blokları tek parça olarak işlenmiştir. Kuzey Portiko'nun en üst katındaki frizlerde görülen geniş aralıklı boğa başları ve kalkan işlemeleri ve yine bu frizdeki arkaik görünümlü ion kymationu dışında binaların geri kalanındaki üst iki katın arşitrav-friz bloklarında pek bir süsleme görülmez; sadece derin profiller görülür.[436] Kuzey Portiko'nun ikinci katındaki ion düzenindeki kornişleri düz bırakılmışken Güney Portiko'nun ion kornişinde diş sırası bulunur. Buna karşılık bazı

[433] Smith 2013, 31.
[434] Smith 1987, 93; Smith 2013, 31.
[435] Smith 2013, 31.
[436] Smith 2013, 31.

form farklılıkları olsa da her iki portikonun da en üst katında konsollu korniş blokları kullanılmıştır.[437] Kuzey Portiko'daki bütün sütunlar birbirine eşit mesafededir ve her kabartmalı panel için eşit ölçüde boşluk bulunmaktadır. Öte yandan Güney Portiko'da ise her odanın ortasına hizalanan sütun aralıkları daha geniş, kenarlarda kalan sütun aralıkları ise daha dardır. Bu sebeple bu Portiko'daki paneller geniş olan orta panel ve dar olan yan paneller olmak üzere iki farklı ebatta yapılmıştır.[438] Her portikoda 90, toplamda ise 180 adet kabartmalı panel bulunmaktadır.[439] Güney Portiko'nun en üst katında Julius-Claudius ailesine ait imparatorlar ve tanrılar, ikinci katında ise Hellen mitolojisine ait öğeler yer alır. Kuzey Portiko'nun üst katında, günümüze ulaşan Hemera (gün) ve Okeanos (okyanus) betimli panellerden anlaşıldığı üzere zaman ve mekân gibi bazı kavramların personifikasyonları, ikinci katında ise Augustus'un ele geçirdiği bölgelerin ve bu bölgelerde yaşayan halkların (ethne) personifikasyonları bulunmaktadır[440] (Lev.XXIV-35, 36).

Tapınak yapısı, kompleksin doğu ucunda bulunmaktadır. Aphrodite'ye ve Julius-Claudiuslar ailesine adanmıştır.[441] Sebasteion kompleksinin en kötü korunan yapısı olan tapınaktan geriye az da olsa *in situ* durumda bazı yapı öğeleri kalmıştır. Bunlar; öndeki sütun sırasının temelini oluşturan podyumun duvarı, iki mermer basamak, podyumun kuzeyinden bir orthostat bloğu ve podyumun kuzeybatı ve güneybatı köşelerinden birer bloktur.[442] *İn situ* haldeki bu buluntuların gösterdiği üzere tapınak, sadece ön tarafındaki şu anda mevcut olmayan bir merdivenle ulaşılabilen, podyumla yükseltilmiş korinth düzeninde bir Roma tapınağıdır.[443] Tapınağa ait attik-ion sütun kaideleri, yivli sütun tamburları, korinth sütun başlıkları, yazıtlı ve oldukça bezemeli arşitrav blokları

[437] Smith 2013, 32.
[438] Smith 1987, 93; Smith 2013, 32.
[439] Smith 1988, 51; Thommen 2012, 85.
[440] Smith 1987, 95; Smith 1988, 51; Thommen 2012, 85.
[441] Smith 1987, 94.
[442] Smith 2013, 28.
[443] Smith 1987, 94; Smith 2013, 28.

ile friz blokları da yıkıntı halinde bulunmuştur. Friz bloklarının üst seviyesine ait herhangi bir korniş veya alınlık bloğu bulunamamıştır. Tapınak MS 5. yüzyıl sonlarında kiliseye çevrilmiş olmalıdır.[444] Alınlıkları, korniş blokları ve cellanın tamamı bu dönemde içindeki kült heykelleri ile birlikte sökülmüştür. MS 7. yüzyıl depremine kadar tapınağın sadece sütunları ve frizlere kadar ön cephesi ayakta kalmış olmalıdır.[445]

Sebasteion kompleksinin ana giriş kısmı olan propylon yapısı iki katlı ve *aedicula*lı bir mimariye sahiptir ve kompleksin geri kalanına göre iyi korunmuştur[446] (Lev.XXVI-39). Söz edilen iki katlı ve *aedicula*lı cephe mimarisi Anadolu'nun en erken örneklerinden biridir.[447] Kompleksin batı kısmına konumlanan propylon, Kuzey ve Güney Portiko'ların batıdaki kısa kenarları ile aynı hizada ve bitişik halde; tek bir cephe görünümündedir. Portikoların kısa kenarları, propylonun *aedicula*ları ile aynı yükseklikte birer podyum üzerinde bulunmaktadır. Kuzey Portiko ve propylon tek bir aile tarafından yaptırıldıkları için dikkatli bir şekilde planlanıp inşa edilmiştir. Kuzey Portiko, iç kısmında üç katlı iken batı kısa kenarında iki katlı ve propylon ile mimari bir bütünlük içerisindedir. Güney Portiko'da ise, farklı bir aile tarafından farklı mimarlar ile çalışılarak yaptırıldığı için Kuzey Portiko'nun batıdaki iki katlı cephesinin aksine portikoların iç avluya bakan cephelerindeki gibi üç katlı ve sütunlu bir mimari anlayış benimsenmiştir. Bu da propylonun iki tarafının birbirinden oldukça farklı görünmesine neden olmuştur.[448]

Propylonun alt katı ion, üst katı ise korinth düzeninde inşa edilmiştir.[449] Propylonun hem kompleksin içine hem de önünden geçen caddeye bakan her iki cephesi de

[444] Smith 2013, 30.
[445] Smith 2013, 30.
[446] Smith 2013, 26.
[447] Erim 1985, 541.
[448] Smith 2013, 26.
[449] Erim 1983, 278; Stinson 2008, 60; Smith 2013, 26.

benzer nitelikte anıtsal cephe mimarisine sahiptir.[450] Yapıda herhangi bir arka duvar veya iç alan bulunmamaktadır ve sadece bir sütun arası genişliğe sahiptir. Yapının cephelerinde ikişer adet *aedicula*, bunların da ötesinde yapıyı sınırlayan ve birer sütunla desteklenen ikişer adet çıkıntı bulunur. Bu *aedicula*lar ve yan çıkıntılar, aralarından geçen üç adet merdiven tarafından bölünen bir podyumun üzerinde bulunur. *Aedicula*lar üst katta bir kesik alınlığı taşımaktadır. İki katlı yapının içe ve dışa bakan dörder *aedicula*sında sekiz adet heykel sergilenmekteydi.[451] Propylonun sütun başlıkları Sebasteion kompleksinin en erken özellikler gösteren parçalarıdır.[452]

Sebasteion, hem Roma'nın getirdiği mimari yeniliklere ayak uydurma hem de yepyeni bir kutsal alan düzenlemesi oluşturma bakımından güzel bir örnektir. Kentte imparatorluk kültü oluşturulmasının ardından Aphrodisiaslılar yeni bir mimari konsepte ihtiyaç duymuşlardır; çözümü ise imparatorluk forumlarını birebir kopyalamaktan uzak fakat onları hatırlatan, tüm detayları ile imparatorluk kültüne odaklanan bir yapı kompleksi inşa etmekte bulmuşlardır.[453]

[450] Stinson 2008, 60; Smith 2013, 26.
[451] Smith 2013, 26.
[452] Vandeput 1997, 59.
[453] Mylonopoulos 2008, 75.

3.1.2.2. Elaiussa Sebaste Roma Tapınağı

Şimdiye kadar kentte bulunan tek tapınak kentin güney tarafına bakan dağlık burun üzerinde hem karadan hem de denizden rahatça görülebilecek bir konumda bulunmaktadır. Tapınağın yapıldığı engebeli alan teraslanmış ve tapınağın *temenos*'u en üst terasa konumlandırılmıştır. Ne arkeolojik ne de tarihsel veriler tapınağın hangi tanrıya adandığı konusunda bilgi verir.[454] Son zamanlarda ise mimari ve dekoratif değerlendirmeler sonucunda tapınağın imparatorluk kültüne ait olabileceği fikri öne çıkmıştır.[455] Bu tapınak çok tanrılı dine ait bir yapının bir Hristiyan yapısına dönüştürülmesine önemli bir örnektir. Tapınağın planı kiliseye dönüştürülme sırasında büyük ölçüde değiştirilmiş, girişlerin konumu değiştirilmiş ve iç mekân bölümlere ayrılmıştır. Son olarak hem orijinal tapınaktan kiliseye dönüşüm hem de antik çağ ve daha sonra yapının sökülüp yağmalanması tapınağın orijinal planının saptanmasını oldukça zorlaştırmıştır[456] (Lev.XXVII-40; Lev.XXVIII-41).

Kuzey sütunları her zaman görülebilen tapınak 19 ve 20. yüzyılda bölgeye gelen gezginlerin notlarında defalarca betimlenmiştir.[457] Yapıdaki ilk sistematik çalışma ve planın çizilmesi J. Keil ve A. Wilhelm tarafından yapılmıştır.[458] 1952-53 yıllarında İngiliz arkeolog M. Gough iki sezon kazı yaparak mozaik tabanıyla birlikte küçük Bizans kilisesinin apsisini gün ışığına çıkarmıştır.[459]

Tapınak kısa kenarlarında altı sütun, uzun kenarlarında on iki sütun olmak üzere korinth düzeninde ve tamamen kireçtaşından yapılmıştır.[460] Kuzey cepheden üç, doğu

[454] Borgia – Monaco 2007, 26; Borgia 2008, 251.
[455] Giobbe 2013, 132.
[456] Borgia – Monaco 2007, 26; Borgia 2008, 251.
[457] Borgia – Monaco 2007, 26; Borgia 2008, 252.
[458] Borgia – Monaco 2007, 26; Borgia 2008, 252.
[459] Gough 1954, 50; Borgia – Monaco 2007, 26; Borgia 2008, 252.
[460] Söğüt 1998, 109; Borgia – Monaco 2007, 27; Borgia 2008, 256; Giobbe 2013, 132.

cepheden ise tek sütun *in situ* olarak günümüze ulaşmıştır.[461] Yapı kuzey-güney ekseninde olup güneydoğu cephedeki anıtsal merdivenlerden ana girişe ulaşılır. Yapı *opus caementicum* ile yapılmış ve dikdörtgen kireçtaşı bloklarla kaplanmış yüksek bir podyum üzerinde yükselir. Podyum 17,09 x 38,22 m ölçülerinde ve 4,5 m yüksekliğindedir. Peripteros planlı inşa edilen tapınağın peristasisinin sütunları *pyknostylos* denilen ve iki sütun arası uzaklığın sütun çapının 1,5 katı olduğu şekilde çok yakın olarak yerleştirilmiştir.[462] Sütunlar uzun kenarda 2,90 m aralıkla düzeli olarak yerleştirilmiştir ancak kısa kenarlarda bu mesafe değişir ve merkezi iki sütun arası mesafe diğerlerinden daha fazladır (kuzey kenarda 4,90 m ve güney kenarda 4,40 m). Demir dübellerle birbirine bağlanan üst üste koyulmuş birkaç tamburdan oluşan sütunlar attik-ion tipi kaideler üzerine oturuyor ve artık hiçbiri yerinde olmasa da iki bloktan oyulmuş korinth başlıklarını taşıyordu.[463] Bu iki parçadan oluşturulan başlığın 62 cm yüksekliğinde olan alt parçasında iki sıra akanthus yaprağı vardır. 75 cm yüksekliğindeki üst parçada ise alttaki yaprakların arasından çıkacak şekilde ayarlanmış ikinci sıra akanthus yaprağı ile başlığın üst kısmı bulunmaktadır.[464] Başlıkta ikinci yaprak sırası ile abakus arasında kalathosta boşluk bırakılmıştır. İkinci sıra yaprakların arasından çıkan abakus çiçeği sapı, dik olarak yükselmektedir.[465] Abakusta, abakus çiçeğinin her iki yanında üstte ion kymationu altında ise dil motifi işlenmiştir.[466] Volütlerin desteklediği abakus köşelerinin üst kenarında yine ion kymationu, alt bölümde ise ortadan uç kısma doğru uzanan ve periyodik olarak iki yanından dalların çıktığı asma filizleri yer almaktadır[467] (Lev.XXIX-42). Yapının üstyapısı hakkında çok az şey bilinmektedir; günümüze kadar korunagelen par-

[461] Söğüt 1998, 109; Giobbe 2013, 132.
[462] Söğüt 1998, 110; Borgia – Monaco 2007, 27; Borgia 2008, 256; Giobbe 2013, 132.
[463] Söğüt 1998, 110; Borgia – Monaco 2007, 28; Borgia 2008, 260; Giobbe 2013, 132; Spanu 2013, 100.
[464] Söğüt 1998, 110.
[465] Söğüt 1998, 110.
[466] Söğüt 1998, 110.
[467] Söğüt 1998, 110.

çalar birkaç soffitsiz arşitrav parçası, friz ve korniş parçalarıdır.[468] Bir friz bloğu üzerinde Nike'lerin taşıdığı girland bezemeleri bulunmaktadır.[469] Girland her iki kenardan ortaya doğru genişlemektedir. Bu friz bloğunun arkasına fascia şeklinde profil işlenmiştir[470] (Lev.XXIX-43).

Sadece birkaç blok yerinde kaldığı için orijinal planını anlamak zor olsa da cellanın dış duvarı *opus quadratum* tekniğinde inşa edilmiştir. Kireçtaşı bloklar yerlerine kırlangıç kuyruğu şeklinde kenetlerle sabitlenmiştir ve doğrudan podyum üzerine oturan en alt sıra silmeli bir profile sahiptir. Eros'ların taşıdığı ve üstünde bukranion bulunan bir friz de cella'ya ait olmalıdır.[471]

Podyumun altında bir oda bulunmaktadır. Cella'nın altındaki benzer odalar Anadolu'da Aizanoi Zeus tapınağı ve Klaros Apollon Tapınağı gibi başka tapınaklarda da bulunmaktadır. Beşik tonozla örtülü bu kare mekân 4,14 x 4,14 m boyutlarında, tamamen opus quadratum tekniğinde inşa edilmiştir ve iki merdivenle cella'nın seviyesine çıkılmaktadır. Güney duvarındaki U biçimli tek parça taş ile örtülü bir mazgal pencere ile bu mekana ışık ve hava girişi sağlanır.[472]

Uygulanan inşa tekniği, süsleme ve inşa yöntemleri gibi mimari unsurların analizi tapınağın MS 1. yüzyılın ilk yarısında inşa edildiğine işaret etmektedir.[473] Borgia'ya göre bu tarih, Vespasianus'un kenti Cilicia Eyaleti'ne bağladığı MS 72-74 yıllarından önce olmalıdır.[474] Roma tapınağının orijinal yapısında daha sonraki inşa aşamalarında dair hiçbir işaret görülmemektedir. Bu nedenle Hristiyan yapısı kısmen yıkık haldeki MS 1. yüzyıl yapısı yeniden kullanılarak inşa edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucu

[468] Borgia – Monaco 2007, 28; Borgia 2008, 260.
[469] Söğüt 1998, 110.
[470] Söğüt 1998, 110.
[471] Borgia – Monaco 2007, 28; Borgia 2008, 263.
[472] Borgia – Monaco 2007, 28; Borgia 2008, 264.
[473] Borgia – Monaco 2007, 28; Borgia 2008, 267.
[474] Borgia 2017, 454.

mimari elemanların yer değiştirmesi ve arşitravın çökmesi gibi birkaç depremin verdiği zararın izleri saptanabilmiştir.[475] Ancak bu depremlerin yapının kullanıldığı dönemde mi yoksa İmparator Theodosius'un MS 391 yılında pagan tapınaklarının kapatılmasına dair yayınladığı emirler sonrasında mı olduğu netlik kazanmamıştır.[476]

3.1.2.3. Laertes Claudius Tapınağı

Laertes Claudius Tapınağı kentin Agora'sının batısındaki dükkân sıralarının kuzey ucunda, eksedranın hemen güneybatısındadır. Eksedranın doğu kenarında agoranın kuzey girişi bulunur. Tapınağın duvar ve üst yapısına ait mimari elemanlar, tapınağın doğusu ile eksedranın güneyine dağılmıştır.[477] Tapınak, 12,30 x 6,90 m ölçülerinde, güneydoğu-kuzeybatı yönünde inşa edilmiş olup, girişi güneydoğudadır. Tapınağın naos, pronaos ve pronaos önündeki stylobat döşemesi görülmektedir.[478] Tapınağın cella duvarı herhangi bir podyum yapılmadan ana kaya üzerinde yükselmektedir. Bu duvarlar ana kaya üzerine yapıldığından farklı kotlarda başlamıştır.[479] Cella girişi 1,20 m genişliğindedir. Girişin her iki yanındaki söve taşlarından alttaki bloklar *in situ*, üsttekiler ise hemen yanlarına düşmüştür. Bu söve taşları dış kenarlardan girişe doğru üç kademeli olarak fascia şeklinde profillendirilmiştir[480] (Lev.XXX-44,45).

Pronaos önündeki stylobat'ın güneydoğu kenarında bulunan iki kenet yuvası, tapınağın planını gösteren en önemli kalıntılardır. *İn situ* duran bu kenet yuvalarının her iki yanında, anta duvarları hizalarında olanlar da tamamlandığı takdirde pronaos önünde

[475] Borgia – Monaco 2007, 29; Giobbe 2013, 132.
[476] Borgia – Monaco 2007, 29.
[477] Söğüt 2001, 481.
[478] Söğüt 1998, 60; Söğüt 2001, 481.
[479] Söğüt 1998, 60; Söğüt 2001, 481.
[480] Söğüt 2001, 481.

dört sütun yeri ortaya çıkmaktadır.[481] Buna göre tapınağın prostylos planlı olduğu anlaşılmaktadır.[482] 6,68 x 5,60 m ölçülerindeki geniş bir naosa karşılık, 1,22 x 5,60 m ölçülerinde dar bir pronaos görülmektedir. Pronaostaki bu darlık da prostylos plan tipiyle uyum içerisindedir[483] (Lev.XXXI-46,47).

Tapınağın doğusunda postament, yivsiz sütun tamburu, soffitli ve soffitsiz arşitrav, diş sırası ve alınlığa ait bloklar bulunmaktadır.[484] İki yanı da iki fascialı ve soffitsiz arşitravların taç bölümünde bir yönde sade (eğik ve düz), diğer yönde dış bükey, iç bükey ve düz bir taç profili yer almaktadır.[485] Soffitli olan arşitravların ise bir yönünde üç, bir yönünde ise iki fascia bulunmaktadır. İki fascialı arşitravlar tapınak duvarı üstünde, üç fascialılar ise sütunların üzerinde kullanılmış olmalıdır.[486] Soffitli olanların daha gösterişli ve üç fascialı olan taraflarında ayrıca tapınak yazıtı bulunmaktadır ve bu taraf dışa bakmaktadır.[487] Diş sırası ve geison hem birlikte hem de iki ayrı blok üzerinde işlenmiştir.[488] Alınlığın köşe ve tympanon kısmına ait iki parçası da korunan buluntular arasındadır. Alınlık alt kısmında geison, üst yanlarında ise geison ve sima ile tympanon kısmı tek blok halinde işlenmiştir.[489] Yapıya ait ele geçen bezemeli parçalar oldukça az sayıdadır. Yıpranmış bir ion sütun başlığı üzerindeki ion kymationunun yumurtaları üstten kesik, alt uçları sivri, mızrak uçlarının ise keskin uçlu olması ile yine Claudius Dönemi'ne tarihlenen Miletos Capito Hamamı sütun başlıklarını anımsatmaktadır.[490] Tapınağın Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait bir yapı kompleksi içinde bulunması ve

[481] Söğüt 2001, 481.
[482] Söğüt 1998, 60; Söğüt 2001, 481.
[483] Söğüt 1998, 60; Söğüt 2001, 481.
[484] Söğüt 1998, 61; Söğüt 2001, 481.
[485] Söğüt 1998, 61; Söğüt 2001, 481.
[486] Söğüt 1998, 61; Söğüt 2001, 481.
[487] Söğüt 1998, 61; Söğüt 2001, 481.
[488] Söğüt 2001, 481.
[489] Söğüt 1998, 61; Söğüt 2001, 481.
[490] Söğüt 2001, 481.

agora dükkanları ile bir uyum içinde olması da tapınağın Claudius Dönemi'ne tarihlenmesi görüşünü desteklemektedir.[491]

3.1.2.4. Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı

Augustus Kutsal Alanı, Antiokheia kent merkezinin doğusunda, bir teras üzerinde yer almaktadır. Alan bir tapınak, portikolar ve bir propylondan oluşmaktadır[492] (Lev.XXXIV-50).

Augustus'un ölümünün hemen ardından inşa edilen tapınak, kentin ve kutsal alanın en yüksek noktasında bulunmaktadır. Tapınağa batı cephesinden 12 basamaklı bir merdiven ile çıkılmaktadır.[493] Tapınak, 15,24 x 26,00 m genişliğinde, 2,50 m yüksekliğinde bir podyum üzerinde; 24,10 x 14,20 m genişliğinde stylobat'a sahip dört sütunlu bir prostylos'tur. Cella, 13,60 x 13,60 m ölçülerinde kare biçimlidir.[494] Cellanın iç kısmında doğal kayaya oyularak yapılmış 5,65 x 7,90 m genişliğinde ve 2 m derinliğinde bir oda bulunur.[495] Cella duvarları attik-ion profilli toikhobat üstünde yükselmektedir.[496] Pronaos'ta, anta duvarları yerine iki yanda birer sütun bulunur.[497] Anta duvarı yerine iki yanda sütunların bulunması batıya özgü bir durumdur ve imparatorluğun doğu eyaletlerinde görülmemektedir[498] (Lev.XXXV-51). Pronaos'ta, 45 cm yüksekliğinde bir stylobat ve 1,20 x 1,20 m genişliğindeki kare plinthos'lar üzerinde attik-ion sütun kaideleri ve 7,30 m yüksekliğinde yivli sütunlar bulunmaktadır. Bu sütunlar yaklaşık 1 m yüksekliğinde korinth sütun başlıkları taşımaktadırlar. Kaide, sütun ve başlıkların top-

[491] Söğüt 1998, 62; Söğüt 2001, 481.
[492] Mert 2008, 263.
[493] Taşlıalan 1997, 14.
[494] Taşlıalan 1997, 15; Mert 2008, 270.
[495] Taşlıalan 1997, 14; Akgül-Özarslan 2013, 397.
[496] Büyükkolancı 1996, 62.
[497] Mert 2008, 270.
[498] Mert 2008, 271.

lam yüksekliği ise 8,70 m'yi bulmaktadır.[499] Yapı Augustus Dönemi'nin refah ve zenginliğine atıf yapan bezemelerle süslenmiştir.[500] Üç fascialı ve 66 cm yüksekliğindeki arşitravın üstünde, 60 cm yüksekliğinde, meyveler, girlandlar ve bukranionlar ile süslü bir friz bulunur.[501] Arşitravda fasciaların arasında inci-makara dizileri bulunmakta, taç kısmında ise ion kymationu ve anthemion frizi yer almaktadır.[502] Frizin üstünde ise 28 cm yüksekliğinde dişli korniş blokları yer almaktadır. Alınlıkta geison düz, sima ise anthemion bandı (lotus-palmet) ile süslüdür. Orta kısımda ise ion kymationu ve inci-makara dizisi ile sınırlandırılmış bir pencere bulunmaktadır. 1,80 m yüksekliğindeki tepe akroterinde akanthus yaprakları ve Nike bulunurken yan akroterlerde palmet yaprakları bulunmaktadır. Tapınağın toplam yüksekliği 10,24 m'dir[503] (Lev.XXXVI-52).

Yapının korinth sütun başlıkları ince bir kalathos ve abakus'tan oluşur.[504] Bu başlıklar stilistik olarak Tiberius Dönemi'ne tarihlenen Sagalassos Aşağı Agora Güneybatı Kapısına oldukça benzemektedir.[505] Yapının cella frizleri restitüsyona imkân verecek miktarda ele geçmiştir. Frizlerde farklı çiçekler ve diğer bitkisel motifler kullanılarak zengin bir kompozisyon yaratılmıştır. Bu sebeple cella frizleri tapınağın en zengin süslemeli kısmıdır. Augustus Dönemi'nde inşa edilen birçok tapınakta görülebilen ranke frizleri, bu dönemin ideolojik bir simgesi olup bereket ve barışı sembolize etmektedir.[506] Ranke frizlerinin ana öğesini oluşturan ve frizin yüzeyini dolduran akanthus yaprakları etlidir ve çeşitli hareketli formlara sahiptir. Anadolu'da başka örneği bilinmeyen bu form İtalya örnekleri ile paralellikler gösterir[507] (Lev.XXXVII-53). Yapıya ait her-

[499] Taşlıalan 1997, 14; Mert 2008, 271.
[500] Rubin 2011, 49.
[501] Taşlıalan 1997, 15-19; Mert 2008, 271; Rubin 2011, 49; Akgül-Özarslan 2013, 397. F. Rumscheid söz konusu frizin MS 1. yüzyıl sonunda, kutsal alana inşa edilen bir altara ait olduğunu savunur. Bkz: Rumscheid 1994, 157.
[502] Büyükkolancı 1996, 62.
[503] Taşlıalan 1997, 15-19; Mert 2008, 271; Akgül-Özarslan 2013, 397.
[504] Mert 2008, 273.
[505] Mert 2008, 275.
[506] Mert 2008, 275.
[507] Mert 2008, 276.

hangi bir yapı yazıtının ele geçmemesi tapınağın kesin olarak tarihlenmesine olanak sağlamaz. Yapı, stilistik incelemeler sonucunda Geç Augustus ve Erken Tiberius Dönemi'ne tarihlenmektedir.[508]

Augustus Tapınağı'nın temenos'u 63 x 85 m ölçülerinde portikolarla çevrilidir. Kuzey, güney ve batı portikolar düz ve tek katlı inşa edilmişken doğu portiko iki katlı ve yarım daire şeklinde inşa edilmiştir.[509] Tapınak 47,60 m çapındaki yarım daire portikonun içinde bulunmaktadır. Mars Ultor Tapınağı ve Traian Forumu'ndaki Traian Tapınağı ile paralellikler gösteren bu durum, Augustus kutsal alanındaki batı etkisinin bir başka göstergesidir.[510] Kazılarda dor ve ion düzenindeki mimari elemanlar gün ışığına çıkmıştır. Bu durumda iki katlı doğu portikonun birinci katı dor, ikinci katı ion düzenindedir olmalıdır.[511] Ön sütun ile arka duvar arasındaki mesafe 5,30 m'dir. Sütunlar arasındaki merkez mesafesi 1,85 - 1,90 m'dir. Alt katın yüksekliği (sütun ve üstyapı dahil) 4,50 m iken, üst katın yüksekliği 5,30 m'ye ulaşmaktadır. Kuzey, güney ve batı taraflarındaki portikolar, doğu portikonun birinci katının devamıdır. Tek katlı ve dor düzenindedirler.[512] Augustus'un ölmeden önce yazdığı vasiyeti, istekleri, imparatorluğun durumu ve yaptığı işleri anlatan *Res Gestae Divi Augusti* de bu alanda, Monumentum Antiochenum adı verilen bir anıtın fragmanları üzerinde ele geçmiştir.[513]

Propylon[514] kompleksin batısında, Augustus Kutsal Alanı ve Tiberia Platea arasında bulunmaktadır. Üç geçitli bir tak şeklinde inşa edilen yapı Augustus onuruna inşa edilmiş ve imparatorun denizde ve karada kazandığı zaferleri sembolize eden heykel ve

[508] Rumscheid 1994, 160; Taşlıalan 1997, 14; Mert 2008, 275.
[509] Taşlıalan 1997, 19; Mert 2008, 276; Akgül-Özarslan 2013, 397.
[510] Mert 2008, 276.
[511] Mert 2008, 276.
[512] Mert 2008, 276.
[513] Robinson 1926, 1 vdd.; Brunt – Moore 1983, 3 vdd.; Güven 1998, 30; Drew-Bear – Scheid 2005, 217-260; Akgül-Özarslan 2013, 397.
[514] Propylon yapılış tarihi itibarı ile tezin konusu dışında kalmasına rağmen Augustus Kutsal Alanı olarak anılan kompleksin bütünüyle ele alınması amaçlandığından çalışmaya dahil edilmiştir.

kabartmalarla süslenmiştir.[515] Yapı sadece bir giriş kapısı değil, aynı zamanda bir onurlandırma ve propaganda yapısı olarak da imparatorluğa hizmet etmiştir.[516]

Propylon'a, Tiberia Platea'dan 12 basamaklı bir merdivenle ulaşılmaktaydı.[517] 21 m uzunluğundaki yapı, plasterler ile sınırlanan üç geçit ve bu geçitlerin ayakları önünde bulunan dört adet yarım sütundan oluşmaktadır.[518] Geçitlerin en dışta kalan ayakları 2,25 x 3 m, ortadaki ayaklar ise 2,50 x 3 m ölçülerindedir. Orta geçit tabanda 4,50 m genişliğindeyken yan geçitler 3,50 m genişliğindedir.[519] Hem geçitleri sınırlayan plasterler hem de üstyapıyı taşıyan yarım sütunlar attik-ion kaideler üzerinde yükselmekteydi. Geçitlerin iki yanındaki plasterler geçitlerin yarım daire şeklindeki kemerleri ile birbirine bağlanmaktadır. Yarım sütunlar 5 m yüksekliğinde ve korinth sütun başlıkları taşımaktadır. Sütun başlıklarının üzerinde üç fascialı bir arşitrav, friz ve konsollu bir geison bulunmaktadır. Tüm bu yapının üstünde bulunan 80 cm yüksekliğindeki attika ise günümüze küçük parçalar halinde ulaşmış olan, her biri 2 m yüksekliğinde dört adet onurlandırma heykeli taşıyordu[520] (Lev.XXXVII-54).

Propylon'un batı cephesi süsleme ve kabartmalarla zengin bir şekilde dekore edilmiştir.[521] Ortadaki geçidin iki yanındaki plasterlerin üzerinde diz çökmüş ve kolları arkadan bağlanmış biri giyimli diğeri çıplak iki adet Pisidialı esir yüksek kabartma olarak işlenmiştir (Lev.XXXVIII-55). Kabartmaların arasında bir meşale ve çelenk, yan geçitlerdeki plasterlerin üzerinde ise girlandlar taşıyan Eros ve Nike kabartmaları bulunur. Figürler girlandları omuzlarında taşırken aşağı uzattıkları ellerinde ise üzüm salkımları bulunur[522] (Lev.XXXIX-56). Augustus adına yapılan yapının attika frizinde

[515] Taşlıalan 1997, 20.
[516] Mert 2008, 263.
[517] Taşlıalan 1997, 20.
[518] Taşlıalan 1997, 20; Mert 2008, 263, 264.
[519] Taşlıalan 1997, 20.
[520] Mert 2008, 263.
[521] Mert 2008, 263.
[522] Taşlıalan 1997, 20; Mert 2008, 267.

bulunan kentin yerel tanrısı Men Askeanos'un boynuzlu miğfer takan genç savaşçı betimi, Augustus ve kent arasında bir bağlantı kurarak kentin yerel halkı ve sonradan yerleşen Romalı emekli askerlerin birlikte yaşamasına atıfta bulunur.[523]

Propylon frizlerinde Augustus'un başarıları çeşitli şekillerde sembolize edilmiştir. Savaş gemileri, hayvan kabartmaları, tritonlar, silahlar ve kalkanlar bunlardan bazılarıdır. Frizler büyük olasılıkla Actium Zaferini (MÖ 31) temsil etmektedirler.[524] Binanın batı cephesinde, arşitravın ortasına bronz harflerle yazılan Latince bir yazıt bulunmaktadır. Yazıt, propylon'un Augustus'u onurlandırmak için yapıldığını ve yapının ona ithaf edildiğini belirtir. Günümüzde söz konusu yazıta ait dübel yuvaları arşitravın ön yüzünde görülebilmektedir. Bu dübel yuvalarının yardımı ile okunabilen yazıtta "*Imp(eratori) Caes(ari) Divi F(ilio) Augusto Pontifici Maximo Con(n)s(uli) XIII Tribuniciae Potestatis XXII Imp(eratori) XIIII P(ateri) P(atriae)*" yazmaktadır. Yazıtın çevirisi ise "*İmparator Caesar Augustus, Tanrının Oğlu, Baş Rahip, 13. defa Konsül, 22. defa Tribunus Potestas, 14. defa İmparator, Vatanın Babası için(yapıldı)*" şeklindedir. Buna göre yapı Augustus'un 14. ve 15. defa imparator ilan edildiği yıllar arasına, MÖ 8 ve MS 2 yılları arasında tarihlenebilir. Ancak yazıtta yer alan *Pater Patriae* ünvanı Augustus'a MÖ 2 yılında verilmiştir. Bu noktada yazıt, yapıyı MÖ 2 - MS 2 tarihlemektedir.[525]

[523] Rubin 2011, 42.
[524] Taşlıalan 1997, 21; Mert 2008, 269.
[525] Drew-Bear 1995, 14; Mert 2008, 266-267.

3.2. Kişisel Yapılar (Özel Mülke Ait Yapılar)

3.2.1. Mezar Anıtları

3.2.1.1. Hierapolis Tomba Bella

İtalyanca bir kelime olan Tomba Bella Türkçe "güzel mezar" anlamına gelmektedir. Yapı Hierapolis kentinin Kuzey Nekropolisi'nde, Frontinus Caddesi'nin ve Kuzey Bizans Kapısı'nın hemen batısında bulunur.[526] Günümüzde yerel traverten mermer levhalarla kaplanmış kaidesi silmeli podyumu ve üst tarafının bir kısmı korunagelmiştir.[527] Podyum 6,60 x 5,52 m ebatlarındadır.[528] Doldurulmuş podyumun önünde açık, kısa bir pronaos bulunmaktadır. Üst kattaki cella kısmında ise mezar sahibinin lahdi bulunur.[529] Julius-Claudiuslar Dönemi'nde inşa edilen yapı, Bizans Dönemi'ne kadar MS 60 depreminden sonra alana yapılan yerleşim bölgesinin içinde kalmıştır. Bu durum kentin ileri gelenlerinden birine ait bir *heroon* olan yapının uzun bir süre önemini kaybetmediğini gösterir[530] (Lev.XLII-59).

Yapının podyumu iyi şekillendirilmiş dörtgen traverten bloklardan oluşturulmuştur. Dışarı çıkık bir sıra bloktan oluşan bir kaidenin üzerinde yer alan podyumun görünen yüzleri özenli çalışılmıştır.[531] Podyumun güney cephesinde 4,64 x 2,36 m ölçülerinde bir pronaos bulunur.[532] İki köşe plasteri arasında iki ion sütunundan oluşan pronaos'un içinde aslan pençeli mermer oturma sırası bulunmaktadır.[533] Alt katın tüm yan tarafı boyunca uzun bir friz ve taç profili bulunur ancak sadece dört adet blok korunagelmiştir. Bunlardan iki tanesi anta'nın taç kısmına aittir ve üzerinde alttan üste doğru;

[526] Romeo 2011, 193; Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 19.
[527] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 19; Scardozzi 2015, 108.
[528] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 19; Scardozzi 2015, 108.
[529] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 19; Scardozzi 2015, 108.
[530] Romeo 2011, 193; Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 19; Scardozzi 2015, 108.
[531] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 36.
[532] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 36.
[533] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 98.

bitkisel bezeme, inci-makara, anthemion, ion kymationu bulunur.[534] Alt kata ait arşitrav blokları bulunamamıştır.[535] Üst katta üç fascialı bir arşitrav ve arşitrav ile birlikte işlenmiş kesintisiz akanthus yaprağı ve ranke bezemeli bir friz bulunur. Alt yüzü akanthus yaprakları ile süslü olan çift volütlü konsollu kornişler, sütun başlıklarının bulunamaması nedeniyle üst katın korinth düzeninde inşa edildiğine dair ele geçen tek ipuçlarıdır.[536] Benzer yapılarla yapılan karşılaştırmada iki katın farklı düzenler ile inşa edilmesi, üst katın korinth düzeninde olduğu varsayımını desteklemektedir.[537] Üst katta ön cepheye açılan bir geçişten bir cella'ya ulaşılır.[538] İçinde mezar sahibinin lahdi bulunan cella'ya ve üst kata dair ele geçen sınırlı sayıdaki öğeler yapının yüksekliği ve üst kat planı hakkında yeterli bilgiyi vermez.[539] Yapının üst kat planı hakkında iki varsayım bulunur; birinci varsayıma göre üst kat podyum ile aynı *distylos in antis* planlıdır, ikinci varsayıma göre ise üst kat alt kata göre daha kısa anta duvarlarına sahip olup *prostylos tetrastylos* planlıdır[540] (Lev.XLIII-60).

Yapının attik-ion kaideleri Tiberius Dönemi Aphrodisias örneklerini hatırlatmaktadır.[541] İon sütun başlığında akanthus bezemeli pulvinus (polster) ve iki bant ile sınırlanan balıksırtı yaprak bezemeli baltheus Anadolu'da Augustus Dönemi öncesinde görülmez. Bezeme öğelerinin tek tek analizi ile akanthus yaprağının işlenişi, özellikle Erken İmparatorluk Dönemi Miletos yapıları ile karşılaştırıldığında, MS 1. yüzyılın ilk yarısını işaret etmektedir.[542] Yapı epigrafik ve stratigrafik verilerin eksikliği dolayısı ile

[534] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 57.
[535] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 57.
[536] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 57, 118.
[537] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 118.
[538] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 118.
[539] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 118.
[540] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 118.
[541] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 175.
[542] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 175.

dar bir tarihlemeye olanak vermese de genel olarak Augustus Dönemi ile Nero Dönemi arasına tarihlenir.[543]

Tomba Bella'nın mimari bezemelerinin analizi, hem nadir paralelleri olan bazı bezeme motiflerinin orijinalliğini hem de Hellenistik Dönem ve Erken imparatorluk Dönemi'nde Anadolu'da iyi bilinen bezeme repertuar referansını ortaya çıkartmıştır. Mezar yapısının bitkisel bezeme tipolojisinde güçlü mimari geleneği olan merkezlere atıf yapılmaktadır. Özellikle sütun başlığının pulvinus kısmındaki ve kornişlerdeki olağandışı akanthus yaprağı bezemesi özel mimari dilleriyle dikkat çeken merkezler olan Ephesos, Miletos ve Pergamon örneklerinden etkilenmiştir. İnci-makara, ion kymationu ve anthemionlarda kentlerin etkisi görülebilmektedir.[544]

Yapının üst katında 2,54 m yüksekliğinde, 2,98 m uzunluğunda ve 1,90 m genişliğinde bir lahit bulunur[545] (Lev.XLIV-61). Lahdin kapağı tek parça olarak yapılmıştır. Beşik çatı formunda yapılan kapakta sima, geison, inci-makara dizisi üzerinde açık ve kapalı palmetlerden oluşan anthemion, ortada ise Medusa Başı taşıyan tympanon görülür. Lahit teknesinin bezeme şemasındaki öyküleyici friz, köşelerde plasterler ile, üstte çiçek ve meyve girlandı ile sınırlandırılmıştır.[546] Uzun kenarda beşer, kısa kenarlarda üçer girland bukranionlara asılıdır ve aralarında rozetler yer almaktadır[547] (Lev.XLV-62).

Lahdin tekne kısmı ile aynı blok üzerine işlenen kaide, Erken İmparatorluk lahitleri arasında en anıtsal kaidelerden biridir.[548] Lahdin kaidesi akanthus yapraklı ranke frizleri ile süslüdür. Kıvrık dallar köşelerdeki hacimli akanthus yapraklarının içinden

[543] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 175.
[544] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 181.
[545] Romeo 2011, 193; Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 202.
[546] Romeo 2011, 193; Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 202.
[547] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 203.
[548] Romeo 2011, 197.

çıkar.[549] Frizlerin altında ise lesbos kymationu görülür. Kaide kısmının en altında ise akanthus bezemesi görülür.[550] Akanthus yapraklarının stilize gözleri Aphrodisias'taki Tiberius Portikosu'ndaki örnekleri hatırlatır.[551] Akanthus yaprakları ile başlayan ranke frizleri arka plandan tamamen ayrıdır ve madalyon benzeri volütler yaparak çiçeksi bitkisel motiflerle son bulur. Bu bezemeler Anadolu örnekleri içinde işçilik bakımından en göze çarpan örneklerdendir[552] (Lev.XLV-63).

Lahdin tekne kısmında yer alan öyküleyici frizlerin uzun olan A kenarında, başında yapraklı bir taç taşıyan yaşlı bir erkek figürü, tunik ve *himation* giyen bir başka figür tarafından taçlandırılmaktadır. Taçlandırılan kişi büyük olasılıkla mezarın sahibidir. Taçlandıran ise Hierapolis Tykhe'sidir. Taçlandırılan figürün yanında bulunan bir diğer kadın ise ölen kişinin eşi olmalıdır. Bu grubun solunda başka bir kadına ait bir figürün alt kısmı korunmuştur. Bu kadın Arete veya Sophrosyne olarak tanımlanabilir. Çifte eşlik eden "erdem" kavramını temsil eder. Sahnenin sol alt köşesinde ise bir erkek figürü daha yer almaktadır. Profilden betimlenmiştir ve toga giyimlidir. Roma Demos'unu temsil eder ve ölen kişinin Roma vatandaşı olduğunu simgeler.[553]

Lahdin B uzun kenarında diademli bir dizi figür yer alır. Bu figürler Seleukoslar Hanedanı'na mensup kişiler olarak tanımlanabilir. En solda sakallı bir erkek figürü çıplaktır ve sarkan bir *khlamys*'i vardır. Çıplaklık ve *khlamys* Hellen kültüründe avcılar, savaşçılar ve krallar gibi belli grupları işaret eder. *Khlamys* ve diadem ise doğrudan bir hükümdarı betimlemek için kullanılır. Daha sonra ele geçip söz konusu figüre eklenen

[549] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 202.
[550] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 202.
[551] Romeo 2011, 197.
[552] Romeo 2011, 198.
[553] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 243.

kısa saçlı bir baş ışığında yapılan nümizmatik karşılaştırmalar sonucunda figürün Hierapolis'in olası kurucusu I. Antiokhos Soter'e ait olduğu fikri ağırlık kazanmıştır.[554]

Kısa C kenarının solunda genç ve idealize edilmiş bir figür bulunmaktadır. Gövdesi yarı örtülüdür, başında ise mezar sahibinin taşıdığına benzer bir taç taşımaktadır. Figürün solunda onu taçlandıran bir el bulunur. Karşı köşede ise bir kadın figürü bulunur. Figürün sadece alt kısmı korunmuştur. Sık kıvrımlı bir khiton giyinmiştir.[555]

Kısa D yüzünde ise yine ölen kişinin Roma vatandaşı kimliği ve Roma'ya sadakatine vurgu yapılmıştır. D yüzünün sol tarafında, sağa doğru hareket halinde olan bir kadın figürü kolsuz khiton ve himation giymektedir. Sahnenin ortasında ise örtünmüş bir erkek figürü bulunur. Sağ üst köşede ise başı olmayan ve profilden betimlenen bir erkek figürü bulunur. Kısa tunik ve mantodan oluşan Roma asker kıyafeti giymektedir ve elinde bir obje tutuyor gibi görünür.[556]

Tomba Bella, Erken İmparatorluk Dönemi anıtsal mezar mimarisini en iyi temsil eden örnek olması ve bir benzerinin olmaması nedeniyle tarihi açıdan olağanüstü bir yapı olarak tanımlanabilir.[557]

[554] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 244.
[555] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 244.
[556] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 245.
[557] Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 175.

4. JULIUS-CLAUDIUSLAR DÖNEMİNDE MİMARİ BEZEME

4.1. Bezeme Türleri

Antik yapılardaki mimari bezemeler tamamen dekoratif ve sembolik amaçlarla yapılmış olup binayı yapısal olarak destekleme gibi bir göreve sahip değillerdir. Bezemeler; kaideler, sütun başlıkları, arşitravlar, frizler, korniş blokları, duvarlar, pervazlar ve kapı lentolarında bulunabilirler.[558] Bezemeler, genel olarak üzerinde yer aldıkları mimari elemanın profiline uygun olarak seçilirler. Örneğin *astragal*[559] üzerinde inci-makara dizisi, *ovolo*[560] üzerinde ion kymationu, *kyma recta*[561] üzerinde palmetler, *kyma reversa*[562] üzerinde lesbos kymationu, düz profiller üzerinde ise meander, ranke, girland gibi çok çeşitli bezemeler kullanılmaktadır.[563]

4.1.1. İon Kymationu

İon kymationu, *ovolo* profili üzerine işlenmiş yumurta dizileri, yumurta kabukları ve ara yapraklardan oluşan, Hellen ve Roma mimarisinde oldukça yoğun şekilde kullanılan bir bezeme çeşididir.[564] İon sütun başlıklarında volütler arasında, ekhinus'ta, arşitrav taçlarında, friz taçlarında ve kapı lentolarında kullanılmıştır.[565] Genellikle inci-makara dizisi ile birlikte kullanılmıştır.[566] Fakat tercihen tek başına kullanıldığı yerler

[558] Vandeput 1995, 129.
[559] Astragal: Üzerine inci-makara bezemeleri yapılan yarım daire dışbükey profil.
[560] Ovolo: Kesiti çeyrek daire şeklinde olan dışbükey profil.
[561] Kyma Recta: Kesitinde "S" şeklinde görülen, üst bölümü içbükey, alt bölümü dışbükey olarak işlenmiş profil.
[562] Kyma Reversa: Kyma Recta'nın tam tersi olarak üst bölümü dışbükey, alt bölümü içbükey olan "Ters S" şeklinde profil.
[563] Koçel-Erdem 1995, 97.
[564] Vandeput 1997, 143.
[565] Rumscheid 1994, 253; Koçel-Erdem 1995, 102.
[566] Rumscheid 1994, 253.

de vardır. Dor sütun başlıklarında inci-makara dizisi olmadan kullanılmışlardır.[567] Ayrıca anta başlıkları ve kapı çerçevelerinde de yalnız başına kullanılır.[568] Arkaik Dönem'deki tomurcuk benzeri daha küçük ara yapraklar zaman içinde önce mızrak ucu, Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde ise ok ucu şeklinde gelişim göstermişlerdir.[569] Erken İmparatorluk döneminde yer yer ok ucu ara yapraklar görülmeye başlanmasına rağmen mızrak ucu şeklindeki ara yapraklar halen yoğun olarak kullanılmaya devam etmektedir.[570] Ok ucu şeklindeki ara yapraklar esas olarak Flaviuslar Dönemi'nde popüler hale gelmiştir.[571] Augustus Dönemi'nin başlarında birbirine daha yakın ve sığ şekilde işlenen yumurta ve yumurta kabukları Tiberius Dönemi'ne doğru aralarının derin işlenmesi ile birbirinden ayrılmaya başlamıştır.[572] Yumurta kabukları ve yumurtaların bu şekilde ayrılmasına rağmen mızrak ucu şeklindeki ara yapraklar ve yumurta kabuklarının daha sığ şekilde ayrılması, kabuk-ara yaprak ikilisinin kabuk-yumurta ikilisine göre daha bütüncül şekilde algılanmasına yol açmıştır[573] (Lev.XLVI-64).

İon kymationunun gelişimi Tiberius Dönemi'nden sonra da devam etmiştir. Geç Augustus ve Julius-Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenen Sagalassos'taki Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı, Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Aphrodisias Sebasteion portikolarının sütun başlıkları, Miletos Ara Augusti ve İon Portikosu gibi yapılarda, tam anlamıyla ok ucu denmese de, mızrak ucu ara yapraklardan ok ucuna geçişin izleri görülebilir.[574] Aphrodisias Tiberius Portikosu ve Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı

[567] Rumscheid 1994, 253. Rumscheid'in bildirdiğinin aksine, Teos Dionysos Tapınağı Kutsal Alanı'nın Batı Stoası'na ait dor sütun başlıklarında ion kymationu ile inci-makara bezemesi bir arada görülmektedir. Uz 2013, 139, Lev. XVIIIa.
[568] Rumscheid 1994, 253.
[569] Vandeput 1997, 143.
[570] Vandeput 1997, 144.
[571] Vandeput 1997, 144.
[572] Vandeput 1997, 143.
[573] Vandeput 1997, 143.
[574] Vandeput 1997, 144.

Propylonu ise Julius-Claudiuslar Dönemi'nde gerçek anlamda ok ucu ara yaprakların görüldüğü örneklerdir.[575]

Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'ndaki ion kymationu örnekleri, arşitravın ve girlandlı frizin üst kısmında bulunur. Bezemeler oldukça kavisli bir ovolo profilinin üstüne yerleştirilmiştir. Üçgene yakın formlu yumurtalar alt kenarı ile temas halindedir.[576] Ara yapraklar yumurta kabuklarından tamamen ayrılmıştır. Tüm bloklar eşit seviyede olmasa da bazı kısımlarda ok ucu ara yapraklara geçişin izleri gözlenir (Lev.XLVI-65). Augustus Dönemi'ne tarihlenen Sagalassos Apollon Klarios Tapınağı'nın Temenos Alanı girişindeki kapı lentoları ile karşılaştırıldığında Güneybatı Kapısı ion kymationu bezemeleri daha gelişmiş örneklerdir.[577] Weigand'a göre ara yaprakların bağımsız hale gelmesi Tiberius Dönemi'nde başlamıştır.[578] Pessinus Sebasteion yapısında olduğu gibi daha erken örneklerde yumurtalar kabuktan derin kanallar ile ayrılırken kabuklar ve ara yapraklar alçak bir kanal tarafından ayrılır.[579] Yapımına Tiberius Dönemi'nde başlanıp Nero Dönemi'nde bitirilen Aphrodisias Sebasteion yapısında ise ara yapraklar ve kabuklar tamamen birbirinden ayrılmıştır.[580] Miletos kentindeki İon Portikosu'nun ion kymationu ise bezemeyi oluşturan öğelerin daha da genişlemiş olması ve ok ucu ara yaprakların birer köprü ile yumurta kabuklarına bağlanması nedeniyle Flaviuslar Dönemi örneklerine daha yakındır[581] (Lev.XLVII-66).

[575] Vandeput 1997, 145.
[576] Vandeput 1997, 59.
[577] Vandeput 1997, 59.
[578] Vandeput 1997, 59.
[579] Vandeput 1997, 59.
[580] Vandeput 1997, 59.
[581] Vandeput 1997, 59.

4.1.2. Lesbos Kymationu

Lesbos kymationu önde ve arkada olmak üzere arka arkaya yerleştirilmiş ve stilize edilmiş iki yaprak sırasından oluşur.[582] İon kymationu ile benzer amaçlarla kullanıldığından iki kymation birbirine "rakip" sayılabilir.[583] İon sütun başlıklarında incimakara dizisi olmadan tek başına kullanılır. İç arşitravlarda, kapı çerçevelerinde ve friz taçlarında ion kymationunun yerini alabilir.[584] Arkaik Dönem'den[585] itibaren zaman içinde değişen bir gelişim çizgisi gösteren lesbos kymationu yaprakların biçimlendirilişine göre ayrı tiplerde ele alınır. Bu tipler normal kymation, üzengi şekilli kymation, kıskaçlı kymation, kalp şekilli kymation ve yaprak kymation olarak adlandırılır.[586] *Kyma reversa* profili üzerine uygulanan lesbos kymationu taç profillerinde, kapı çerçeveleri ve soffit çerçevelerinde kullanılmıştır.[587] Augustus Dönemi'nde kullanımı zirveye ulaşan üzengi tipi lesbos kymationu henüz Hellenistik Dönem'de Anadolu'nun karakteristik tipi haline gelmiştir.[588] Bu tip içbükey yaprak etine sahip bir yaprak, yükseltilmiş bir yaprak kenarı, şişkince bir orta damar ve dar bir ara yapraktan oluşur.[589] Orta damar iyice genişlemiş ve üst profil kenarına kadar uzanıp üzengileri ayıran yeni bir ara yaprağa dönüşmüştür.[590] Üzengiler üst kenarda birleşerek bir yaprak kulağı oluşturmuş, orijinal ara yaprak ise dar bir şekilde bu yaprak kulağının altında yerini almıştır.[591] Söz konusu tipin en belirgin örneği Miletos'taki Claudius Dönemi'ne tarihlenen İon Portikosu sütunlarının abakus kısmında ve arşitrav taçlarında bulunur[592] (Lev.XLVII-67). Bu örnek, *kyma reversa*'nın alt kenarından sürgün veren ve arkadaki tüm boşluğu dolduran

[582] Koçel-Erdem 1995, 103.
[583] Rumscheid 1994, 258.
[584] Rumscheid 1994, 258.
[585] Bilinen en erken lesbos kymationu örneği MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlenen Neandria'daki aiol sütun başlıklarında görülmektedir. Bkz: Lawrence 1967, 130, fig.:74; Alzinger 1974, 119.
[586] Koçel-Erdem 1995, 103.
[587] Koçel-Erdem 1995, 103.
[588] Rumscheid 1994, 258; Vandeput 1997, 152.
[589] Köster 2004, 145.
[590] Köster 2004, 145.
[591] Köster 2004, 145.
[592] Vandeput 1997, 152.

ara yaprakların üzengi yapraklardan tamamen ayrılması ile tipin gelişiminde önemli bir basamak teşkil eder. Çerçevelerin altındaki yaprakların orta damarı önceki örneklere nazaran oldukça geniştir ve çerçevelerin alt kenarına kadar yükselir. Yükselen orta damar oldukça belirgin şekilde işlenmiştir. Çerçeve ve orta damarlar söz konusu örnekte Augustus Dönemi'ndeki örneklere göre daha derin bir kanalla ayrılmışlardır.[593] Daha erken bir örnek olan Aphrodisias Tiberius Portikosu'nun bezemelerinde ise ara yapraklar henüz üzengi yapraklardan ayrılmamışlardır.[594]

Julius-Claudiuslar Dönemi'nde lesbos kymationu Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı[595] pencere kenarlarında, Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'na ait ion sütun başlıklarında oldukça kötü korunmuş şekilde,[596] Aphrodisias Tiberius Portikosu'nun sütunlarının abakus levhası kenarlarında,[597] Miletos İon Portikosu'nun sütunlarının abakus levhası kenarlarında, arşitrav tacında[598] ve Scaenae Frons'un üst kat arşitrav tacında[599] görülmektedir.

4.1.3. İnci-Makara Dizisi

İnci-makara dizisi, yarım daire profil (kavalprofil) üzerine bir inci ve iki makaranın dönüşümlü şekilde sıralanması ile oluşturulur[600] (Lev.XLVII-68). Genellikle ion kymationunun altına yerleştirilir ve dönem özelliklerine göre değişmekle birlikte üze-

[593] Alzinger 1974, 126; Vandeput 1997, 152.
[594] Vandeput 1997, 151.
[595] Alzinger 1974, 126.
[596] Vandeput 1997, 57.
[597] Vandeput 1997, 151.
[598] Alzinger 1974, 126; Vandeput 1997, 152; Köster 2004, 42, 145.
[599] Köster 2004, 50.
[600] Köster 2004, 141; Koçel-Erdem 1995, 103.

rindeki kymation ile aksiyal bir uyum içerisindedirler.[601] Tek başına dizi olarak ise arşitrav fascialarını birbirinden ayırmak için kullanılır.[602]

İncilerin şekli sadece mimari eğilimlerin değil, aynı zamanda işgücü ekonomisinin de etkisi altındaydı. Önce inci-makaranın kymation ile nasıl bir aksiyalite yapacağına karar verilmiş, geri kalan bezeme öğelerinin oranları da bu karara göre şekillenmiştir.[603] Augustus Dönemi'nde hafifçe oval olan inciler ve disk şekilli makaralar Anadolu için karakteristik hale gelmiş ve Roma'da bile kopyalanmışlardır.[604] Tiberius Dönemi'nde inşa edilen Sagalassos'taki Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'ndaki örnekler de şekil olarak Augustus Dönemi'ndeki örneklere benzeseler de inci ve makaralar daha önceki örneklere göre birbirlerinden daha ayrı işlendikleri için aralarında inci ve makaraları birbirine bağlayan ipçik belirgin şekilde görülmektedir.[605] Bu tip Miletos Ara Augusti yapısındaki örneklerle benzerdir.[606] Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı'nın arşitravlarında da benzer işçilik görünmesine rağmen inciler ve makaralar birbirine daha yakın yapılmıştır.[607] Geç Augustus Dönemi'ne tarihlenen Pessinus Sebasteionu'nda da inci ve makaralar daha eski örneklerdeki gibi oldukça sık bir şekilde işlenmiştir. Claudius Dönemi'ne ait bir örnek olan Miletos İon Portikosu'ndaki örneklerde ise inciler ve makaralar birbirine yakın işlenmesine rağmen aralarda kullanılan matkap işçiliği ile birbirlerinden ayrılmışlardır.[608] Flaviuslar Dönemi'ne gelindiğinde, Side Vespasianus

---

[601] Rumscheid 1994, 252; Koçel-Erdem 1995, 103. Augustus ve Julius-Claudiuslar döneminde ion kymationu ile inci-makara dizisi arasında kesin bir aksiyalite bulunur. Flaviuslar Döneminde, Aizanoi Zeus Tapınağı haricindeki örneklerde bozulmaya başlayan aksiyalite Traian dönemi ile birlikte tekrar ortaya çıkar. Antoninler dönemine gelindiğinde ise aksiyaliteden bilinçli bir kaçış görülmektedir.

[602] Rumscheid 1994, 252; Koçel-Erdem 1995, 103.

[603] Köster 2004, 141.

[604] Köster 2004, 141; Vandeput 1997, 148.

[605] Vandeput 1997, 148.

[606] Vandeput 1997, 148.

[607] Rumscheid 1994, 252; Vandeput 1997, 148.

[608] Köster 2004, 141; Vandeput 1997, 148.

Anıtı ve Ephesos Pollio Nymphaeumu'nda görüldüğü gibi inciler uzayarak daha oval hale gelmiş, makaralar ise baklava dilimini andırır bir şekle sahip olmuşladır.[609]

4.1.4. Anthemion Dizisi (Lotus-Palmet)

Anthemion dizisi, lotus ve palmetin beraber dönüşümlü olarak yerleştirilmesi ile oluşturulur.[610] Lotus çiçeği ve palmet alttan ve üstten kıvrık dallarla birbirine bağlanarak yeni tipler oluşturulmuştur.[611] Ayrıca lotus ve palmetlerin farklı sayıda tekrarlar halinde kullanılması ile yeni bezeme kombinasyonları oluşturulmuştur.[612] Açık palmetlerde palmet yaprak uçları dışarı döner, kapalı palmetlerde ise yapraklar içeri dönerek kıvrım yaparlar.[613] Anthemion dizisi genelde *kyma recta* profili üzerine yapılır ve arşitrav tacı, friz tacı, kapı çerçevesi, geison ve sima gibi değişik yapı elemanları üstünde kullanılır.[614]

Roma Dönemi Anadolu yapılarında lotus-palmet dizisi değişik biçimlerde bulunabilir. Bu bezemeler, yer aldıkları profillere göre aynı yapı üzerinde bile farklı biçimlerde uygulanmıştır. Buradaki amaç hem canlılık ve hareketliliği sağlamak hem de gözün etkilenebileceği yapı öğelerini ön planda tutmaktır. Bu amaca yönelik olarak sima bezemeleri iri ve dolgun işlenmiş, geison ve baştaban üstü, ince ve zarif diziler halinde belirtilmiştir. Buna karşın, ilk bakışta göze çarpmayan tavan ve dış kasetler ile duvar konsollarını bezeyen süslemelerde belirgin bir özensizlik gözlemlenir.[615]

Julius-Claudiuslar Dönemi'nde, Augustus Dönemi'nin ardından Roma özelliklerinin Hellenistik etkilerden uzaklaşarak özgün bir biçeme dönüştüğü, Hellenistik yerine

[609] Vandeput 1997, 148.
[610] Rumscheid 1994, 269; Koçel-Erdem 1995, 104.
[611] Koçel-Erdem 1995, 104.
[612] Başaran 1995, 25.
[613] Koçel-Erdem 1995, 104.
[614] Başaran 1995, 16; Koçel-Erdem 1995, 104.
[615] Başaran 1995, 20.

Augustus klasiğinin "Romalılaşmış" özelliklerinin kullanılmaya başladığı görülür.[616] Bu dönemde Augustus Dönemi'nde görülen kırılgan yapı, yerini daha sert ve katı bir üsluba bırakır. Motifler birbirlerinden soyutlanmış, Augustus Dönemi'nde görülen ve genellikle palmetlere göre küçük boyutlu lotus çiçeği yerine eşit ağırlıkta lotus-palmet dizisi egemen olmuştur.[617] Lotuslarda çanak yaprak köreltilirken, taç yapraklar sayıca çoğaltılmış, yaprak yüzeylerinin iç-bükey yapısı ise düz bir biçime dönüştürülmüştür.[618] Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'nın arşitravı üstündeki lotus-palmet bezemelerinde lotus ve palmetler birbirine S şeklinde ipçikler ile bağlıdır.[619] Lotus ve palmetlerin bu şekilde birbirine bağlı oluşu Erken İmparatorluk Dönemi'nde çok popüler bir uygulamadır ve değişik biçimlerde karşımıza çıkmaktadır.[620]

4.1.5. Kıvrık Dal (Ranke) Bezemeleri

Devamlı bir yapıda olan kıvrık dal bezemeleri, bir başlangıç veya bitiş noktasına ihtiyaç duymamasına rağmen frizler üzerinde üç ana bölümde incelenebilir.[621] Bunlar bir merkez motif, ana dal ve frizin ucunda bulunan ve ana dalların içinden çıktığı bir çiçek veya farklı bir yardımcı motiftir.[622] Merkezde bitkisel bir motif olabilmekle beraber kimi zaman canlı varlıklar da kullanılmıştır.[623] Ranke bezemeleri Hellenistik Dönem'den itibaren Anadolu'da mimari dekorasyon unsuru olarak kullanılmaya başlamıştır.[624] Hellenistik Dönem'de genellikle sima bloklarını süsleyen, frizlerde çok nadir görülen kıvrık dal bezemeleri, İmparatorluk Dönemi ile birlikte yaygınlaşmış ve yoğun

[616] Başaran 1995, 33.
[617] Başaran 1995, 33.
[618] Başaran 1995, 33.
[619] Vandeput 1997, 164.
[620] Vandeput 1997, 164.
[621] Schörner 1995, 5.
[622] Schörner 1995, 5.
[623] Schörner 1995, 5.
[624] Vandeput 1997, 155.

olarak frizlerde ve kapı lentolarında da kullanılmaya başlanmıştır.[625] Bu dönemde bezemeler arasında en köklü değişim kıvrık dal bezemelerinde görülmüştür. Farklı tasarım seçenekleri ile gelişim ve değişim için geniş bir alan sunan ranke bezemelerinde bu durum hiç de şaşırtıcı değildir.[626] Bu bağlamda, güçlü ışık gölge oyunlarının hedeflendiği, bezemeyi oluşturan unsurların birbirinden kesin olarak ayrıldığı ve özellikle Flaviuslar Dönemi'nde başlayan matkap kullanımının MS 2. yüzyılda doruğa ulaştığı ranke bezemelerinin zaman içinde uğradığı stil değişimi diğer bezeme türlerine göre daha iyi takip edilebilir hale gelmiştir.[627] Fakat bu hızlı değişim zaman içinde işçilik kalitesinde bir düşüşe yol açmış ve detaylar daha az işlenmeye başlanmıştır.[628]

Julius-Claudiuslar Dönemi'nde ranke bezemeleri Hellenistik etkiden kurtulmuş, kendine has bir standart oluşturmuş ve yeni biçimler denenmeye başlanmıştır.[629] Merkez motif sabit, ana dal ise hareketli öğe olarak pek bir değişim göstermezken sürgünler ve filizler ile hareketlenen yan dallar daha fazla öne çıkmaya başlamışlardır.[630] Bu döneme ait ilk örnek olan Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı'nın frizlerinin tam olarak nereye ait olduğuna dair süregelen tartışmalar vardır.[631] M. Taşlıalan alanda yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda söz konusu frizlerin tapınağın cella duvarına ait olduğunu saptamıştır.[632] Tapınakta kullanılan kıvrık dal motifleri oldukça iri boyutlarda ve değişik kombinasyonlarla bir araya getirilmiştir. Bazı örneklerde tek yaprak ve dal neredeyse tüm yüzeyi kaplamışken kimi zaman ters yönde yumuşak kıvrımlar yaparak güçlü bir ışık-gölge kontrastı sağlanmıştır.[633] Yapraklar arasına yerleştirilen rozet, haşhaş kapsülü, mısır koçanı, çiçek gibi bolluk ve bereketi simgeleyen öğeler frizi zengin-

[625] Rumscheid 1994, 291; Vandeput 1997, 155.
[626] Köster 2004, 152.
[627] Köster 2004, 152.
[628] Köster 2004, 152.
[629] Can 2005, 56.
[630] Köster 2004, 152.
[631] Taşlıalan 1993, 58; Rumscheid 1994, 160; Mert 2010, 275.
[632] Taşlıalan 1993, 58; Mert 2010, 275.
[633] Akgül-Özarslan 2013, 399.

leştirdiği gibi monotonluktan da kurtarmıştır.[634] Frizin akanthus yapraklarının hacimli yapısı ve dizilişi, yivli ana dallar ve özellikle kuşağın üst sınırındaki ion kymationu Augustus Dönemi özelliklerini yansıtmaktadır.[635] Genel olarak zeminden çok net bir biçimde ayrılma görülmesine rağmen Claudius Dönemi'nden itibaren başlayan ışık-gölge efektlerinin belirgin yapısından henüz yararlanılmamıştır. Figürlerin zeminden kopuk görünme sebebi kullanılan materyalin bir sonucudur. Akanthus yaprakları henüz doğal bir görünüme sahiptir. Bu doğal yapı Nero Dönemi'nden itibaren stilize edilmiş bir hal alırken burada henüz bir stilizasyon yoktur. Bu bize Augustus-Tiberius Dönemi bezemelerini hatırlatır. Korinth başlığındaki gözler de Erken İmparatorluk Augustus-Tiberius Dönemi'ne işaret eder.[636] Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı'nın ranke frizleri artık Hellenistik ağırlıklı Augustus Dönemi stilinin değişmeye başladığının kanıtlarından biridir.[637]

Bu döneme ait örneklerden biri de Claudius Dönemi'ne tarihlenen Miletos'taki İon Portikosu'nun frizleridir[638] (Lev.XLVII-66). İon Portikosu frizlerindeki kıvrık dal bezemeleri zeminden bağımsızdır, arka planla herhangi bir ilişki içinde değildir ve doğallığını kaybetmiş düz öğelerden oluşur.[639] Merkez motif olarak palmete yer verilen yapının ranke bezemelerinde palmet motifinin tabanından çıkan ana dallar genel olarak silindirik ve yivsiz işlenmelerine rağmen yer yer oluklu işlendikleri de görülür.[640] Dallar kuşak üzerinde tek bir kıvrım yaparak friz sonunda yarım palmetle sonlanmaktadır. Ana dal üzerindeki kılıf-yaprak demetleri boydan boya derin ve keskin damarları ile sert bir görünüm kazanmışlardır. Aynı durum çıplak yan dalların uçlarındaki iri çiçek rozetler

[634] Akgül-Özarslan 2013, 399.
[635] Can 2005, 59; Akgül-Özarslan 2013, 399.
[636] Akgül-Özarslan 2013, 399.
[637] Can 2005, 59.
[638] Köster 2004, 152.
[639] Vandeput 1997, 155.
[640] Can 2005, 60.

için de geçerlidir[641] (Lev.XLVIII-69). İon Portikosu ile hemen hemen eşzamanlı bir yapı olan Capito Hamamları Palaestrası'nın üst kat bezemeleri ise yapraklarla kaplı yan dallara sahiptir[642] (Lev.XLVIII-70).

4.1.6. Girland Frizleri

Meyve, bitki ve çiçeklerden oluşan çelenkleri ve onları taşıyan boğa başlarından oluşan girlandlı frizler Hellenistik Dönem'den itibaren friz süslemelerinde oldukça sevilen bir kompozisyon olmuştur.[643] Hellenistik Dönem'de taşıyıcı olarak *bukranion* ve *bukephalion*'ların[644] ve zaman zaman tiyatro masklarının kullanıldığı girlandlar doldurma unsuru olarak rozet çiçekler, phiale, kartal ve aslan başları ile süslenmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde girlandlar, tapınaklar başta olmak üzere dini yapılar, heroonlar, tiyatrolar, mezar anıtları ve lahitlerde sıklıkla kullanılmıştır.[645]

Bu çalışma kapsamına giren Julius-Claudiuslar Dönemi altında değerlendirebileceğimiz girlandlı frizler; Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı ve Aphrodisias Tiberius Portikosu'nda karşımıza çıkar. Pisidia Antiokheası Augustus Tapınağındaki örneklerde oldukça nitelikli bir işçilik söz konusudur.[646] Burada girlandlar 40-70 cm arasında aşağı doğru bir yay çizerek boğa başları üzerinde bağlanırlar. Girland yaylarının boş kalan araları bazen boş bırakılmış, bazen de rozet ve defne yaprağı ile süslenmiştir.[647] Genişlikleri 35-40 cm arasında değiş-

[641] Can 2005, 60.
[642] Köster 2004, 153.
[643] Alp 2006, 99.
[644] Bukranion, boğa başlarının iskelet şeklinde betimlenmiş halidir. Bukephalion ise etli ve tüylü olarak betimlenmiş, doğal görünümlü boğa başlarıdır. Bkz: Rumscheid 1994, 276.
[645] Alp 2006, 99.
[646] Büyükkolancı 1996, 62, Akgül-Özarslan 2013, 401.
[647] Akgül-Özarslan 2013, 401.

şen boğa başları hacimli ve yüksek kabartma olarak işlenmişlerdir.[648] Tüm bloklarda aynı kompozisyon işlenmesine karşın her seferinde farklı bir yardımcı bezeme unsuru kullanılmış ve farklı bir düzenleme yapılmıştır.[649] Bu farklılıklardan dolayı bezemeler saç düzenlemeleri, kullanılan aksesuarlar; girland bağlayıcıları, kurdeleler gibi objeler baz alınarak gruplar halinde incelenmiştir. Saç düzenlemeleri merkezden dışa açılan bukleler, sarmal biçimli bukleler, yanlara ayrılan bukleler, yukarı taranan ve dağınık bukleler olmak üzere beş grup altında toplanmıştır.[650] Girland bağlayıcıları boğanın başı üzerinde konumlanırlar. Herakles düğümlü bağlar, doğrudan boynuzlara asılan bağlar ve boynuzlar üzerinden geçen bağlar olmak üzere üç tiptir.[651] Saç düzenlemelerinde ve girland bağlayıcılarında olduğu gibi kurdelelerde de çok çeşitli bir düzenleme vardır. Neredeyse her biri diğerinden bir başka ayrıntıyla ayrılmaktadır. Fakat genel form özelliklerine göre oval bitimli kurdeleler, oval bitimli ve dalgalı kurdeleler, ortası şeritli kurdeleler, boncuklu kurdeleler olmak üzere dört tiptir.[652] Sagalassos'taki Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'ndaki örneklerden farklı olarak, Augustus Tapınağı frizlerinde girlandlar bukephalionlara doğrudan kurdeleler ile bağlanmazlar. Bu durum M. Waelkens tarafından direkt Roma etkisi olarak değerlendirilmiştir[653] (Lev.XLIX-71).

Girlandlı frizlere sahip bir diğer örnek Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'dır. Bu yapının frizleri de Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı'ndaki örnekler gibi ince ve detaylı işlenmiştir.[654] Bezemeler yüksek kabartma olarak işlenmiş tiyatro masklarının taşıdığı, oldukça belirgin şekilde betimlenmiş çeşitli meyve, çiçek ve yapraklardan oluşmaktadırlar.[655] Girlandlar tiyatro masklarına, sarkık olarak yapılan

[648] Akgül-Özarslan 2013, 401.
[649] Akgül-Özarslan 2013, 401.
[650] Akgül-Özarslan 2013, 401.
[651] Akgül-Özarslan 2013, 401.
[652] Akgül-Özarslan 2013, 401.
[653] Waelkens 1986, 55; Vandeput 1997, 61.
[654] Vandeput 1997, 60.
[655] Vandeput 1997, 60.

girlandların ortasında da görülen geniş kurdeleler ile bağlanmışlardır.[656] Bu kurdelelerin uçları set bir rüzgârda sallanır gibi savrulmaktadır[657] (Lev.XXI-32). Masklar daha önceki örneklere göre daha alçak ve zarif işlenmişlerdir. Girlandlardaki yaprak ve meyve yoğunluğu da Pisidia Antiokheiası örneklerinden daha düşüktür.[658] Söz konusu girland bezemelerine en yakın örnekler Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı, Pessinus Sebasteion'u, Ankyra Augustus Tapınağı ve Aphrodisias Tiberius Portikosu'nda görülür[659] (Lev.XLIX-72).

Hierapolis Tomba Bella lahdinin tekne kısmındaki meyve girlandlarından oluşan friz, lahdin dört tarafında devam eder.[660] Girlandlar bukranionlar tarafından taşınır ve aralardaki boşluklar rozetlerle süslüdür.[661] Lahdin rekonstrüksiyonunda da fayda sağlayan bu girlandlar uzun kenarlarda beş, kısa kenarlarda ise üç adet olacak şekilde yerleştirilmişlerdir.[662] Bukranionların yarı dairesel çene kemiği Hellenistik örneklerin stilize anlayışından çok farklıdır, açık şekilde Roma etkilidir ve Ara Pacis'in inşasından sonra doğuda yaygınlaşan tipolojiye uyar.[663] Girlandlarda görülen yüzey detaylarındaki kabalık ve öğelerin serbestliği Julius-Claudiuslar Dönemi'nin tipik özelliklerindendir (Lev.XLV-62). Benzer özellikler Aphrodisias Sebasteion yapısı ve Tiberius Portikosu'nda da görülmektedir.[664]

Girlandlı frizlere sahip son örnek ise Aphrodisias'taki Tiberius Portikosu'dur. Çalışma kapsamındaki en geç girlandlı örnek olan yapının frizleri de Sagalassos örneğindeki gibi tiyatro masklarının ve insan başlarının taşıdığı girlandlardan oluşmakta-

[656] Vandeput 1997, 60.
[657] Vandeput 1997, 60.
[658] Vandeput 1997, 61.
[659] Vandeput 1997, 60.
[660] Romeo 2011, 198.
[661] Romeo 2011, 198.
[662] Romeo 2011, 198.
[663] Romeo 2011, 199.
[664] Romeo 2011, 199.

dır.[665] Bu örnekte kurdeleler sadece girlandların sarkık orta kısmında görülür ve girlandları taşıyan masklara nasıl bağlandıkları gösterilmemiştir. Söz konusu kurdele biçimi Sagalassos örneğinden oldukça farklıdır ve daha klasik etkiler göstermektedir.[666] Julius-Claudiuslar Dönemi'nin girland dekorasyonunda meyve, yaprak, çiçek, kozalak, tahıl gibi öğelerden oluşan askı kalın bant şeklindeki kurdeleler ile sarılmıştır. Kurdelelerin uçları oval bitimli olup uçlarında sicimlerin olduğu görülmektedir. Askılarda Augustus Dönemi hareketliliği, canlılığı ve hacim kaybolmuştur.[667] Fakat bu dönemde askı üzerinde hayvan betimleri görülmeye başlanmış, kurdeleler ve yapraklar ise derin konturlar ile çevrilmiştir.[668] Meyveler kabartma yüzeyi arasında kavis yaparak ve eğilerek birbiri ile birleşmektedir. Askı üzerinde yer alan meyveler, hayvanlar, yapraklar etrafındaki derin konturlar, öğe ve zemin arasındaki sürekli iniş çıkış ışık-gölge etkisi yaratmaktadır. Bu dönemde dekorasyonda Medusa başları, kurdeleler ve Hellenistik Dönem'de görülmeye başlayan masklar ön plana çıkmaya başlamaktadır[669] (Lev.XLIX-72).

[665] Chaisemartin – Lemaire 1996, 149; Vandeput 1997, 61.
[666] Vandeput 1997, 61.
[667] Koçak 2019, 223.
[668] Koçak 2019, 212.
[669] Koçak 2019, 213.

4.1.7. Akanthus

Akanthus yaprakları, diğer bazı bezeme türleri gibi tek başına bir süsleme olarak kullanılmak yerine, her zaman daha büyük bezeme kompozisyonlarının bir parçası olarak kullanılmıştır.[670] Akanthus, genellikle ranke bezemelerinde dalın başlangıç noktası ve iki uçtan gelen dalların birleşim noktalarında kullanılmıştır. Anta başlıklarında, plasterlerde, frizlerde, simada ve korinth sütun başlıklarında bolca kullanılır.[671] Büyük bezeme kompozisyonlarında akanthusun yapısal bir görevi yoktur. Akanthusun görevi, gerçek anlamda dikkat çekmesi gerekmeyen alanları kaulisler, palmetler gibi yardımcı öğeler ile birlikte doldurmaktır.[672] Schede'ye göre akanthus yaprakları ilk olarak Geç Hellenistik Dönem'de Roma ve İtalya etkili mimari yapılarda kullanılmaya başlamıştır.[673]

Julius-Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenen Pisidia Antiokheiası Augustus Tapınağı korinth başlıklarındaki akanthus yaprakları oldukça iyi bir işçilikle yapılmıştır.[674] Yapraklar kalathos tabanından yüksek kabartma şeklinde yükselir ve özellikle göz kısımları oldukça iyi şekilde detaylandırılmıştır.[675] Yaprakların göz kısımları kalp şeklindedir.[676] Yaprak yüzeyleri plastik ve esnek bir görüntüdedir.[677] Yaprak damarları hafifçe girinti yapacak şekilde işlenmişlerdir. Merkez yaprak, kalathos tabanından yukarı uzanan iki yan yaprak tarafından sarılmıştır.[678] Söz konusu akanthus yapraklarına en yakın özellikteki örnekler Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'na ait örneklerdir.[679] Sagalassos Aşağı Agora'nın Güneybatı Kapısı'nın akanthus bezemeleri, korniş konsollarında

[670] Rumscheid 1994, 263.
[671] Rumscheid 1994, 263.
[672] Rumscheid 1994, 263.
[673] Schede 1909, 105; Rumscheid 1994, 264.
[674] Mert 2010, 273.
[675] Mert 2010, 273.
[676] Vandeput 1997, 131; Mert 2010, 273.
[677] Mert 2010, 273.
[678] Mert 2010, 274.
[679] Mert 2010, 274.

ve korinth sütun başlıklarının kalathos kısımlarında bulunur.[680] Sütun başlıklarındaki yaprakların tamamının zarar görmüş olmasına rağmen korniş konsollarındaki örnekler iyi korunmuştur. Konsollardaki yan yaprakların genelde üç, en fazla dört yaprak ucu bulunurken korinth başlıklarındaki yan yaprakların beş yaprak ucu bulunur.[681] Sütun başlıklarının merkez yaprakları üzerindeki kanallar derin işlenmiştir.[682] Bu kanallar yaprağın bir parçasıymış gibi görünmek yerine doğal olmayan bir izlenim verir.[683] Son olarak yapraklar benzer örneklere göre oldukça geniştir (Lev.L-73). Bu bilgiler ışığında, Güneybatı Kapısı'nın sütun başlıklarını süsleyen yapraklar, daha belirgin matkap kullanımına rağmen korniş konsollarını süsleyen ve üçer yaprak ucundan oluşan açılmış el şeklindeki yapraklardan daha gelişmiş diyebiliriz.[684] Miletos İon Portikosu'ndaki örneklerde ise yan yaprak uçları, yumuşak olarak işlenen önceki örneklerin aksine, tırtıklı şekildedir,[685] simetriktir ve alçak kabartma olarak işlenmişlerdir.[686] Yan yaprakların yüzeyleri sadece kazıma olarak işlenirken yaprak uçlarının içbükey şekli neredeyse hiç belirgin değildir.[687] Yaprak yüzeyi çok düzdür ve bezemeler işlendikleri blokla hiçbir organik bağ göstermez.[688] Miletos İon Portikosu akanthus yaprakları, Sagalassos örneklerinden kesinlikle farklı bir geleneğe ait olmakla birlikte, yaprakların hala eşit genişlikte olduğu ve Augustus Dönemi geleneğini hatırlatan Aphrodisias Sebasteion Propylon'u sütun başlıkları ve Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı Propylon'u sütun başlıkları ile paralellikler gösterir.[689] Hierapolis'teki Tomba Bella lahdinin kaidesindeki örneklerin yaprak gözleri ise Aphrodisias Tiberius Portikosu'nun ion sütunlarının pulvi-

[680] Vandeput 1997, 58.
[681] Vandeput 1997, 58.
[682] Vandeput 1997, 133.
[683] Vandeput 1997, 133.
[684] Vandeput 1997, 133.
[685] Köster 2004, 48.
[686] Vandeput 1997, 133.
[687] Vandeput 1997, 133.
[688] Vandeput 1997, 133.
[689] Vandeput 1997, 133.

nus (polster) kısmındaki örnekler ile paraleldir.[690] Aphrodisias ve Pisidia Antiokheiası örnekleri Julius-Claudiuslar Dönemi'nde başlayan ve Flaviuslar Dönemi'nde artarak devam eden, daha sert ve yoğun matkap kullanımı görülen, üslup değişiminin henüz başına ait örneklerdir.[691]

Julius-Claudiuslar Dönemi'ne ait akanthus örnekleri büyük çoğunlukla Augustus Dönemi'nde ortaya çıkan bezeme anlayışını üzerlerine herhangi bir yenilik eklemeden devam ettirmektedirler.[692] Bu dönemde, Augustus Dönemi akanthus bezemelerinin zengin kompozisyonu sadeleştirilmiştir. Ek olarak yapraklar daha alçak kabartma olarak işlenmeye başlanmış, bu durum daha düz bezemelere sebebiyet vermiştir.[693]

[690] Romeo 2011, 197
[691] Vandeput 1997, 133.
[692] Vandeput 1997, 134.
[693] Vandeput 1997, 134.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

MS 14 ile MS 68 yılları arasını kapsayan Julius-Claudiuslar Dönemi, birçok anlamda olduğu gibi mimari anlamda da Roma'da yepyeni bir dönemin ilk adımını atan Augustus Dönemi'nin devamı ve uzantısı niteliğinde olmuştur. İmparatorluğun başkenti Roma'ya bakıldığında; dönemin ilk imparatoru Tiberius, yapı faaliyetleri konusunda Augustus'un aksine oldukça çekingen davranmış, mevcut yapıların bakım ve onarımı dışında kente mimari anlamda herhangi bir katkısı olmamıştır. Tiberius'un ardından başa geçen Caligula, ilk aylarda yarattığı olumlu havayı kısa sürede kendi aleyhine çevirmiş ve zorbaca bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Kısa ve çalkantılı bir imparatorluk dönemi geçiren Caligula, dört yıllık yönetimine birçok yapı faaliyeti sığdırmıştır. Bu yapıların çoğunluğu dini yapılar olsa da İmparator'un Roma'ya su getirmek için yapımını başlattığı *aquaductus* yapılarının da faydacıl yapılar olarak göz ardı edilmemesi gerekir. MS 41 yılında suikasta uğrayan Caligula'nın yerine imparatorluğa geçen Claudius, Roma kentine yaptırdığı faydacıl yapılarla öne çıkmaktadır. Claudius'un dini yapılara olan katkıları ise yalnızca onarım ve yeni altarlar eklemekle sınırlı kalmıştır. Julius-Claudiuslar ailesinin son imparatoru Nero Dönemi'nde ise Roma'da mimari anlamda büyük yenilikler meydana gelmiştir. Nero Dönemi'nde Roma'da faydacıl yapılar ve imparatorun kişisel yapıları öne çıkar. Anadolu ise imparatorların yapı faaliyetleri açısından Roma kentinden daha farklı bir konumdadır. Roma'da imar faaliyetleri İmparator ve Senato tarafından denetlenirken Anadolu'daki imar faaliyetleri bir yandan imparatorlar adına eyalet valileri ve yöneticileri aracılığı ile, diğer yandan da yerel *euergetes*lerin destekleri ile yürütülmüştür. Roma'da uyguladığı mimari programlar ile öne çıkan İmparator Caligula, Anadolu'da neredeyse hiçbir faaliyette bulunmamışken Roma'da mimari faaliyet konusunda oldukça pasif bir tutum sergileyen Tiberius, özellikle yaşanan depremler sonucunda Anadolu'da birçok kente valiler aracılığı ile ve yerel *euergetes*lerin iş birliği ile yardımlarda bulunup kentlerin restorasyonuna olanak sağlamıştır.

Claudius, Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'daki yapı faaliyetleri açısından en aktif imparatordur (Lev.LI-74). Claudius Dönemi'nde de Tiberius Dönemi'nde olduğu gibi yıkıcı depremler yaşanmış, bu depremlerden etkilenen kentler de Augustus ve Tiberius Dönemlerinde olduğu gibi vergi muafiyetleri ve yardımlar almışlardır. Bu durum, MS 60 depreminde İmparator Nero'nun takındığı tutumun tam tersidir. Nero'nun MS 60 depremi sonucu yıkılan Anadolu kentlerine herhangi bir yardım yaptığına dair bir kanıt bulunmamaktadır. Nero Dönemi'nde Anadolu'da inşa edilen yapıların tümü faydacıl yapılardır.

Vitruvius, yapıları kamu yapıları ve kişisel yapılar olarak iki sınıfta değerlendirmiştir. Bunlardan kamu yapıları; savunma yapıları, dini yapılar ve faydacıl yapılar olmak üzere üçe ayrılır.[694] Bu sınıflandırma göz önünde bulundurularak oluşturulan grafiğe göre, Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da inşa edilen yapılarda faydacıl yapıların sayıca üstünlüğü söz konusudur (Lev.LI-75). Roma'da imparatorların yaptırdığı villa ve saraylar ile öne çıkan kişisel yapılar Anadolu'da, Julius-Claudiuslar Dönemi'nde yalnızca anıtsal bir mezar yapısı olan Tomba Bella ile temsil edilmektedir. İmparatorluk kültü, Augustus Dönemi'nden itibaren Anadolu'daki mimari faaliyetleri tetikleyen en önemli faktörlerden biri olmuştur. Görünürde sayıca üstün olan faydacıl yapılar birçok amaca hizmet ederken dini yapıların tümünün imparatorluk kültüne hizmet etmesi, imparatorluk kültünün yapı faaliyetlerindeki yerinin büyüklüğünü daha anlaşılır kılmaktadır. Kültün merkezden gelen bir baskı ile değil, aksine, yerli halk tarafından benimsenip sürdürülmesinin en önemli kanıtı Aphrodisias'taki Sebasteion gibi büyük inşa faaliyetlerinin yerel *euergetes*ler tarafından yürütülmesidir. *Euergetes*ler, kentlerin Hellen kökenli yerel ileri gelenlerinden olabileceği gibi, Roma tarafından görevlendirilen idari memurlar arasından da olabilmektedir. Miletos kentindeki Capito Hamamları, İon Portikosu ve Tiyatro'nun Sahne Binasını yaptıran Asia Praefectus'u Cn.

[694] Vitr.1.3.1.

Vergilius Capito, Oinoanda Roma Köprüsü'nü yaptıran Lykia Valisi E. Marcellus ve Stadiasmus Patarensis Anıtı'nı yaptıran Q. Veranius bu durumun somut örneklerdir. Claudius Dönemi'nde inşa edilen Patara'daki Stadiasmus Patarensis ve Oinoanda'daki Roma Köprüsü, Claudius'un yol yapımına verdiği önemi kanıtlar nitelikte yapılardır. İki yapı da Claudius Dönemi'nde Roma İmparatorluğu'na katılan Lykia Eyaleti'nde bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında Lykia Bölgesi'ndeki Roma hakimiyetinin ilk emaresinin yollar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

İmparatorluk Dönemi'nden önce, Geç Hellenistik Dönem'de, Anadolu'daki Roma ile ilişkili yapılar ve anıtlar, Hellenistik Dönem yöneticilerinin uyguladığı yapı programlarının yanında oldukça geri planda kalmıştır. Ancak, İmparatorluk Dönemi ile birlikte Roma etkisinin anıtsal mimaride baskın unsur olarak öne çıkmaya başladığı görülmektedir. Augustus Dönemi'nden itibaren, Anadolu da dahil olmak üzere, imparatorluğa bağlı bölgelerde esas amaç söz konusu bölgeleri Roma geleneğine uygun olarak yeniden şekillendirmektir. İmparatorluğun romanizasyon ile ulaşmak istediği amaca uygun olan tipik bir Roma kenti, ticaretin ve önemli görüşmelerin yapıldığı bir forum etrafında şekillenmiş tapınaklar, tiyatrolar, hamamlar ve benzeri yapılardan oluşur. Söz konusu yapılar mimari olarak oldukça kesin birtakım kurallar dahilinde inşa edilir. Forumlar sütunlu portikolarla çevrilidir, tapınaklar genellikle sokak seviyesinden yüksekte bir podyum üzerine yapılır ve prostylos planlıdır. Tiyatrolar yarım daire planlıdır ve süslü bir sahne binasına sahiptirler. Yapılarda dikey yönde hareketli ve *aedicula*lı anıtsal cephe mimarisi oldukça yaygın şekilde görülmektedir. Hamamlar ise simetrik planlı, kademeli şekilde yükselen sıcaklıklara sahip mekanlardan oluşmaktadır ve bir palaestraya sahiptir. Söz konusu özellikler Roma etkisinin bir kentte göze çarpan ilk özellikleridir. Teoride oldukça açık ve basit olan bu durum, söz konusu Anadolu olduğunda arka plandaki güçlü Hellenistik etki ile birleşmiş, Hellen ve Roma geleneklerinin sentezlenmiş halini yansıtan Anadolu'ya özgü kentler ortaya çıkmıştır. Bu sentez, kent planlama-

dan dini yapılara, tiyatrolardan hamamlara, kent kavramını oluşturan birçok unsurda gözlemlenmektedir. Miletos kentinin ilk beton yapısı Capito Hamamları ve hamamlar ile aynı zamanda planlanıp inşa edilen İon Portikosu'nun organik bağı, yarım daire planlı portikosu ile Mars Ultor Tapınağı Kutsal Alanı'nı hatırlatan Pisidia Antiokheiası Augustus Kutsal Alanı, *aedicula*lı cephe mimarisine sahip propylon ve sahne binaları, Sagalassos Yukarı Agora'daki Onurlandırma Takları ve Aphrodisias Sebasteion yapısı söz konusu durumun bu çalışmadaki en öne çıkan örnekleridir. Görünürde imparatorluk kültü ve kentin baş tanrıçası Aphrodite'ye adanan Aphrodisias Sebasteion'un kabartmaları incelendiğinde Aphrodite'nin kentin yerel tanrıçası olarak değil, Roma'nın kuruluşu ile doğrudan bağlantılı olan Aeneas'ın annesi olarak betimlendiği görülür. İmparatorluğa yönelik böylesine atıflar yapılan yapının Aphrodisiaslı yerel *euergetes*ler tarafından yaptırılması, romanizasyonun ve imparatorluk kültünün etkisini yansıtması bakımından önemlidir. Capito Hamamları ise imparatorluk tipi hamamların Anadolu'daki ilk örneğidir ve betondan inşa edilmesi, simetriğe yakın planı ve laconicum yapısı ile Roma etkisinin açık bir örneğidir. Yapı, İon Portikosu'nun kuzeyine eklenen uzatma ile birlikte planlanıp inşa edilmiştir. Bu durumda, Romalı bir yönetici olan Capito'nun palaestra'ya bir giriş inşa ettirmek yerine İon Portikosu'nu hamam ve Hellenistik Gymnasium ile birleştirmesi ve palaestra'ya giriş olarak kullanması, Romalıların da doğrudan bir Romalılaşma yerine Hellenistik-Roma sentezini kabul edip desteklediğini gösterir.

Bezemeler, dekoratif kaygıların yanında sembolik anlamlara da sahip olabilmektedir. *Pax Romana* ile birlikte artan refah ve huzur, bezeme sanatına da yansımış, bereketi simgeleyen rankeler ve girlandlar her türden yapıda görülmeye başlanmıştır. Julius-Claudiuslar Dönemi'nde, Hellenistik Dönem'de sıkça görülen sembolik anlama sahip figürlü bezemeler sayıca azalsa da Aphrodisias Sebasteionu Kuzey ve Güney Portiko panellerinde, Miletos Tiyatrosu'nun Sahne Binası'nda ve Hierapolis Tomba Bella mezar anıtının lahdi üzerinde figürlü anlatıma dair örnekler görülebilir. Julius-Claudiuslar

Dönemi'nin mimari bezeme özellikleri, köklerini Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönem'den alan Augustus Dönemi mirası üzerinde bazı detay değişiklikleri geçirerek şekillenmiştir. Augustus Dönemi'nde kendi Romalılaşmış standartlarını oluşturan, Flaviuslar Dönemi'nde ise yoğun matkap kullanımı sonucu büyük değişimler geçiren bezeme tekniği için Julius-Claudiuslar Dönemi bir geçiş evresi olarak düşünülebilir. İon kymationunda, Flaviuslar Dönemi'nde popüler olan ok-ucu ara yapraklar Julius-Claudiuslar Dönemi'nde nadir de olsa görülmeye başlanmıştır. Augustus Dönemi'ndeki akanthus bezemelerinin zengin kompozisyonu da bu dönemde sadeleştirilmiş, yapraklar daha alçak kabartma olarak işlenmiştir. Bu durum, daha düz bezemelere sebebiyet vermiştir. Yine bir başka örnek; zeminden bağımsız olarak işlenmiş Miletos İon Portikosu ranke frizleri de Flaviuslar Dönemi'nin zeminden kopan ve doğallığını kaybeden bezemelerini hatırlatan bir geçiş örneği olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Modern Kaynaklar

Abbott 1911 — F. F. Abbott, *The common people of ancient Rome: studies of Roman life and literature* (New York 1911).

Akgül-Özarslan 2013 — S. Akgül-Özarslan, "Pisidia Antiokheia'sı Augustus Tapınağı Mimari Bezemeleri", içinde: B. Hürmüzlü – M. Fırat – A. Gerçek (ed.), *Pisidia Araştırmaları – I Sempozyum Bildiri Kitabı (05.06.2012)* (Isparta 2013) 395-412.

Akşit 1969 — O. Akşit, "Tarihçi Bir İmparator Claudius", *Tarih Dergisi* 23, 1969, 131-144.

Akşit 1985 — O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27-M S. 192)* (İstanbul 1985).

Alp 2006 — A. O. Alp, *Pisidia Bölgesi Roma Dönemi Bezemeli Mimari Elemanları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Ankara 2006).

Altenhöfer – Bol — E. Altenhöfer – R. Bol, "Der Eroten-Jadfries des Theaters in Milet", *IstMitt* 39, 1989, 17-47.

Alzinger 1974 — W. Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos, Text und Tafelband* (Wien 1974).

Barrett 2001 — A. A. Barrett, *Caligula - The Corruption of Power* (London 2001).

Başaran 1995 — C. Başaran, *Anadolu Mimari Bezemeleri Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi* (Erzurum 1995).

Baz 1998 — F. Baz, *Roma İmparator Kültü* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (İstanbul 1998).

Bean 1997 — G. E. Bean, *Eskiçağda Lykia Bölgesi* (çev: H. Kökten) (İstanbul 1997).

Berns 2017 — C. Berns, "Die 'Tiberiusporticus' in Aphrodisias und andere versuche zur Maximierung urbaner Qualitaten im kaiserzeitlichen Kleinasien", içinde: A. W. Busch – J. Griesbach – J. Lipps (ed.), *Urbanitas - Urbane Qualitäten die antike Stadt als kulturelle Selbstverwirklichung* (Mainz 2017) 111-120.

Boatwright – Gargola – Talbert 2004 — M. T. Boatwright – D. J. Gargola – R. J. A. Talbert, *The Romans, From Village to Empire* (London 2004).

Borgia – Monaco 2007 — E. Borgia – E. Monaco, "The Temple at Elaiussa Sebaste", içinde: H. Elton – E. Equini-Schneider – D. Wannagat (ed.), *Temple to Church-The transformation of religious sites from paganism to Christianity in Cilicia* (İstanbul 2007) 25-44.

Borgia 2008 — E. Borgia, "Notes on the Architecture of the Roman Temple at Elaiussa Sebaste", *Olba* 16, 2008, 249-276.

Borgia 2017 — E. Borgia, "La decorazione architettonica del tempio romano di Elaioussa Sebaste", içinde: E. Lippolis – G. Rocco (ed.), *Decor. Decorazione e architettura nel mondo*

romano, Atti del Convegno, Roma 21-24 maggio 2014 Thiasos Monografie 9 (Roma 2017) 447-470.

Brunt – Moore 1983 — P. A. Brunt – J. M. Moore, *Res Gestae Divi Augusti, The Achievements of the Divine Augustus* (Bristol 1983).

Burrell 2004 — B. Burrell, *Neokoroi Greek Cities and Roman Emperors* (Leiden 2004).

Büyükkolancı 1996 — M. Büyükkolancı, *Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (İstanbul 1996).

Can 2005 — B. Can, *Roma Çağı Anadolu Mimarisinde Kıvrıkdal (Ranke) Bezemeleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Erzurum 2005).

Cantacuz 2016 — A. Cantacuz, "Euergetism/Benefactors and oil donation in Ionia in the Hellenistic and Roman period", içinde: J. T. Karlovitz (ed.), *Some Studies of Economics Changes* (Komarno 2016) 245-252.

Chaisemartin 1989 — N. de Chaisemartin, "Le 'Portique de Tibère' à Aphrodisias: Problèmes d'identification et de fonction", *REA* 91, 1989, 23-45.

Chaisemartin – Lemaire 1996 — N. de Chaisemartin – A. Lemaire, "Le Portique de Tibère: recherches sur son architecture et sa fonction", içinde: C. Roueche – R. R. R. Smith (ed.), *Aphrodisias Papers 3: The setting and quarries, mythological and other*

sculptural decoration, architectural development, Portico of Tiberius, and Tetrapylon (Michigan 1996) 149-172.

Christ 2009 — K. Christ, *Geschichte der römischen Kaiserzeit. Von Augustus bis Konstantin* (München 2009).

Cramme 2001 — S. Cramme, *Die Bedeutung des Euergetismus für die Finenzierung städtischer Aufgaben in der Provinz Asia* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Köln 2001).

Devijver 1996 — H. Devijver, "Local Elite, Equestrians and Senators: A Social History of Roman Sagalassos", *AncSoc* 27, 1996, 105-162.

Di Napoli 2015 — V. Di Napoli, "Figured Reliefs from the Theaters of Roman Asia Minor", *Logeion* 5, 2015, 260-293.

Drew-Bear 1995 — T. Drew-Bear, "Pisidia Antiocheia'sının Parlak Dönemlerini Yansıtan Yazıtlar", *AST* 12, 1995, 13-17.

Eck 2000 — W. Eck, "Latein als Sprache politischer Kommunikation in Städten der östlichen Provinzen", *Chiron* 30, 2000, 641-660.

Erim 1970 — K. T. Erim, "Recent Archeological Research in Turkey-Aphrodisias, 1969. The Ninth Campaign", *AnSt* 20, 1970, 7-35.

Erim 1980 — K. T. Erim, "Recent Archeological Research in Turkey-Aphrodisias 1979", *AnSt* 30, 1980, 205-206.

Erim 1983 — K. T. Erim, "Aphrodisias 1982", *KST* 5, 1983, 275-283.

Erim 1985 — K. T. Erim, "Aphrodisias 1984", *KST* 7, 1985, 541-577.

Giobbe 2013 — C. Giobbe, "Roman Temples in Rough Cilicia: a diachronic analysis", içinde: M. C. Hoff – R. F. Townsend (ed.), *Rough Cilicia, New Historical and Archaeological Approaches* (Oxford 2013) 128-143.

Goodman 1997 — M. Goodman, *The Roman World 44 BC-AD 180* (London 1997).

Gough 1954 — M. Gough, "A Temple and Church at Ayaş (Cilicia)", *AnSt* 4, 1954, 49-64.

Graham 2013 — A. S. Graham, "The Word is Not Enough: A New Approach to Assessing Monumental Inscriptions. A Case Study from Roman Ephesos", *AJA* 117.3, 2013, 383-412.

Güven 1998 — S. Güven, "Displaying the Res Gestae of Augustus: A Monument of Imperial Image for All", *JSAH* 57, 1998, 30-45.

Hanfmann 1983 — G. M. A. Hanfmann, *Sardis from Prehistoric to Roman Times* (London 1983).

Haverfield 1905 — F. J. Haverfield, *The Romanization of Roman Britain* (London 1905).

Işık 2007 — F. Işık, "Patara 2005 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları", *KST* 28.1, 2007, 15-28.

İşkan-Işık ve diğ. 2008 — H. İşkan-Işık – W. Eck – H. Engelmann, "Der Leuchtturm von Patara und Sex. Marcius Priscus als Statthalter der

Provinz Lycia von Nero bis Vespasian", *ZPE* 164, 2008, 91-121.

Jameson 1965 — S. Jameson, "Cornutus Tertullus and the Plancii of Perge", *JRS* 55, 1965, 54-58.

Jones 2001 — C. P. Jones, "The Claudian Monument at Patara", *ZPE* 137, 2001, 161-168.

Jones 2008 — C. P. Jones, "The Neronian Inscription on the Lighthouse of Patara", *ZPE* 166, 2008, 153-154.

Kamm 2008 — A. Kamm, *The Romans, An Introduction - Second Edition* (London 2008).

Kara 2014 — O. Kara, "Perge 2013 Yılı Kazıları", *ANMED* 12, 2014, 277-291.

Kienast 2004 — D. Kienast, *Römische Kaisertabelle - Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie* (Darmstadt 2004).

KlP — *Der Kleine Pauly, Lexicon Der Antike* (Stuttgart 1964).

Knell 2004 — H. Knell, *Bauprogramme römischer Kaiser* (Mainz am Rhein 2004).

Koçak 2019 — İ. E. Koçak, *Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemi Cephe Mimarisinde Girland Dekorasyonu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Ankara 2019).

Koçel-Erdem 1995 — Z. Koçel-Erdem, *Anadolu Hadrian Dönemi Mimari Bezemeleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (İstanbul 1995).

Kovács 2006 — P. Kovács, "The Sebasteion of Aphrodisias and Pannonia", *Hungarian Polis Studies* 13, 2006, 171-179.

Köster 1993 — R. Köster, "Die Palaestrahallen der Capitothermen in Milet. Überlegungen zur Rekonstruktion F. Kirschens" *IstMitt* 43, 1993, 429-436.

Köster 2004 — R. Köster, *Die Bauornamentik von Milet, Teil 1, Die Bauornamentik der Frühen und Mittleren Kaiserzeit* (Berlin 2004).

Krischen 1928 — F. Krischen, "Die Thermen des Vergilius Capito" içinde A. Von Gerkan – F. Krischen (ed.) *Thermen und Palaestren* (Berlin 1928) 22-36.

Lanckoronski 1890 — K. G. Lanckoronski, *Städte Pamphyliens und Pisidiens I. Band, Pamphylien* (Wien 1890).

Lawrence 1967 — A. W. Lawrence, *Greek Architecture* (Baltimore 1967).

Levick 1967 — B. Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor* (London 1967).

Levick 1993 — B. M. Levick, *Claudius* (London 1993).

Levick 1996 — B. M. Levick, "Greece (Including Crete and Cyprus) and Asia Minor from 43 B.C. to A.D. 69", *CAH* 10, 1996, 641-672.

Levick 2005 — B. M. Levick, *Tiberius, The Politician* (London 2005).

Lozano 2007 — F. Lozano, "Divi Augusti and Theoi Sebastoi: Roman Initiatives and Greek Answers", *ClQ* 57, 2007, 139-152.

MacMullen 1959 — R. MacMullen, "Roman Imperial Building in the Provinces", *HarvStClPhi* 64, 1959, 207-235.

Magie 1950 — D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor, To the End of the Third Century After Christ* (New Jersey 1950).

Merkelbach – Şahin 1988 — R. Merkelbach – S. Şahin, "Die Publizierten Inschriften von Perge", *EA* 11, 1988, 97-167.

Mert 2008 — İ. H. Mert, "Frühkaiserzeitliche Architektur und Bauornamentik von Antiocheia in Pisidien: Stilistische und Ikonographische Beobachtungen", *Anodos* 8, 2008, 259-278.

Milner 1998 — N. P. Milner, "A Roman Bridge at Oinoanda", *AnSt* 48, 1998, 117-123.

Mitchell 1984-1985 — S. Mitchell, "Archaeology in Asia Minor 1979-84", *ARepLond* 31, 1984-1985, 70-105.

Mitchell 1987 — S. Mitchell, "Imperial Building in the Eastern Roman Provinces", *HarvStClPhi* 91, 1987, 333-365.

Mitchell ve diğ. 1989 — S. Mitchell – E. Owens – M. Waelkens, "Ariassos and Sagalassos 1988", *AnSt* 39, 1989, 63-77.

Mitchell – Katsari 2005 — S. Mitchell – C. Katsari, *Patterns in the economy of Roman Asia Minor* (Swansea 2005).

Mitchell – Waelkens 1998 — S. Mitchell – M. Waelkens, *Pisidian Antioch: The Site and its Monuments* (London 1998).

Mommsen 2005 — T. Mommsen, *A History of Rome Under the Emperors* (London 2005).

Mousourakis 2007 — G. Mousourakis, *A Legal History of Rome* (New York 2007).

Mylonopoulos 2008 — J. Mylonopoulos, "The Dynamics of Ritual Space in the Hellenistic and Roman East", *Kernos* 21, 2008, 49-79.

Niewöhner 2016 — P. Niewöhner, *Miletos/Balat. Arkaikten Osmanlı Dönemi`ne Kadar Kent Planlaması ve Anıtları* (İstanbul 2016).

Oktan 2011 — M. Oktan, *Roma'nın Anadolu'daki Yapı Politikası* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Antalya 2011).

Onur 2016 — F. Onur, "Patara Yol Anıtı, 'The Monument of the Roads' at Patara", içinde: H. İşkan – E. Dündar (ed.), *Lukka'dan Likya'ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi* (İstanbul 2016) 570-576.

Öğüş 2014 — E. Öğüş, "The Rise and Fall of Sarcophagus Production at Aphrodisias", *Phoenix* 68, 2014, 137-156.

Özdizbay 2012 — A. Özdizbay, *Perge'nin M.S. 1.-2. Yüzyıllardaki Gelişimi* (İstanbul 2012).

Özlem-Aytaçlar 2009 — P. Özlem-Aytaçlar, "Küçük Asya'nın Romanizasyonu", *Doğu Batı (Romalılar I)* 49, 2009, 286-296.

Öztürk 2009 — H. S. Öztürk, "Likya örneğinde Romalılaştırma ve Romalılaşma", *Doğu Batı (Romalılar I)* 49, 2009, 277-285.

PIR — *Prosopographia Imperii Romani.*

Price 1986 — S. R. F. Price, *Rituals and Power, The Roman imperial cult in Asia Minor* (London 1986).

Ratté – Howe – Foss 1986 — C. Ratté – T. N. Howe – C. Foss, " An Early Imperial Pseudodipteral Temple at Sardis", *AJA* 90.1, 1986, 45-68.

Robinson 1926 — D. M. Robinson, "The Res Gestae Divi Augusti as Recorded on the Monumentum Antiochenum", *AJPh* 47, 1926, 1-54.

Romeo 2011 — I. Romeo, "The "Beautiful Tomb" and civic identity in Julio-Claudian Hierapolis", içinde: F. D'Andria – I. Romeo (ed.), *Roman Sculpture in Asia Minor, Proceedings of the International Conference to celebrate the 50th anniversary of the Italian excavations at Hierapolis in Phrygia, held on May 24-26, 2007, in Cavallino (Lecce)* (Portsmouth 2011) 193-210.

Romeo – Panariti – Ungaro 2014 — I. Romeo – D. Panariti – R. Ungaro, *Hierapolis di Frigia VI, La Tomba Bella, Un heroon giulio-claudio e il suo sarcofago* (İstanbul 2014).

Rose 2015 — C. B. Rose, "The reliefs from the Julio-Claudian Sebasteion at Aphrodisias", içinde: R. R. R. Smith (ed.), *Aphrodisias VI: Results of the excavations at Aphrodisias in Caria conducted by New York University* (Mainz 2015) 787-791.

Rubin 2008 — B. B. Rubin, *(Re)Presenting Empire: The Roman Imperial Cult in Asia Minor, 31 BC - AD 68* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Michigan 2008).

Rubin 2011 — B. B. Rubin, "Ruler Cult and Colonial Identity: The Imperial Sanctuary at Pisidian Antioch", içinde: E. K. Gazda – D. Y. Ng (ed.), *Building a New Rome, The Imperial Colony of Pisidian Antioch (25 BC- AD 700)* (Michigan 2011) 33-60.

Rumscheid 1994 — F. Rumscheid, *Untersuchungen zur kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus* (Mainz 1994).

Salway 2007 — B. Salway, "The Perception and Description of Space in Roman Itineraries", içinde: M. Rathmann (ed.), *Wahrnehmung und Erfassung geographischer Räume in der Antike* (Mainz 2007) 181-210.

Scardozzi 2015 — G. Scardozzi, *Phrygia Hierapolisi VII, Phrygia Hierapolisi Yeni Atlası, Kentin ve nekropolisin arkeoloji haritası* (İstanbul 2015).

Schede 1909 — M. Schede, *Antikes Traufleisten-Ornament* (Strassburg 1909).

Scherrer 2000 — P. Scherrer, *Ephesus: The New Guide* (İzmir 2000).

Scherrer – Trinkl 2006 — P. Scherrer – E. Trinkl, *Die Tetragonos Agora in Ephesos Grabungsergebnisse von Archaischer bis in Byzantinische Befunde und Funde Klassischer Zeit* (Wien 2006).

Schörner 1995 — G. Schörner, *Römische Rankenfriese, Untersuchungen zur Baudekoration der späten Republik und der frühen und mittleren Kaiserzeit im Westen des Imperium Romanum* (Mainz 1995).

Sear 1982 — F. Sear, *Roman Architecture* (London 1982).

Sear 2006 — F. Sear, *Roman Theaters, An Architectural Study* (New York 2006).

Shotter 2004 — D. Shotter, *Tiberius Caesar, Second Edition* (London 2004).

Shotter 2005 — D. Shotter, *Nero* (London 2005).

Smith 1987 — R. R. R. Smith, "The Imperial Reliefs from the Sebasteion at Aphrodisias", *JRS* 77, 1987, 88-138.

Smith 1988 — R. R. R. Smith, "Simulacra Gentium: The Ethne from the Sebasteion at Aphrodisias", *JRS* 78, 1988, 50-77.

Smith 1996 — R. R. R. Smith, "Archaeological Research at Aphrodisias 1989-1992", içinde: C. Roueche – R. R. R. Smith (ed.), *Aphrodisias Papers 3: The setting and quarries, mythological and other sculptural decoration, architectural development, Portico of Tiberius, and Tetrapylon* (Michigan 1996) 10-72.

Smith 2013 — R. R. R. Smith, *Aphrodisias VI, The Marble Reliefs from the Julio-Claudian Sebasteion* (Mainz 2013).

Smith – Ratté 2000 R. R. R. Smith – C. Ratté, "Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 1997 and 1998", *AJA* 104, 2000, 221-253.

Söğüt 1998 B. Söğüt, *Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Konya 1998).

Söğüt 2001 B. Söğüt, "Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları: İmparator Claudius Dönemi Tapınakları", *Varia Anatolica* 13, 2001, 479-504

Spanu 2013 M. Spanu, "Architectural Decoration in Roman Rough Cilicia: preliminary remarks" içinde: M. C. Hoff – R. F. Townsend (ed.), *Rough Cilicia, New Historical and Archaeological Approaches* (Oxford 2013) 99-111.

Steskal 2015 M. Steskal, "Römische Thermen und griechische Gymnasien: Ephesos und Milet im Spiegel ihrer Bad-Gymnasien", içinde: P. Scholz – D. Wiegandt (ed.), *Das kaiserzeitliche Gymnasion* (Berlin 2015) 223-244.

Stinson 2008 P. Stinson, "Mimari Süslemeler ve Şehir", içinde: R. R. R. Smith – J. L. Lenaghan (ed.), *Aphrodisias'tan Roma Portreleri* (İstanbul 2008) 55-68.

Strocka 1988 V. M. Strocka, "Wechselwirkungen der stadtrömischen und kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian", *IstMitt* 38, 1988, 291-307.

Sturgeon 2004 M. C. Sturgeon, "Dedications of Roman Theaters", *Hesperia* 33, 2004, 411-429.

Şahin 1994 — S. Şahin, "Ein Vorbericht über den Stadiasmus Provinciae Lyciae in Patara", *Lykia* 1, 1994, 130-135.

Şahin 1996 — S. Şahin, "Perge Kentinin Kurucuları ve Plancia Magna", *Adalya* 1, 1996, 45-52.

Şahin 2007 — S. Şahin, "Die Bauinschrift auf dem Druckrohraquädukt von Delikkemer bei Patara", içinde: C. Schuler (ed.), *Griechische Epigraphik In Lykien: Eine Zwischenbilanz* (Wien 2007) 99-116.

Şahin 2008 — S. Şahin, "Kaiserbauten und Kaiserehrungen in Patara", *AMS* 65, 2008, 597-610.

Şahin 2009 — S. Şahin, "Patara Deniz Feneri: Eleştiriye Eleştiri", içinde: O. Tekin – A. Erol (ed.), *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur* (İstanbul 2009) 331-344.

Şahin – Adak 2004 — S. Şahin – M. Adak, "Stadiasmus Patarensis. Ein zweiter Vorbericht über das claudische Straßenbauprogramm in Lykien", içinde: R. Frei-Stolba (ed.), *Siedlung und Verkehr im römischen Reich. Römerstraßen zwischen Herrschaftssicherung und Landschaftsprägung* (Bern 2004) 227-277.

Talloen – Waelkens 2004 — P. Talloen – M. Waelkens, "Apollo and the Emperors (I) The Material Evidence for the Imperial Cult at Sagalassos", *AncSoc* 34, 2004, 171-216.

Taşlıalan 1993 — M. Taşlıalan, *Pisidia Antiocheiası Augustus Kutsal Alanı ve Tapınağının Rekonstrüksiyonu* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) (Konya 1993).

Taşlıalan 1997 — M. Taşlıalan, *Yalvaç Pisidia Antiocheia* (Ankara 1997).

Tekin 2012 — O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* (İstanbul 2012).

Thomas 2013 — E. Thomas, "Translating Roman architecture into Greek regional identities", içinde: P. Schubert – P. Ducrey – P. Derron (ed.), *Les Grecs heritiers des Romains: huit exposes suivis de discussions: Vandoeuvres - Geneve, 27-31 aout 2012* (Geneva 2013) 147-202.

Thommen 2012 — G. Thommen, "The Sebasteion at Aphrodisias: An Imperial Cult to Honor Augustus and the Julio-Claudian Emperors", içinde: L. Harrison (ed.), *Chronika* II (New York 2012) 82-91.

Töpfer 2017 — K. M. Töpfer, "Expressing Civic Self-Perception and Constructing Identity – Public Imagery in Roman Asia Minor", içinde: E. Mortensen – B. Poulsen (ed.), *Cityscapes and Monuments of Western Asia Minor* (Oxford 2017) 66-73.

Uz 2013 — D. M. Uz, *Teos'taki Dionysos Tapınağı* (Ankara 2013).

Vandeput 1995 — L. Vandeput, "Dating By Means of Architectural Decoration. Possibilities and Limits", içinde: M. Waelkens – J.

Poblome (ed.), *Sagalassos III, Report on the Fourth Excavation Campaign of 1993* (Leuven 1995) 129-137.

Vandeput 1997 — L. Vandeput, *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study* (Turnhout 1997).

Waelkens 1986 — M. Waelkens, "The Imperial Sanctuary at Pessinus: archaeological, epigraphical and numismatical Evidence fot its Date and Identification", *EA* 7, 1986, 37-73.

Waelkens 1995 — M. Waelkens, "Rise and Fall of Sagalassos", *Archaeology* 48-3, 1995, 28-34.

Waelkens 2002 — M. Waelkens, "Romanization in the East. A case study: Sagalassos and Pisidia (SW Turkey)", *IstMitt* 52, 2002, 311-368.

Ward-Perkins 1970 — J. B. Ward-Perkins, "Architecture in Rome and Italy from Augustus to the Mid Third Century" içinde: N. Pevsner – J. Nairn (ed.), *Etruscan and Roman Architecture* (Suffolk 1970) 183-334.

Ward-Perkins 1994 — J. B. Ward-Perkins, *Roman Imperial Architecture* (New Haven 1994).

Woolf 1994 — G. Woolf, "Becoming Roman, Staying Greek: Culture, Idendity and the Civilizing Process in the Roman East", *ProcCambrPhilSoc* 40, 1994, 116-143.

Yegül 2006 — F. Yegül, *Antik Çağ'da Hamamlar ve Yıkanma* (çev: E. Erten) (İstanbul 2006).

Yegül – Favro 2019 F. Yegül – D. Favro, *Roman Architecture and Urbanism, From the Origins To Late Antiquity* (New York 2019).

Yurtsever 2012 A. Yurtsever, *Side'de Romanizasyon Sürecinde Gladyatörler ve Agonlar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) (Eskişehir 2012).

Zuiderhoek 2009 A. Zuiderhoek, *The Politics Of Munificence In The Roman Eempire, Citizens, Elites and Benefactors in Asia Minor* (Cambridge 2009).

Antik Kaynaklar

Cass.Dio.	Cassius Dio, *Historiae Romana (ed. E. Carry)* (London 1954).
Liv.	Titus Livius, *Ab Urbe Condita* (ed. B. O. Foster) (Cambridge 1951).
Paus.	Pausanias, *Periegesis tes Hellados (ed. W. H. S. Jones)* (Cambridge 1935).
Plin.nat.	Plinius, *Historia Naturalis (ed. H. R. Racham)* (London 1947).
Suet.Cal.	G. Suetonius Tranquillus, *De Vita Caesarum (ed. G. P. Goold)* (London 1979).
Suet.Claud.	G. Suetonius Tranquillus, *De Vita Caesarum (ed. G. P. Goold)* (London 1979).
Suet.Nero.	G. Suetonius Tranquillus, *De Vita Caesarum (ed. G. P. Goold)* (London 1979).
Suet.Tib.	G. Suetonius Tranquillus, *De Vita Caesarum (ed. G. P. Goold)* (London 1979).
Tac.ann.	C. Tacitus, *Annals of Tacitus (ed. A. J. Church – W. J. Brodribb)* (London 1876).
Vitr.	Vitruvius, *De Architectura (çev: Suna Güven)* (İstanbul 2005).

LEVHALAR

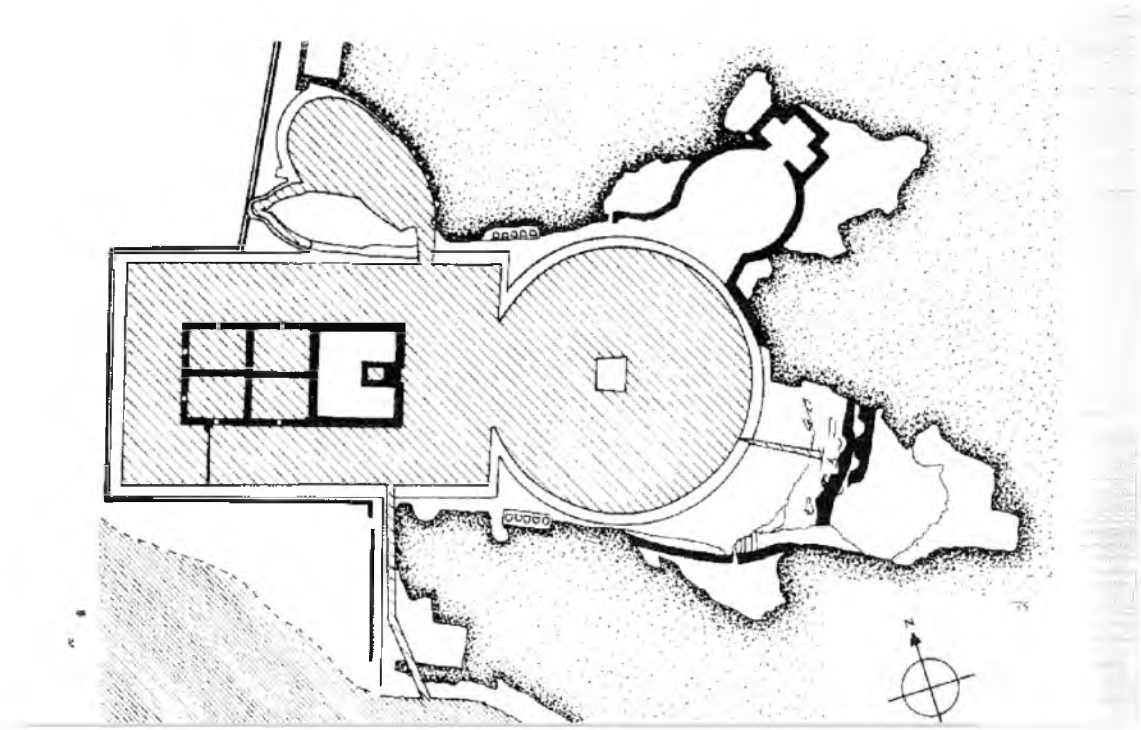
LEVHA I

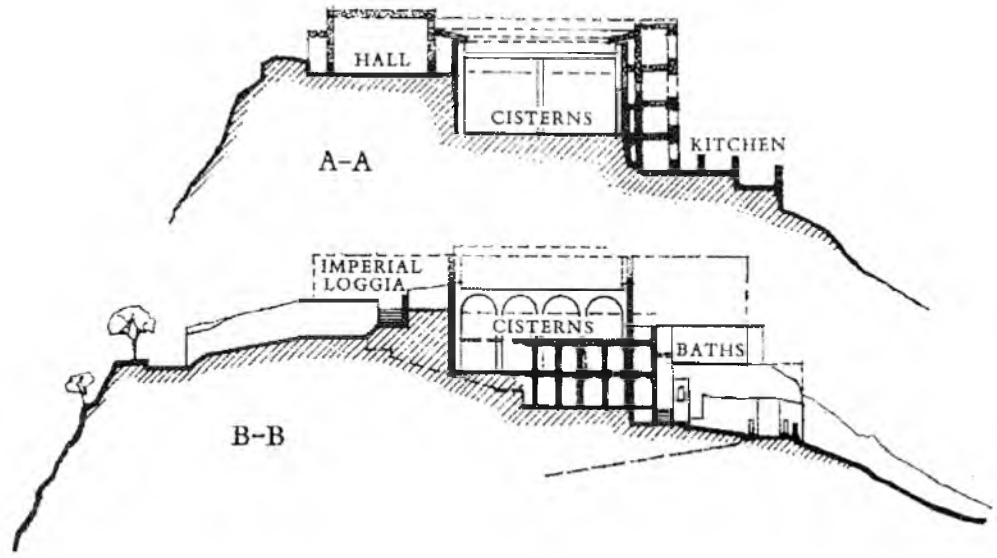
1

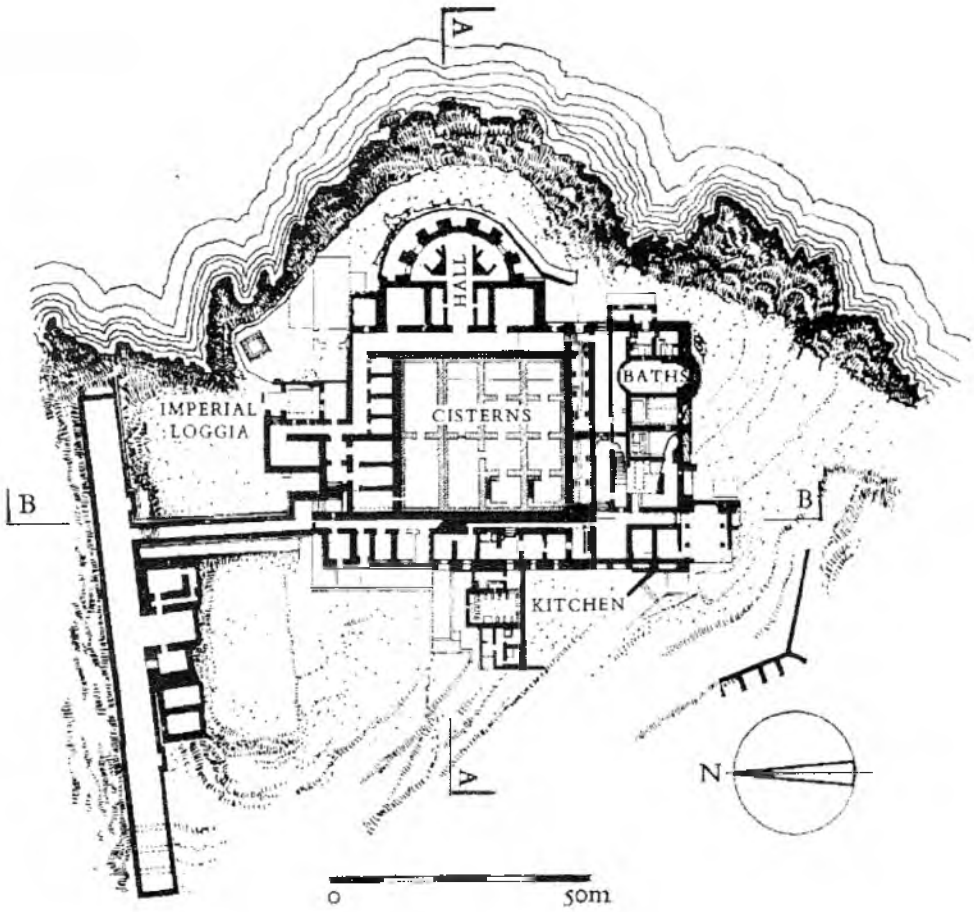
2

Resim 3

HALL
CISTERNS
KITCHEN
A–A
IMPERIAL
LOGGIA
CISTERNS
BATHS
B–B

4

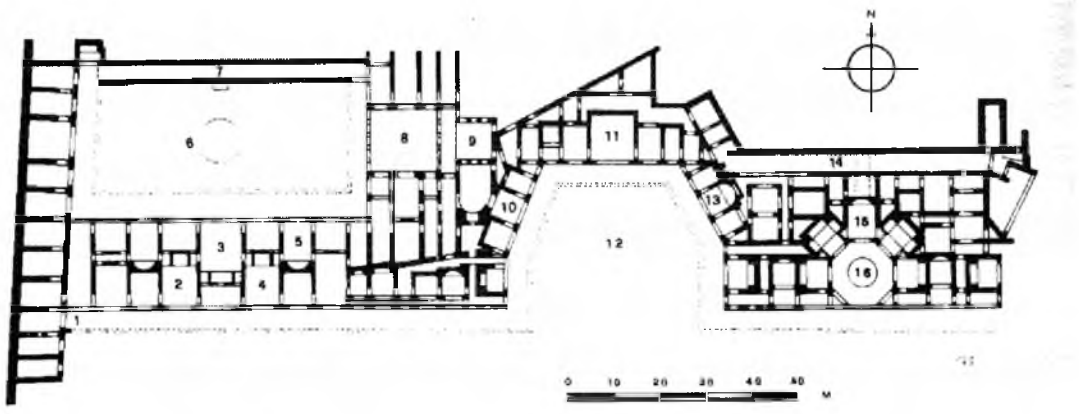
5

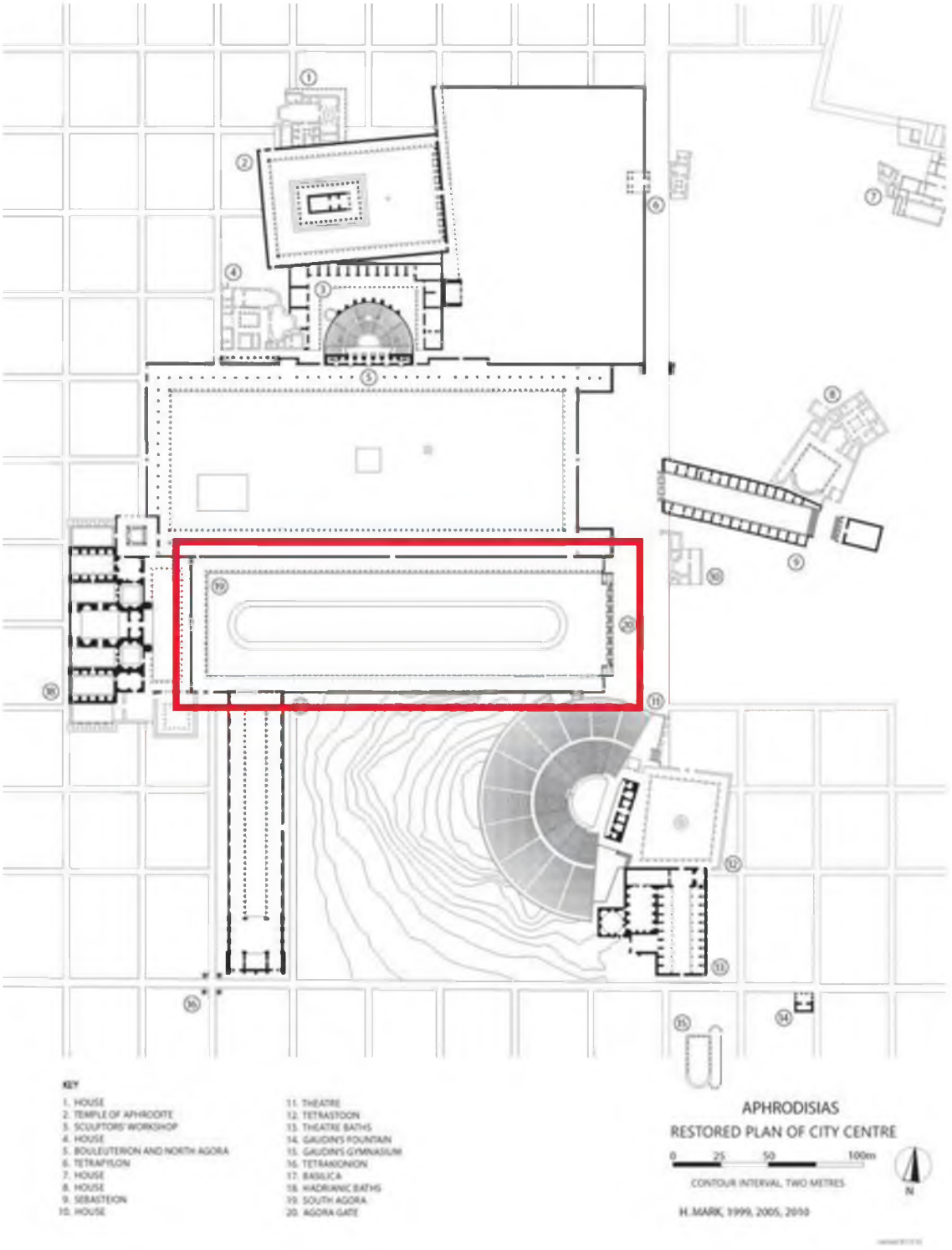
6

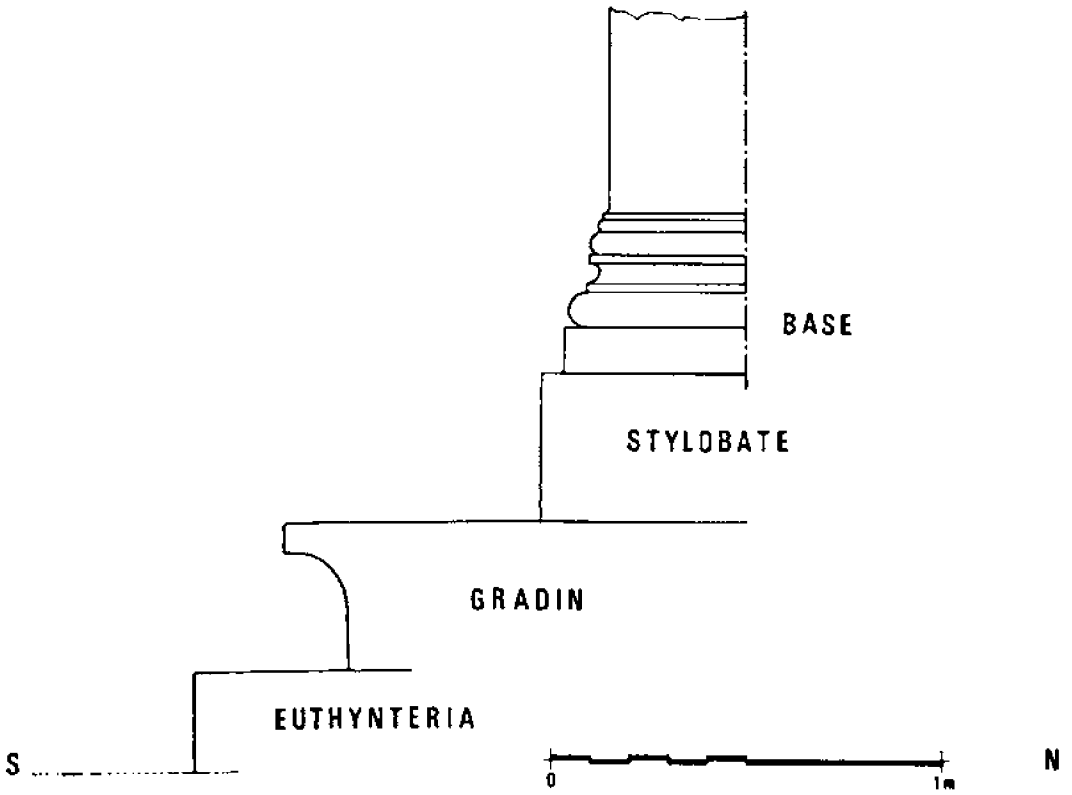

7

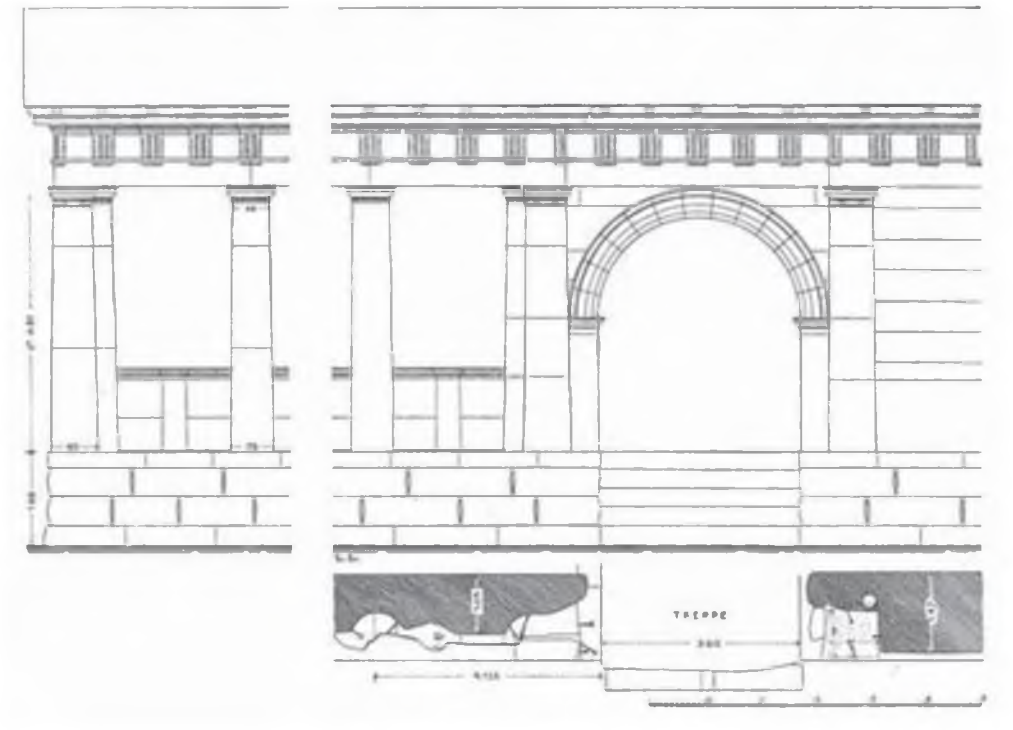

8

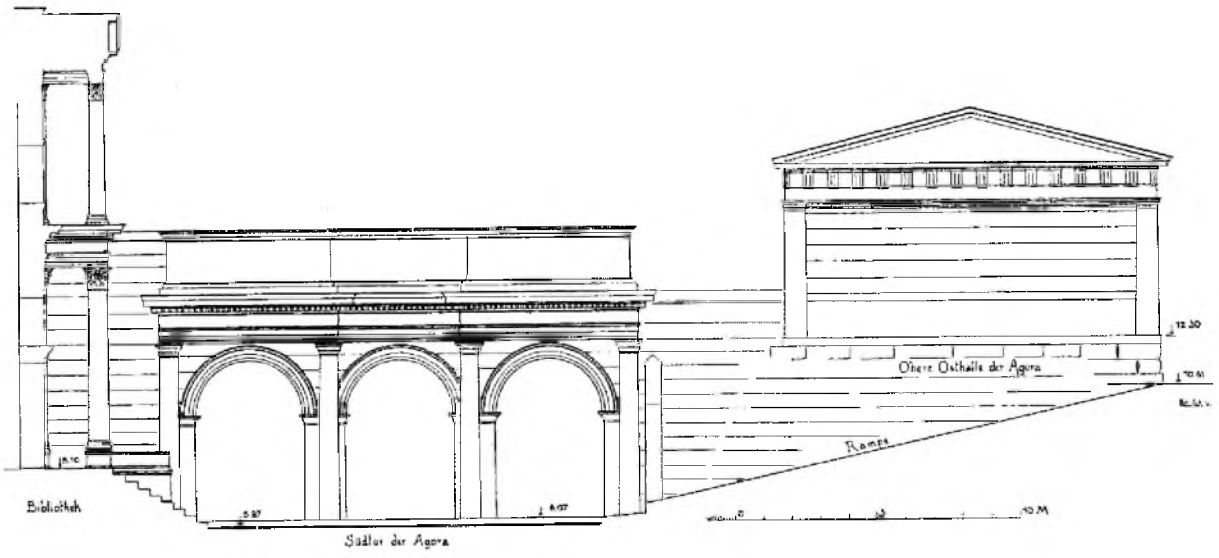

KEY
1. HOUSE
2. TEMPLE OF APHRODITE
3. SCULPTORS' WORKSHOP
4. HOUSE
5. BOULEUTERION AND NORTH AGORA
6. TETRAPYLON
7. HOUSE
8. HOUSE
9. SEBASTEION
10. HOUSE
11. THEATRE
12. TETRASTOON
13. THEATRE BATHS
14. GAUDIN'S FOUNTAIN
15. GAUDIN'S GYMNASIUM
16. TETRAKIONION
17. BASILICA
18. HADRIANIC BATHS
19. SOUTH AGORA
20. AGORA GATE
APHRODISIAS
RESTORED PLAN OF CITY CENTRE
0 25 50 100m
CONTOUR INTERVAL TWO METRES
N
H. MARK, 1999, 2005, 2010

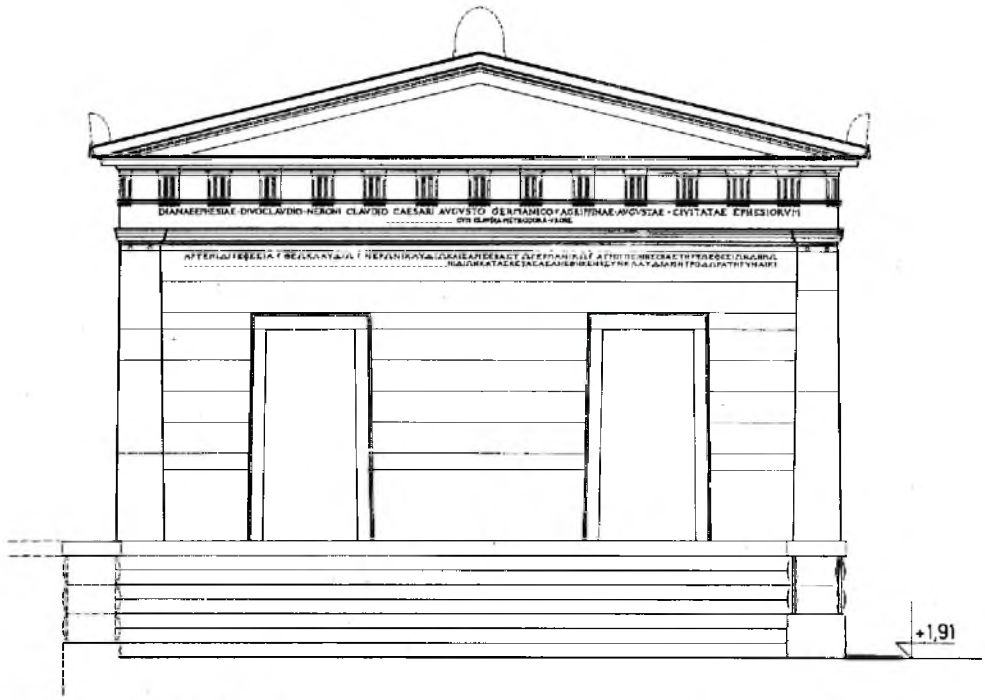
10

TREPPE

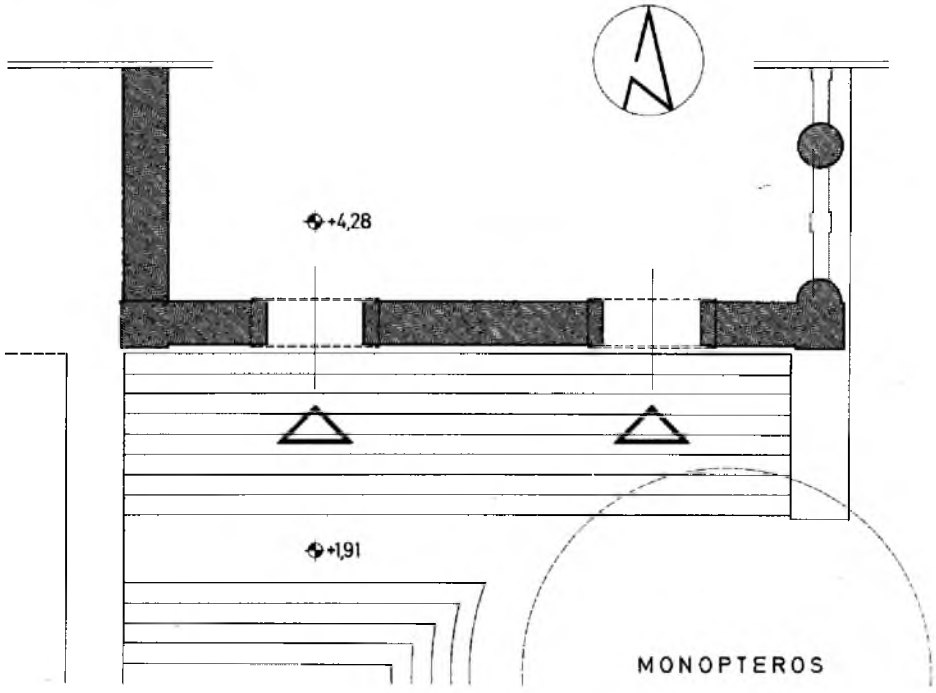
11

Bibliothek
Südlor der Agora
Obere Osthalle der Agora
Romer

12

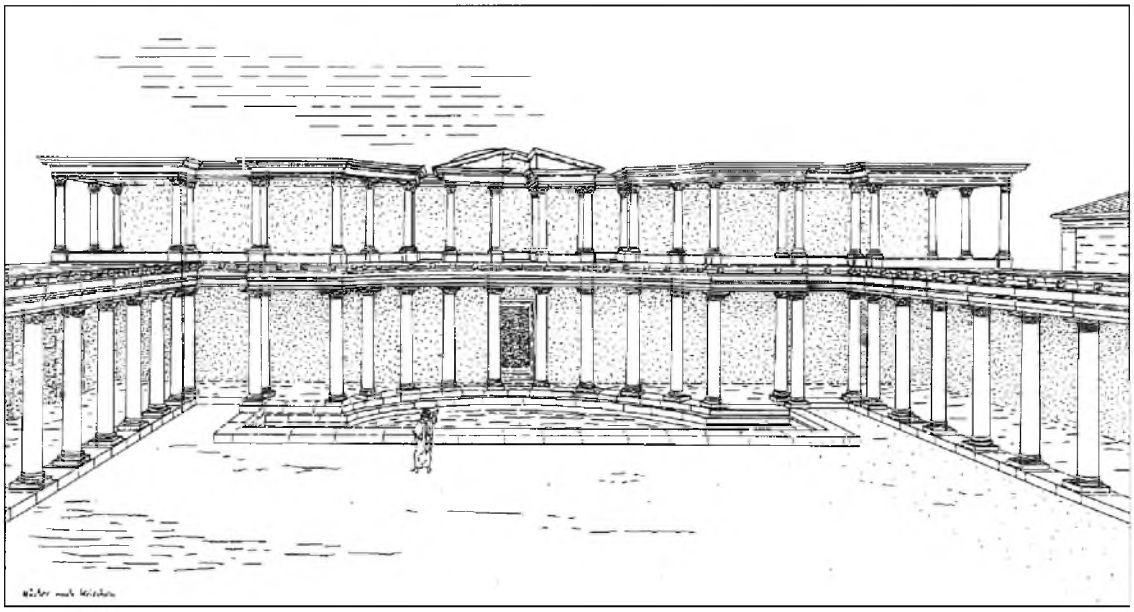
SÜDANSICHT

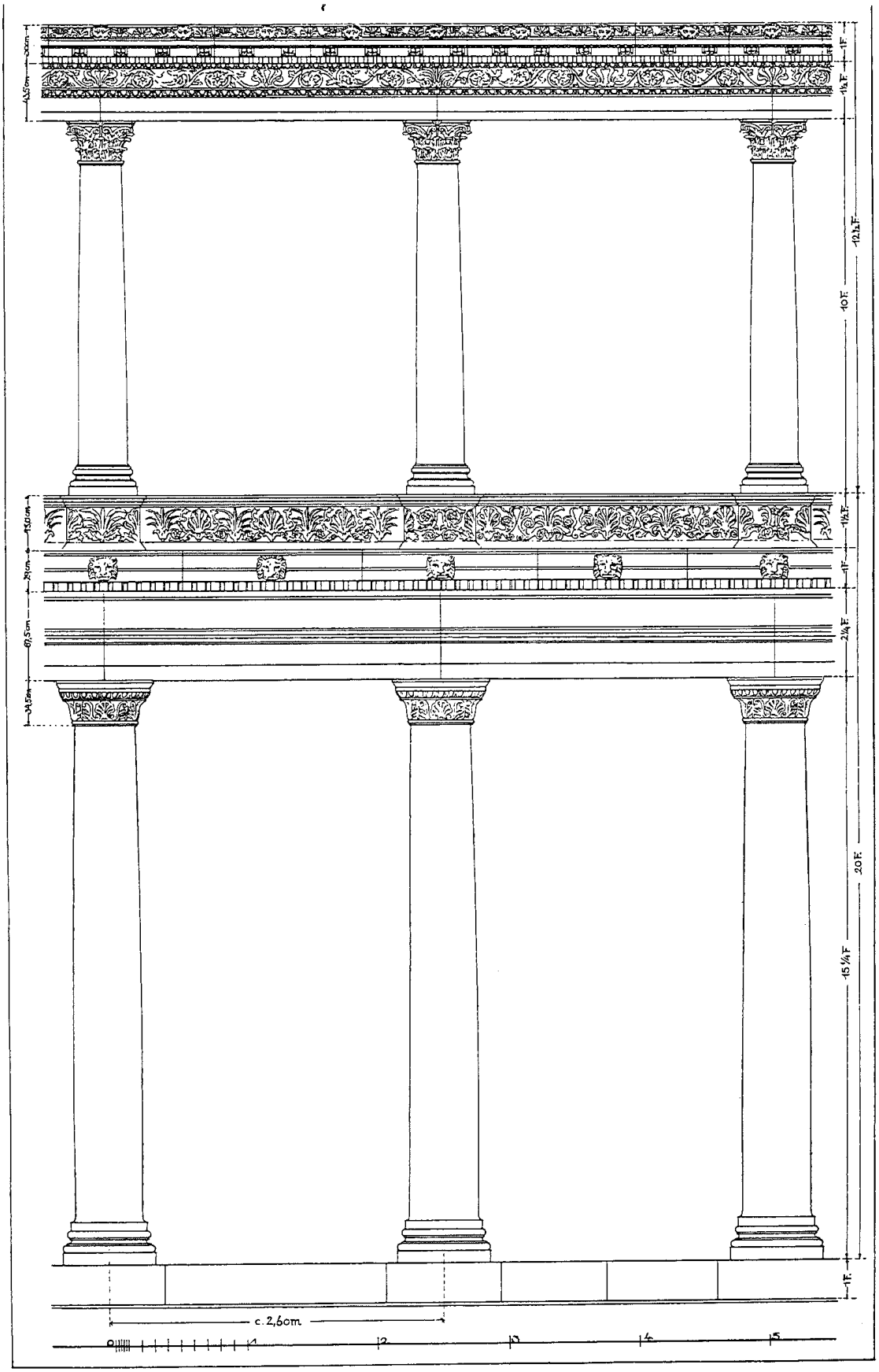
GRUNDRISS (AUSSCHNITT)

1 0 1 2 3 4 5m

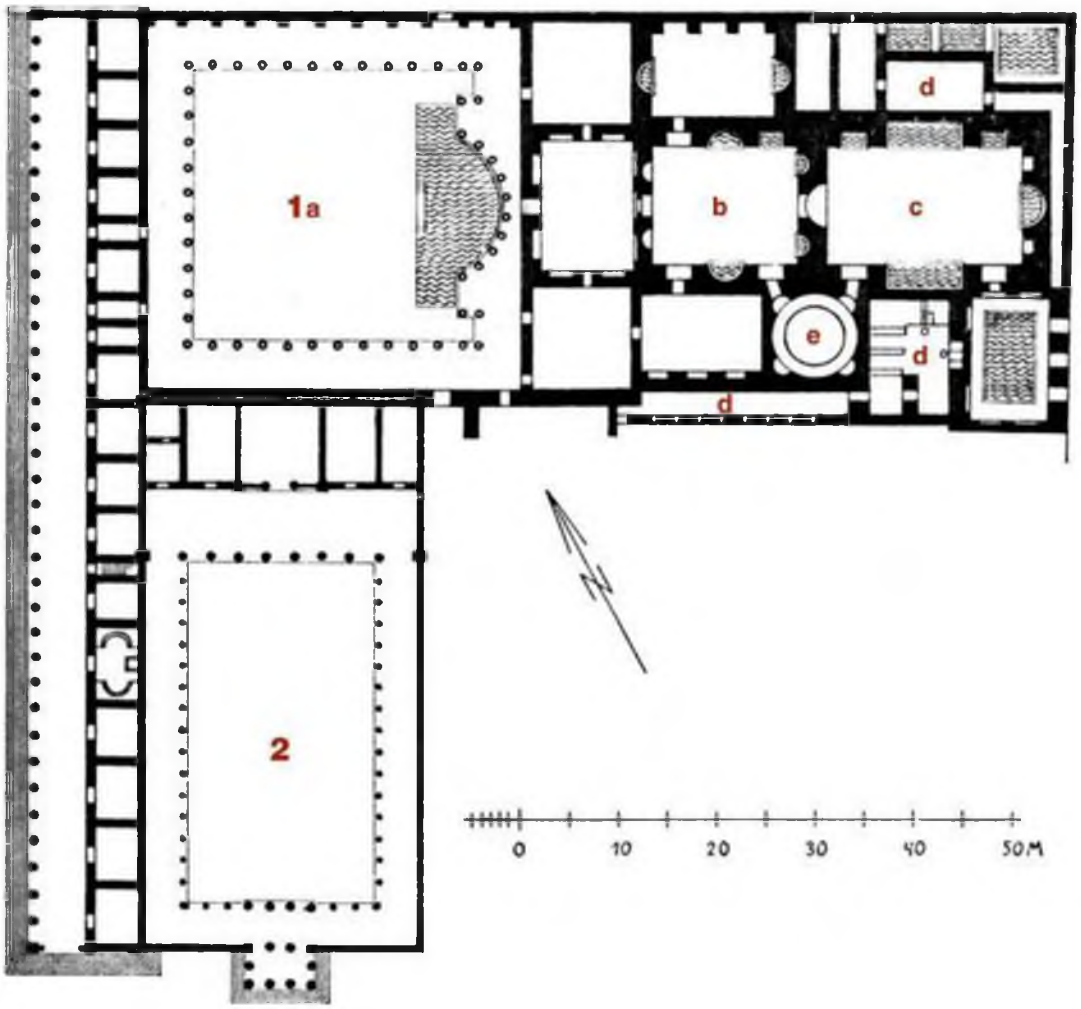
13

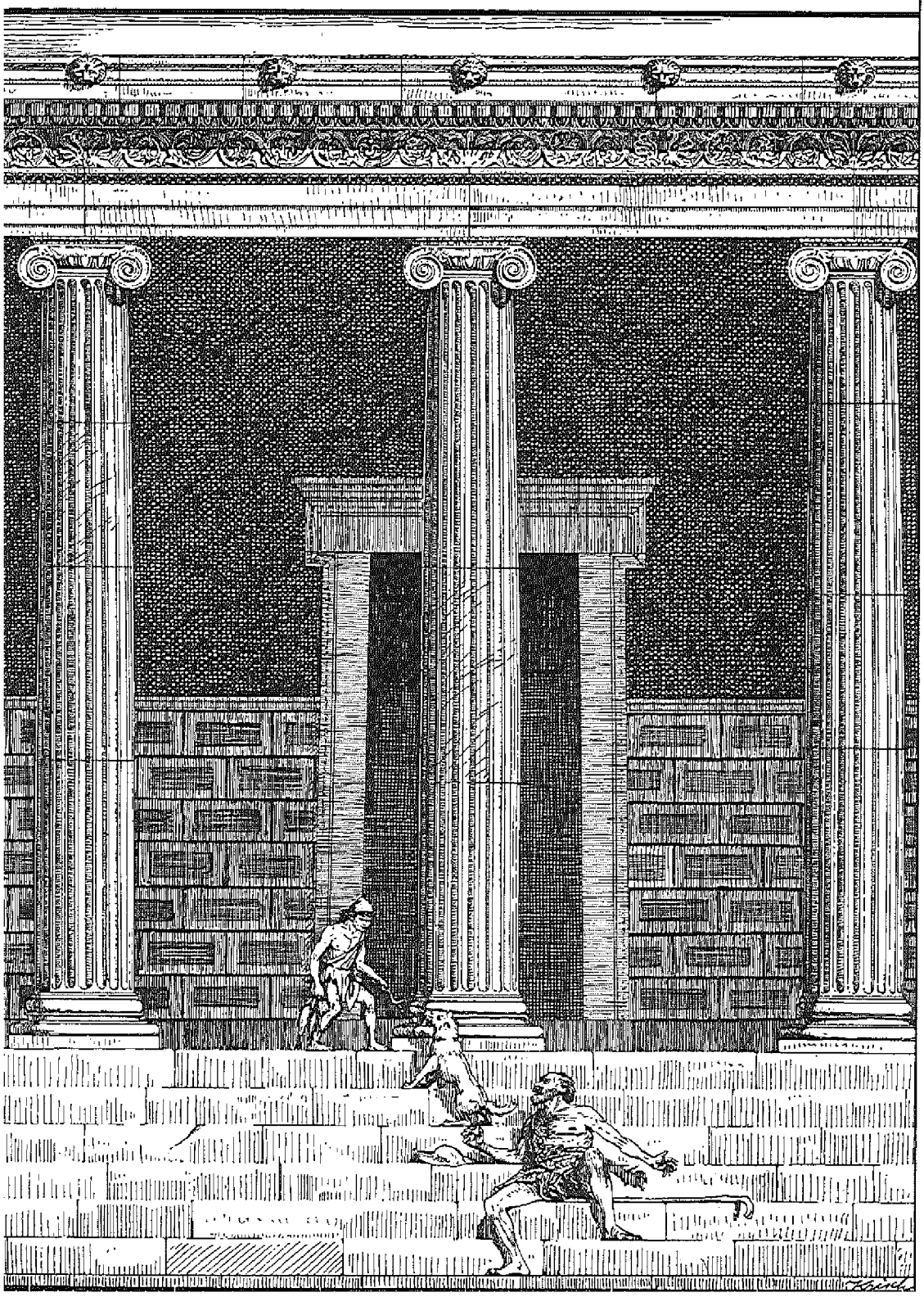
14

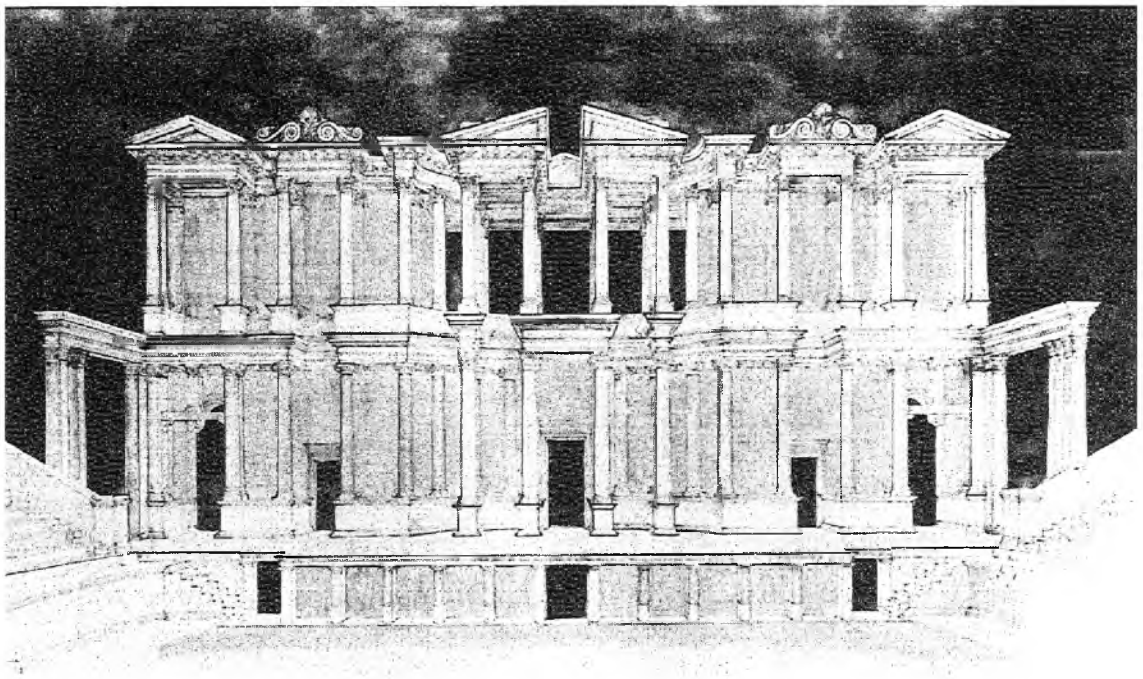
15

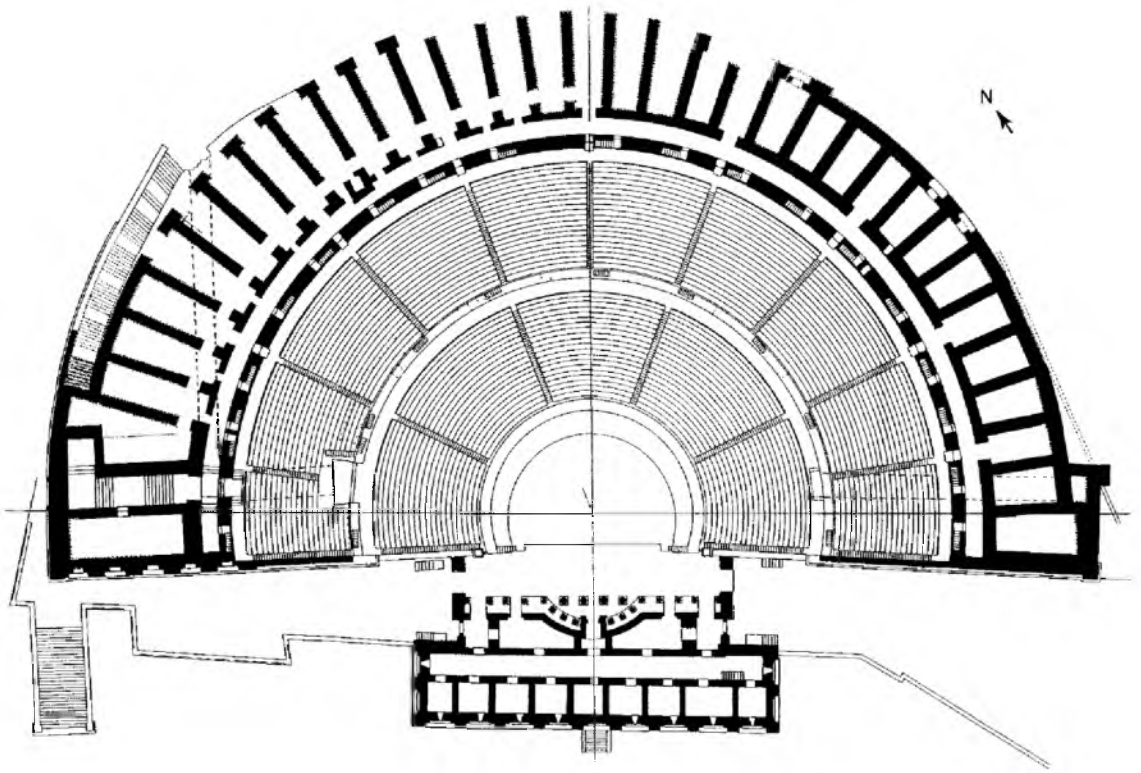
16

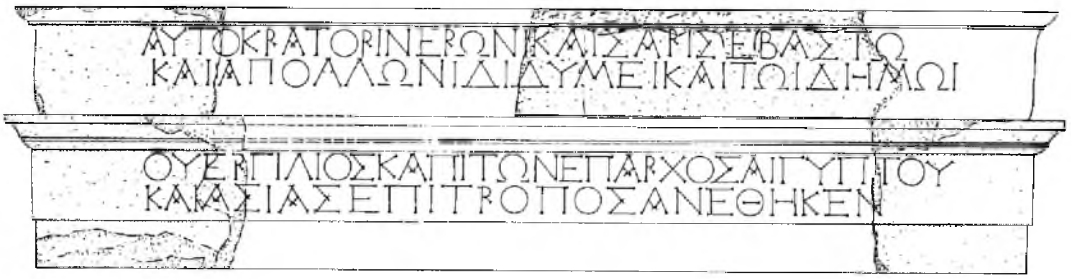
17

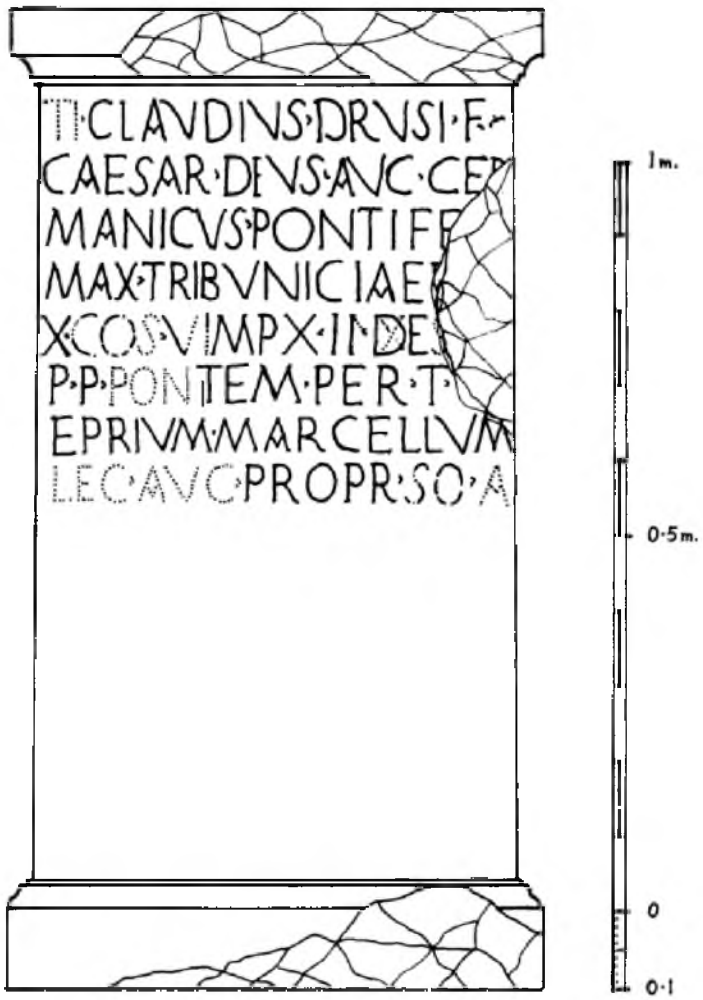
18

19

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΝΕΡΩΝΙΚΑΙΣΑΡΙΣΕΒΑΣΤΩ
ΚΑΙΑΠΟΛΛΩΝΙΔΙΔΥΜΕΙΚΑΙΤΩΙΔΗΜΩΙ
ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΣΚΑΙΠΤΩΝΕΠΑΡΧΟΣΑΙΓΥΠΤΟΥ
ΚΑΙΑΣΙΑΣΕΠΙΤΡΟΠΟΣΑΝΕΘΗΚΕΝ

20

TI·CLAVDIVS·DRVSI·F·
CAESAR·DIVS·AVC·CE
MANICVS·PONTIF
MAX·TRIBVNICIAE
X·COS·V·IMPX·II·DE
P·P·PONTEM·PER·T·
EPRIVM·MARCELLVM
LEG·AVG·PROPR·SO·A
1m.
0·5m.
0
0·1

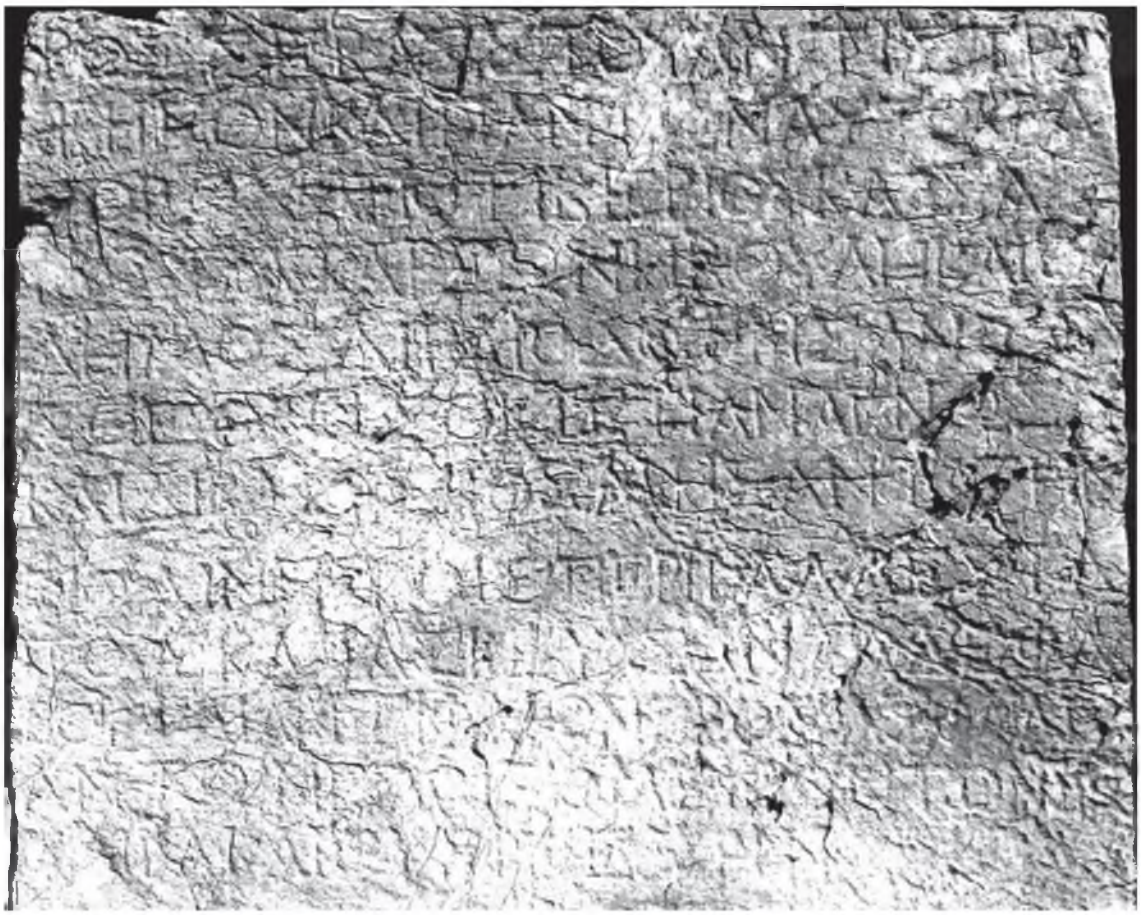
21

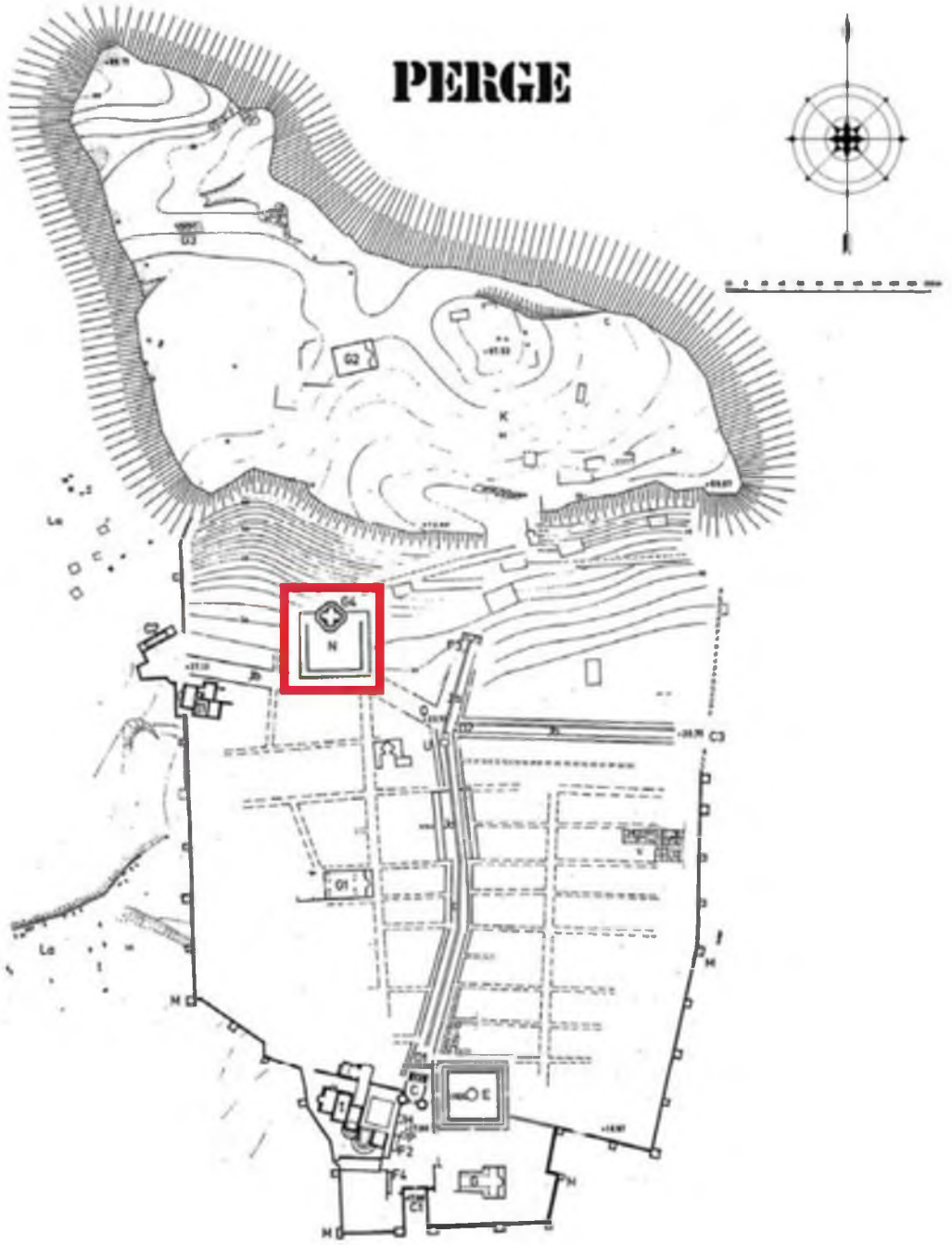
22

ΚΑΙΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ
ΣΕΒΑΣΤΟΥ
ΣΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ
ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΚ
ΤΡΙΔ
ΣΑΣ
ΖΟΜΕΝΩ
ΟΥΠΡΕΙΣ
ΕΥΤΟ
ΑΙ
ΤΙΣΤΡΑ
ΑΙΣΑΡ
ΕΝΟΥΤ

23

24

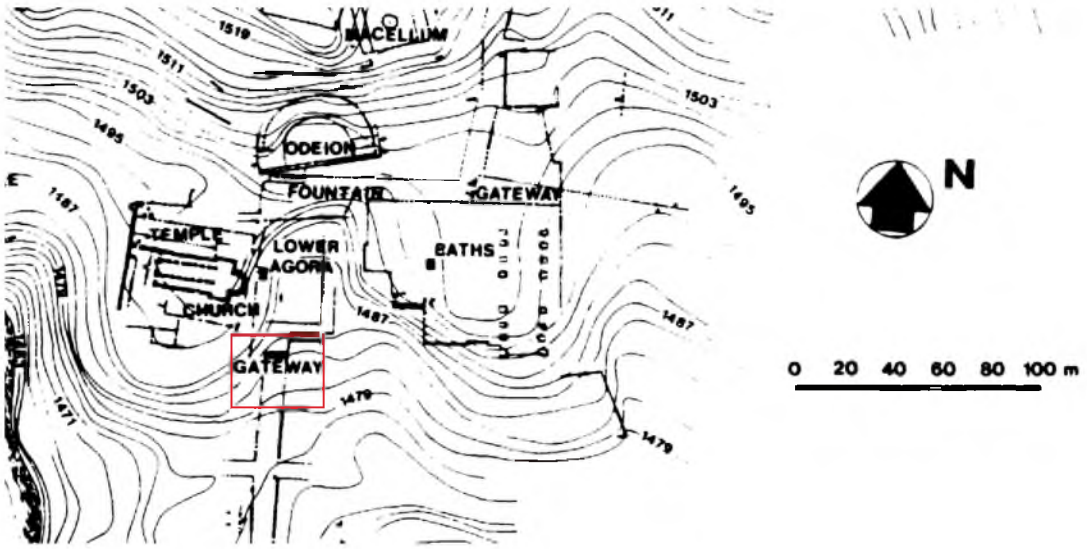
25

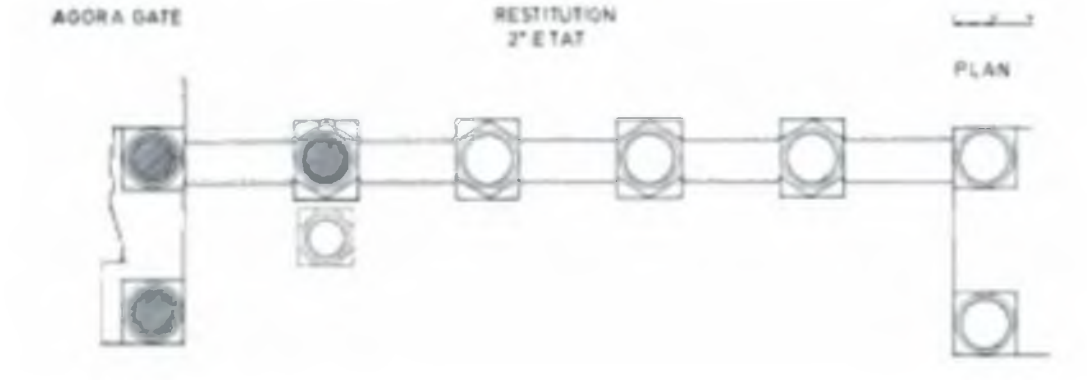
26

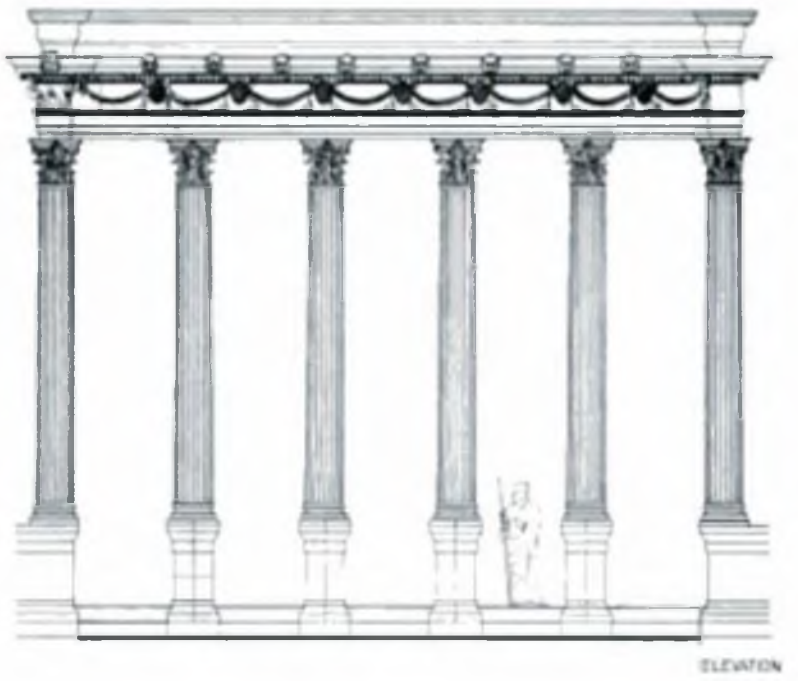
27

MACELLUM
ODEION
FOUNTAIN
GATEWAY
TEMPLE
LOWER AGORA
BATHS
CHURCH
GATEWAY
N
0 20 40 60 80 100 m

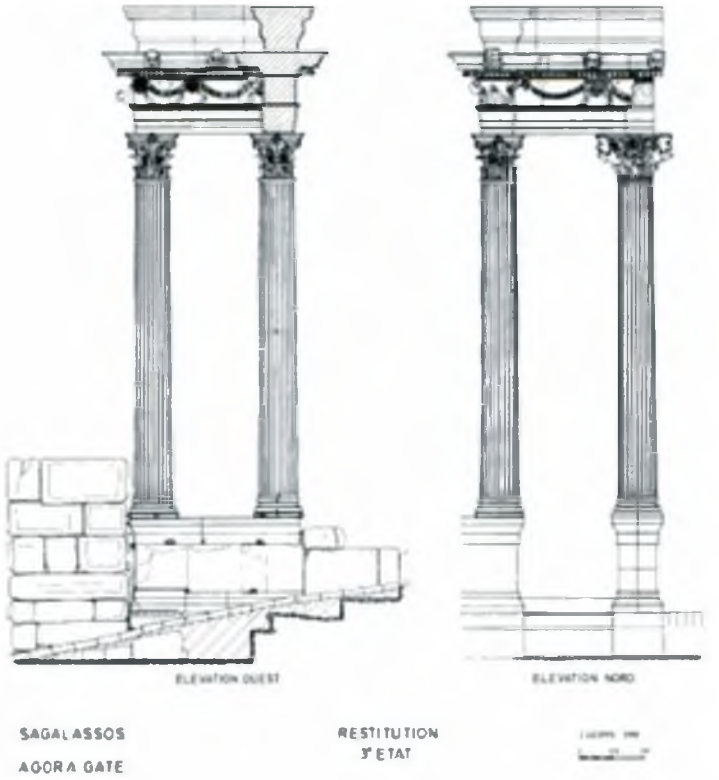
28

AGORA GATE
RESTITUTION
2ª ETAT
PLAN

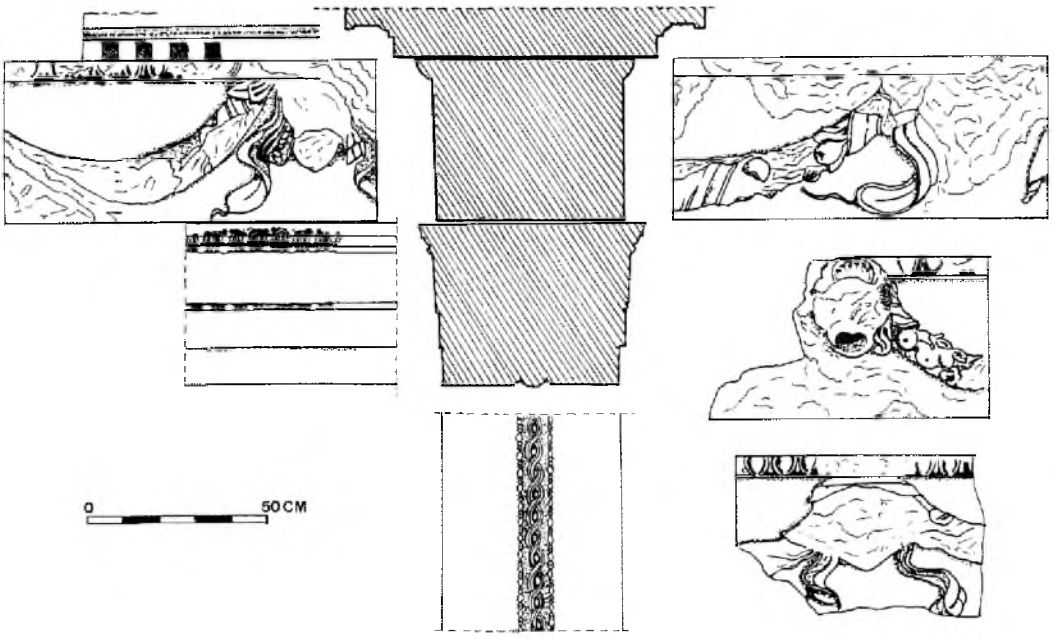
29

ELEVATION

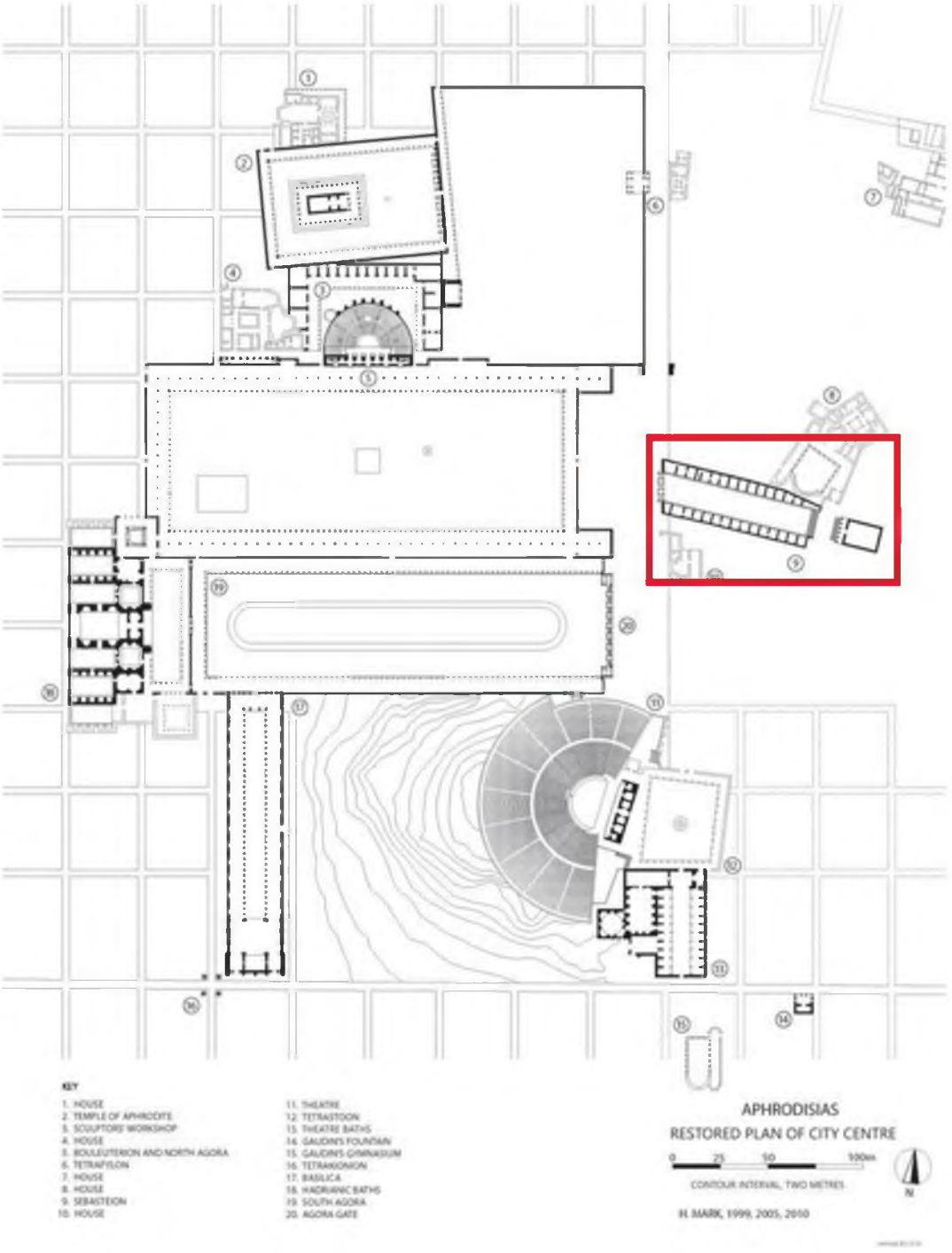
30

ELEVATION OUEST
ELEVATION NORD
SAGALASSOS
AGORA GATE
RESTITUTION
3E ETAT

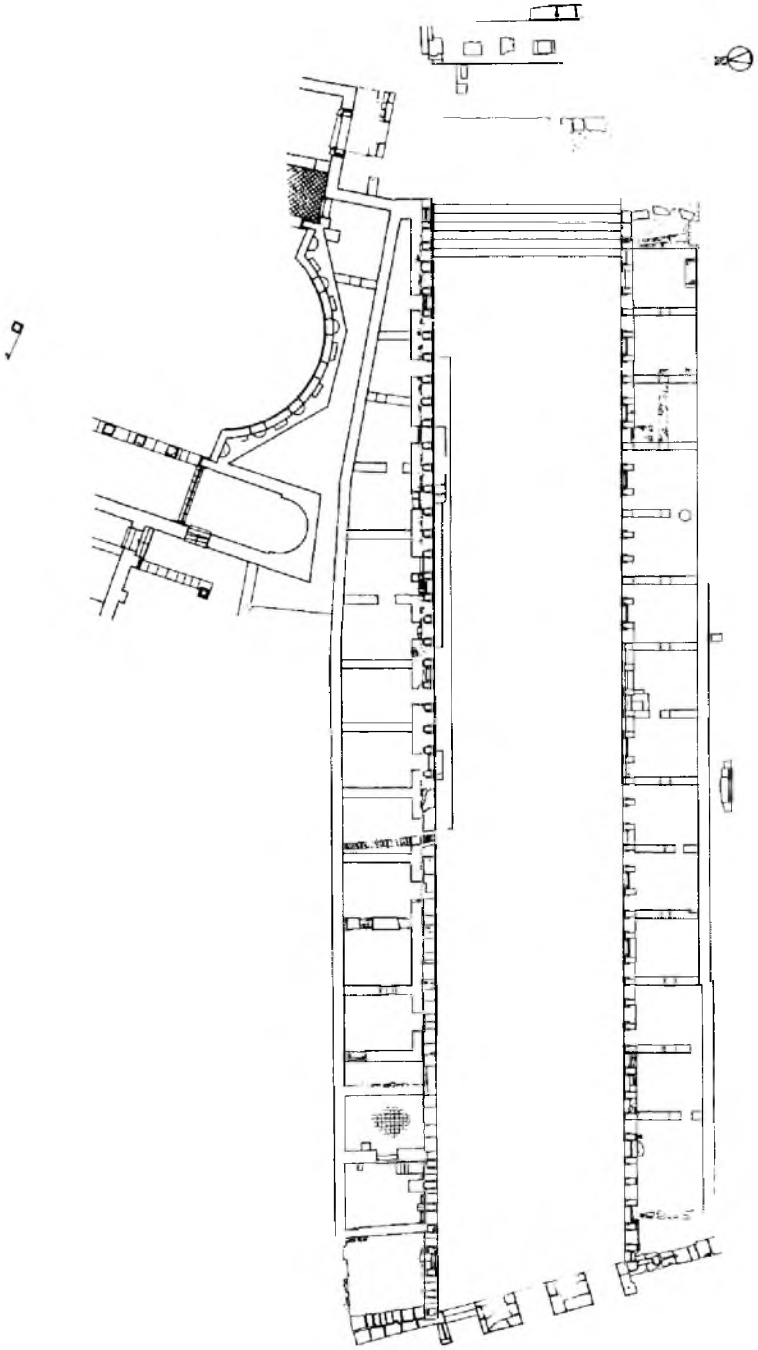
31

32

KEY
1. HOUSE
2. TEMPLE OF APHRODITE
3. SCULPTORS' WORKSHOP
4. HOUSE
5. BOULEUTERION AND NORTH AGORA
6. TETRAPYLON
7. HOUSE
8. HOUSE
9. SEBASTEION
10. HOUSE
11. THEATRE
12. TETRASTOON
13. THEATRE BATHS
14. GALDIN'S FOUNTAIN
15. GALDIN'S GYMNASIUM
16. TETRAKIONION
17. BASILICA
18. HADRIANIC BATHS
19. SOUTH AGORA
20. AGORA GATE
APHRODISIAS
RESTORED PLAN OF CITY CENTRE
0 25 50 100m
CONTOUR INTERVAL, TWO METRES
N
H. MARK, 1999, 2005, 2010

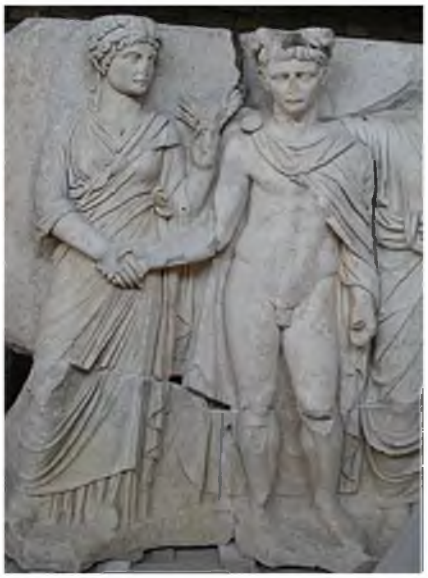
33

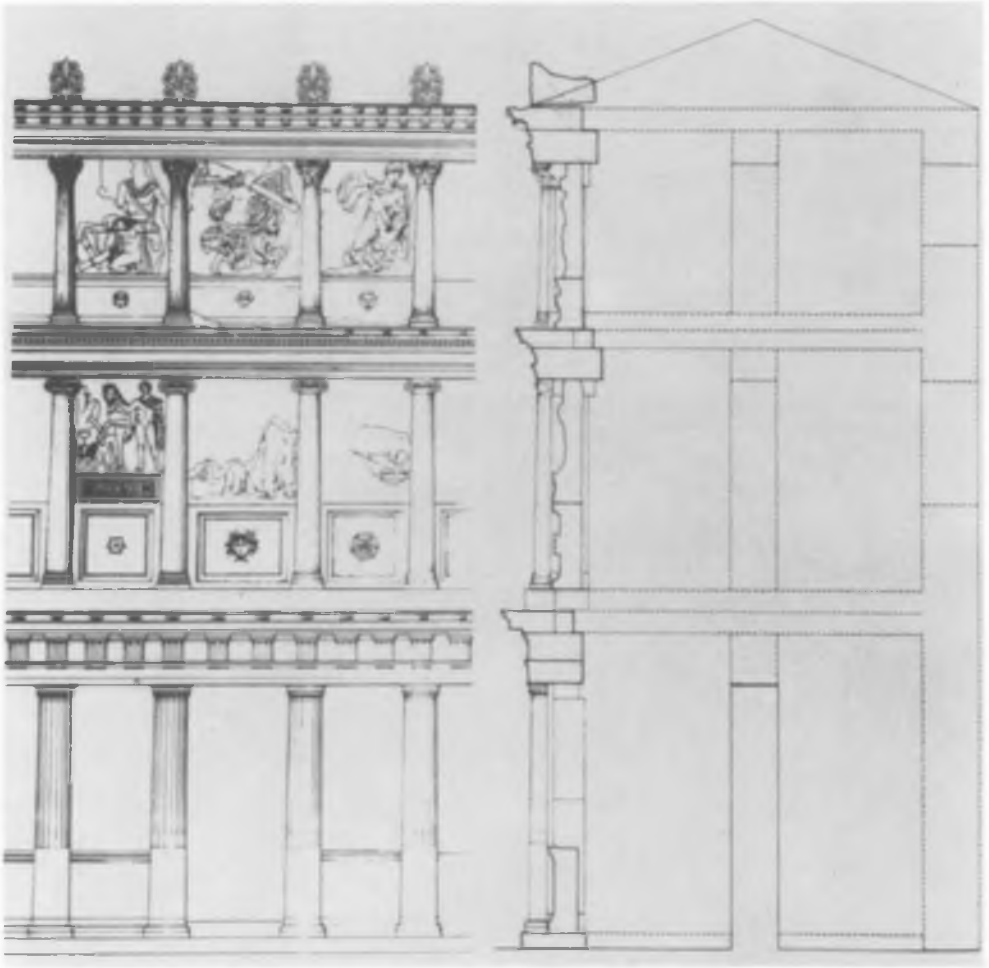
34

35

36

37

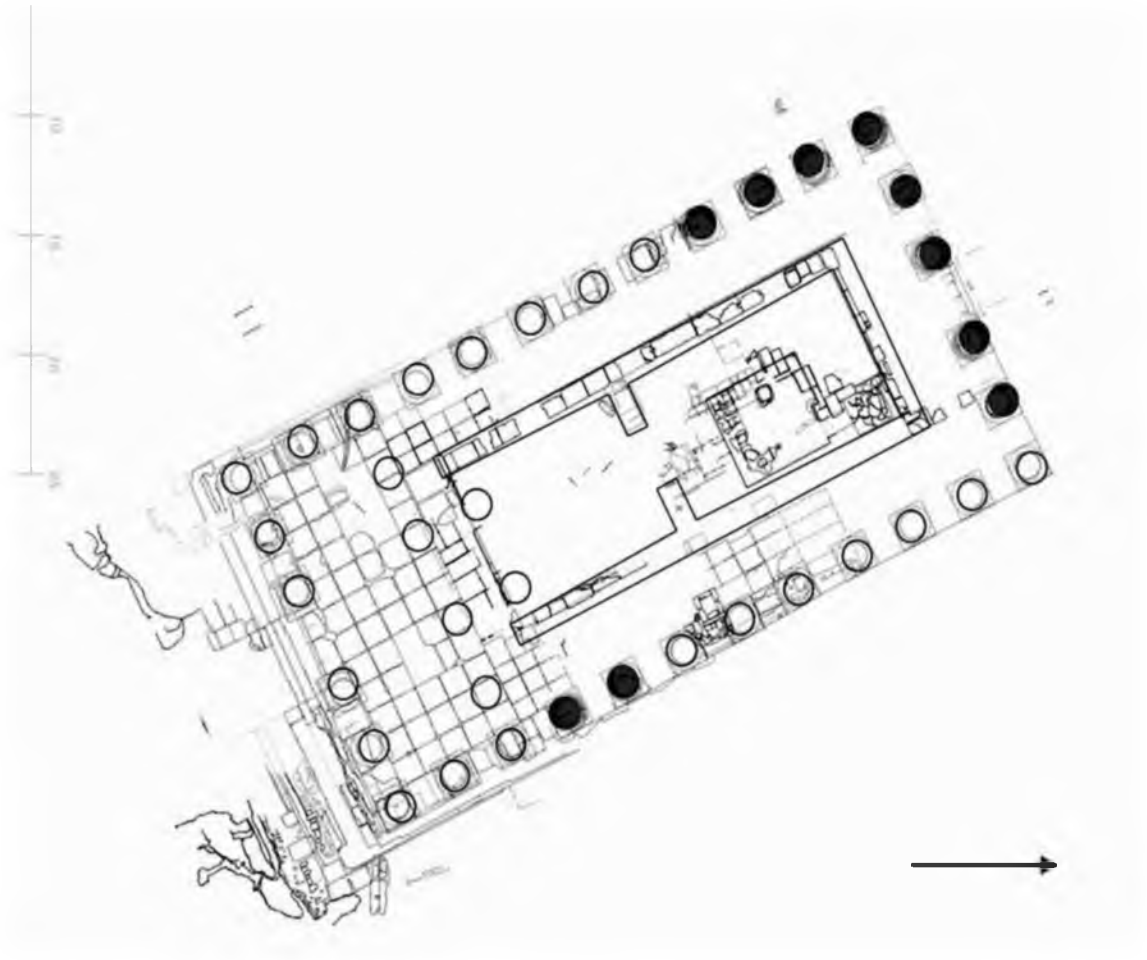
38

39

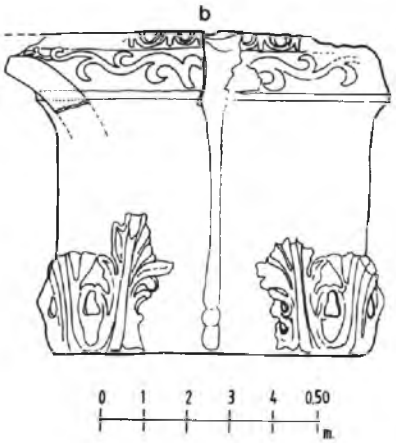

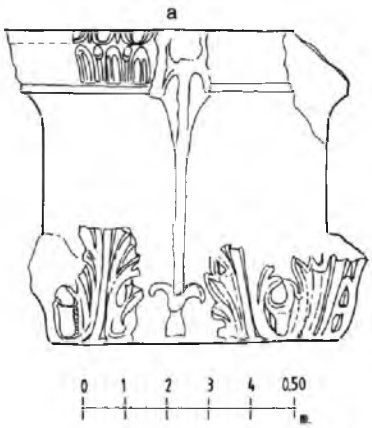
40

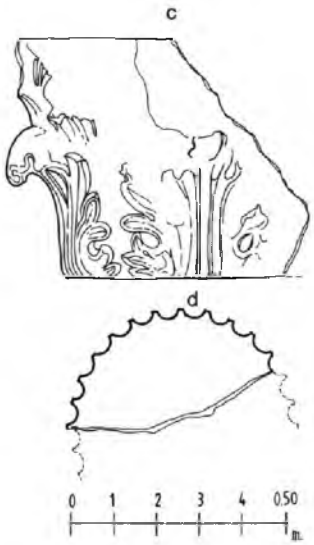

41

42

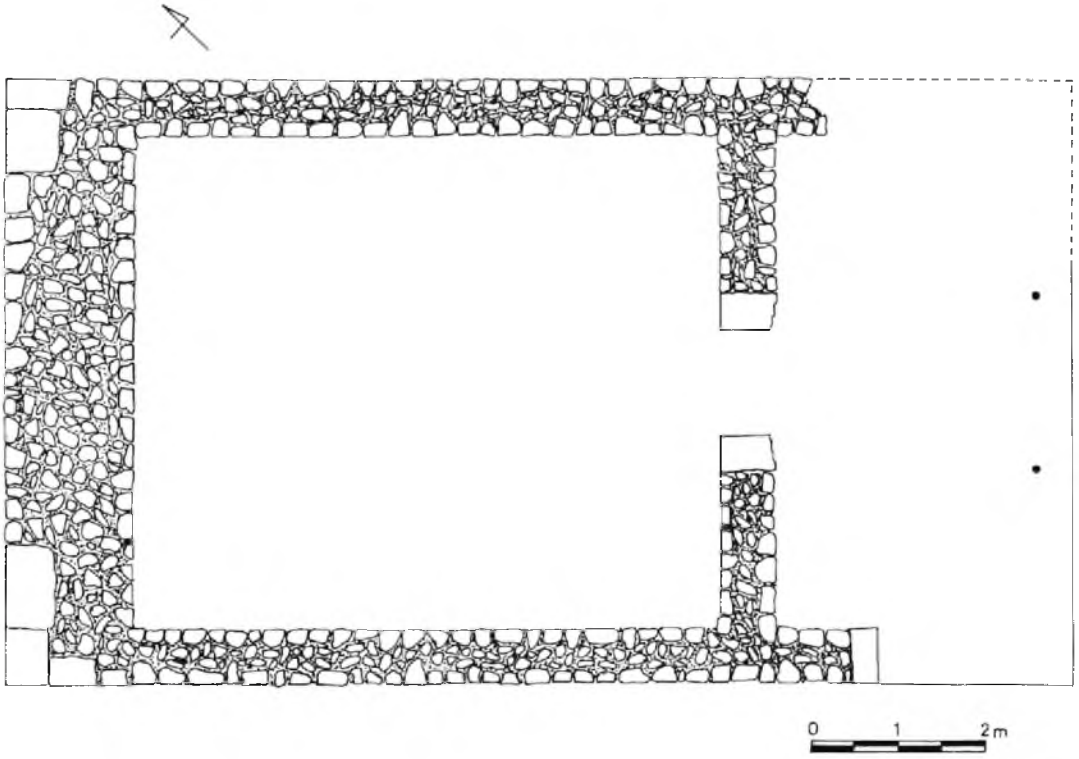
43

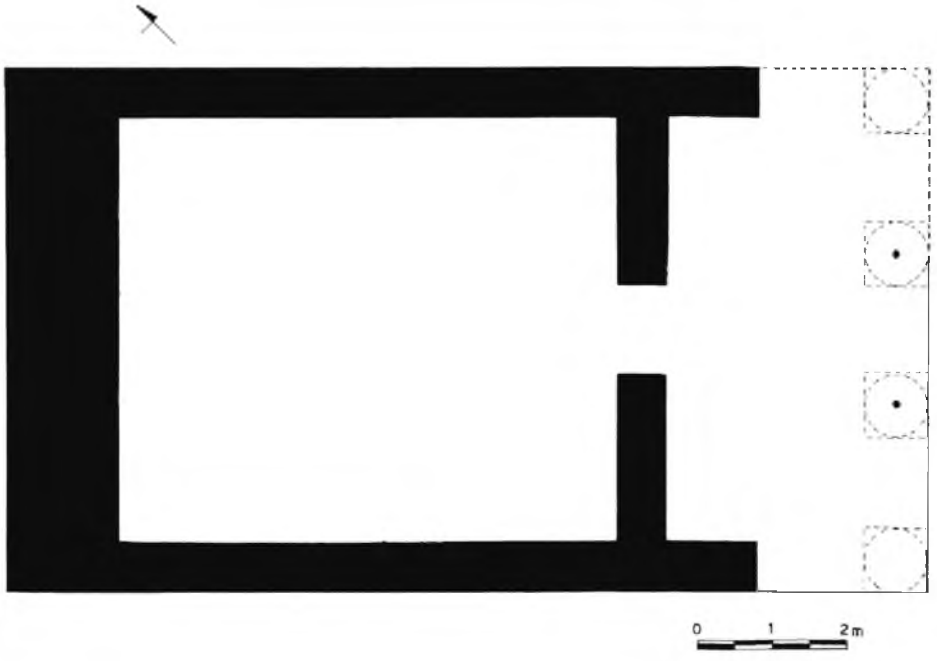
44

45

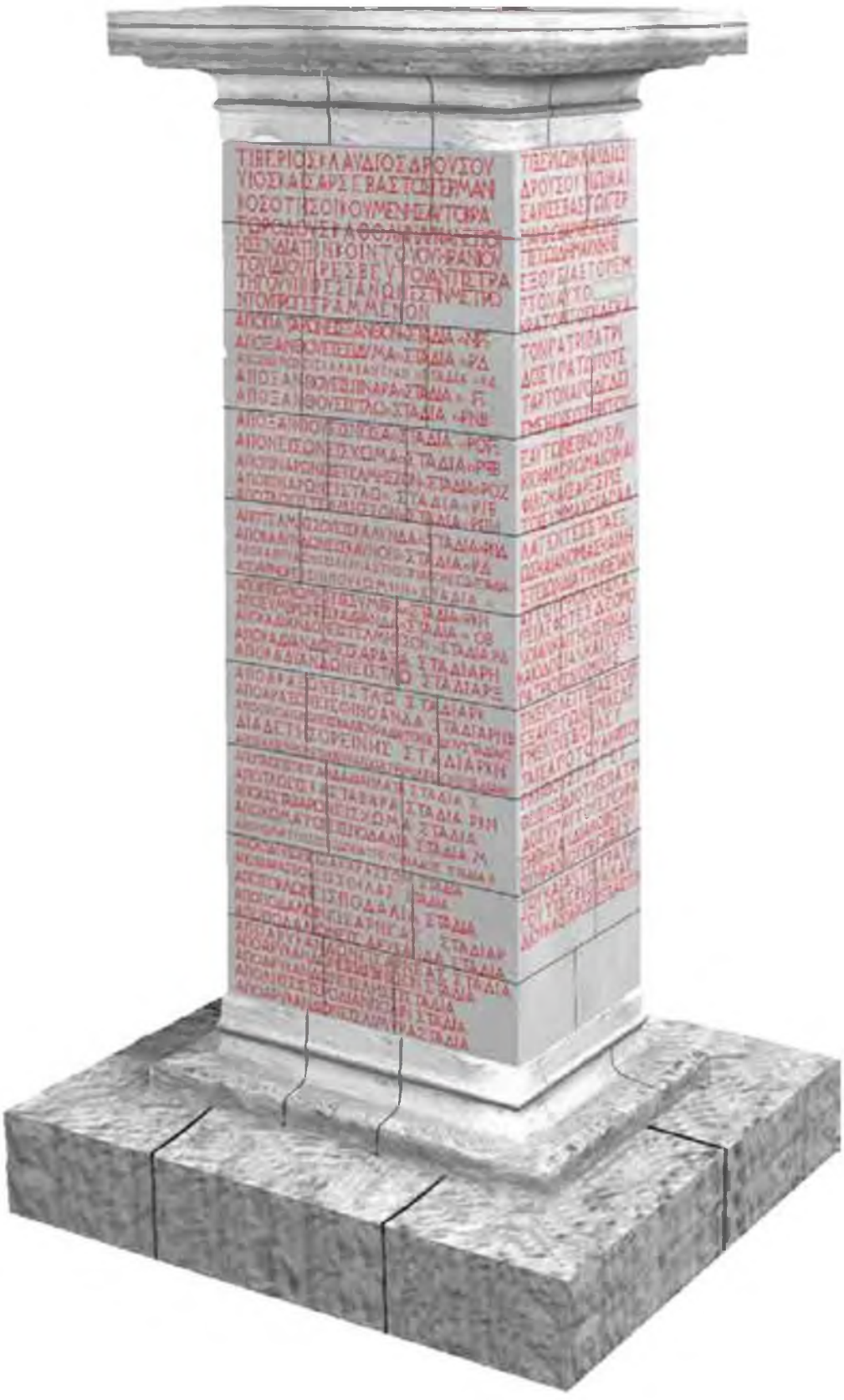
46

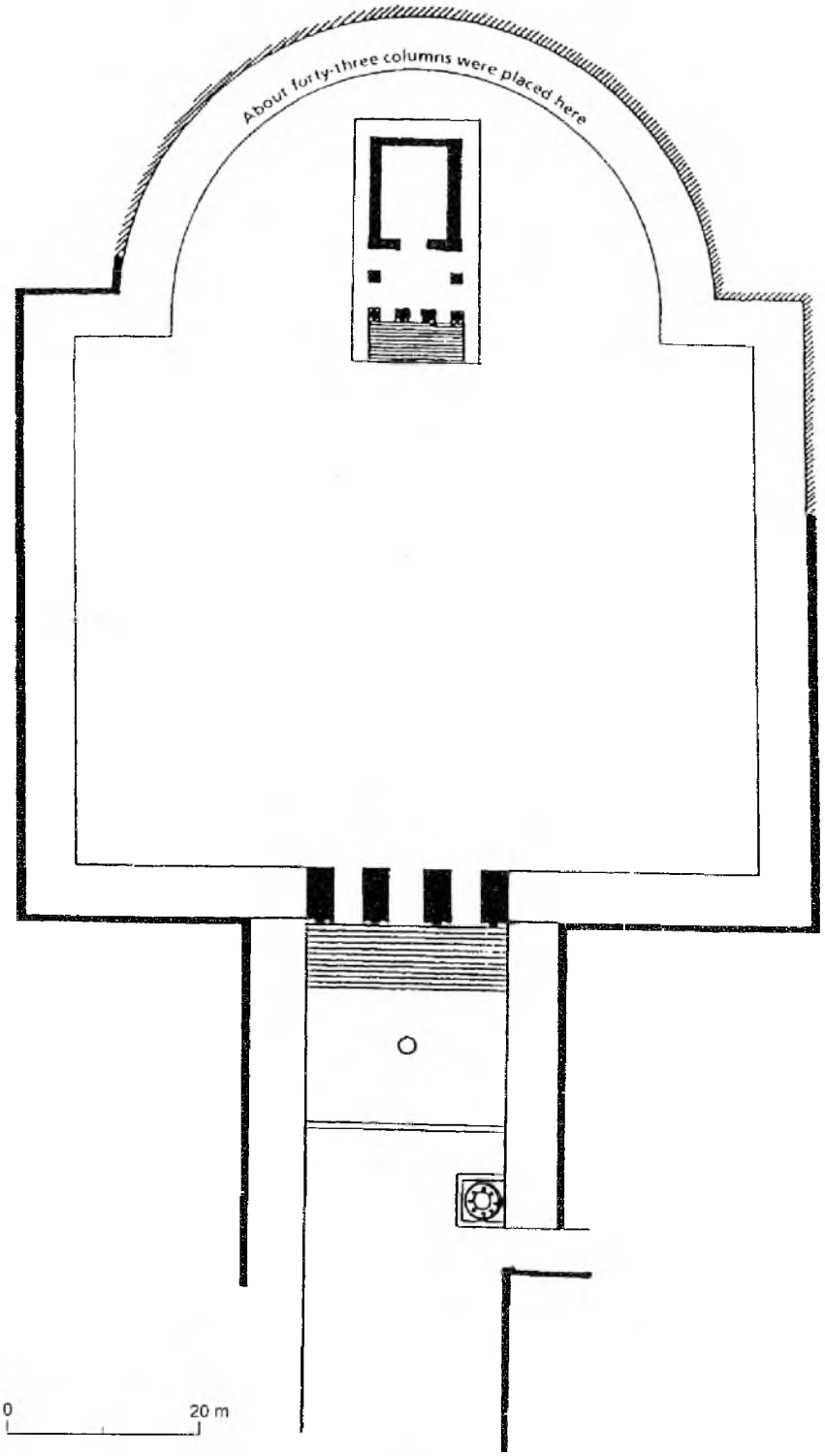
47

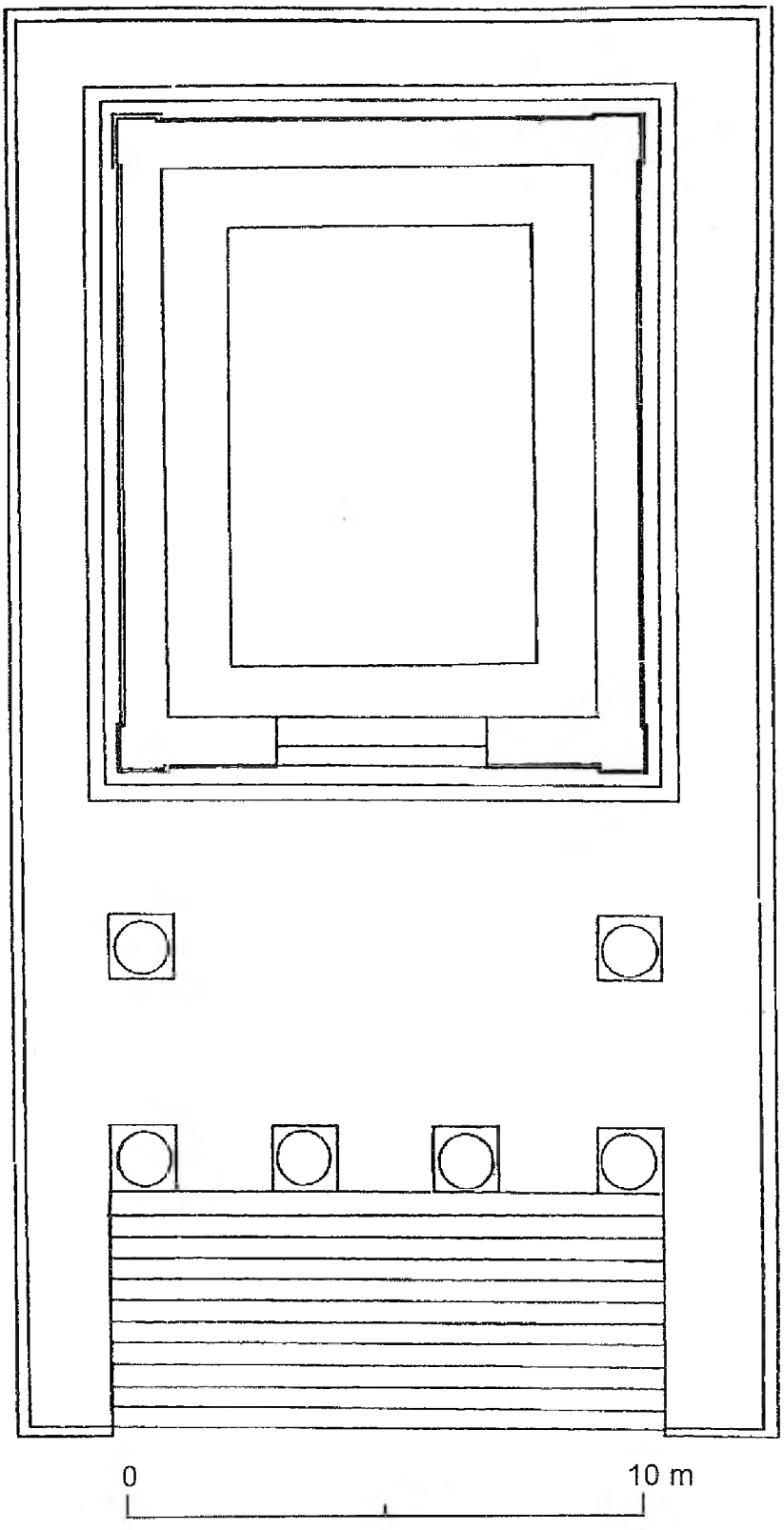
48

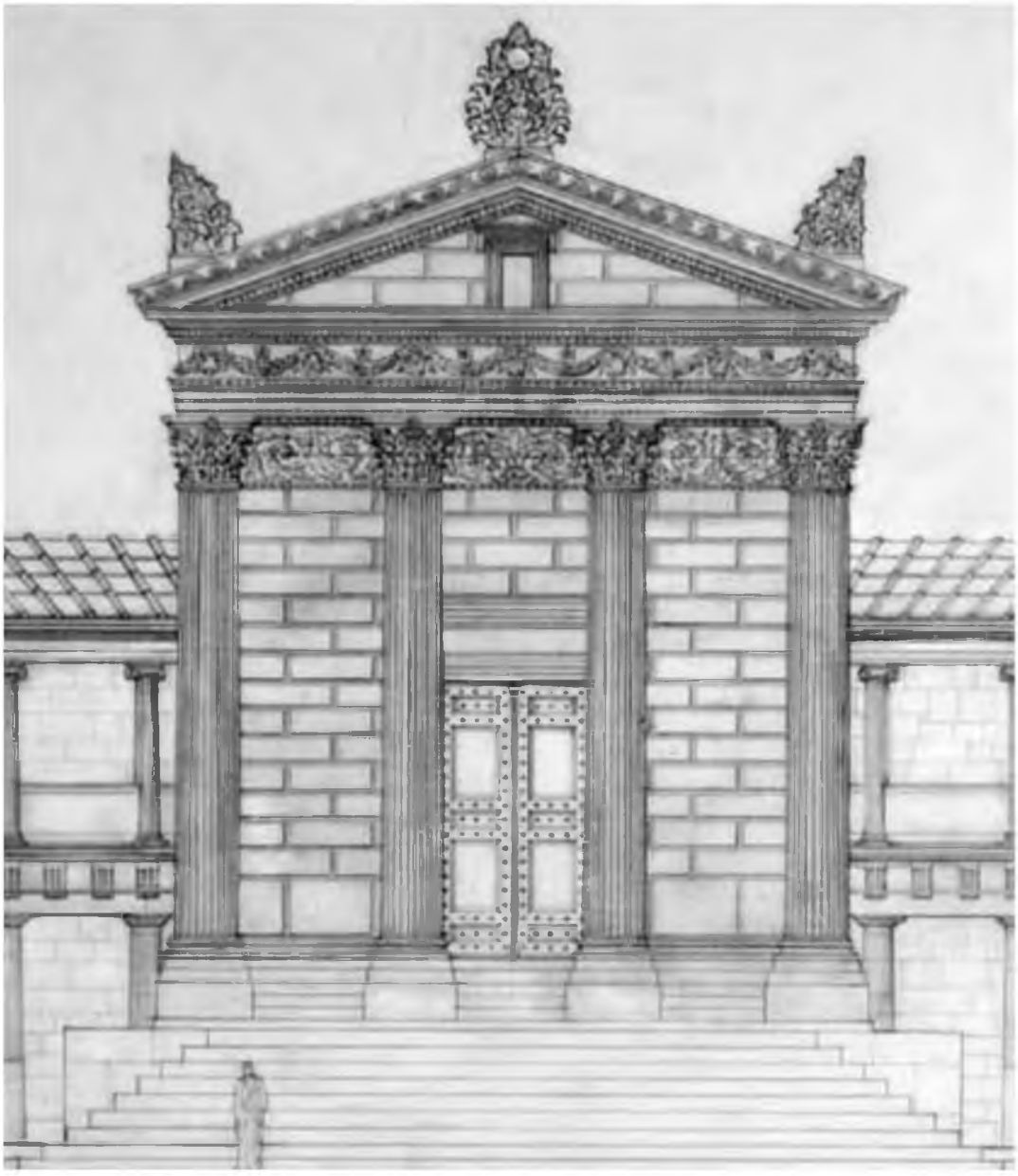
49

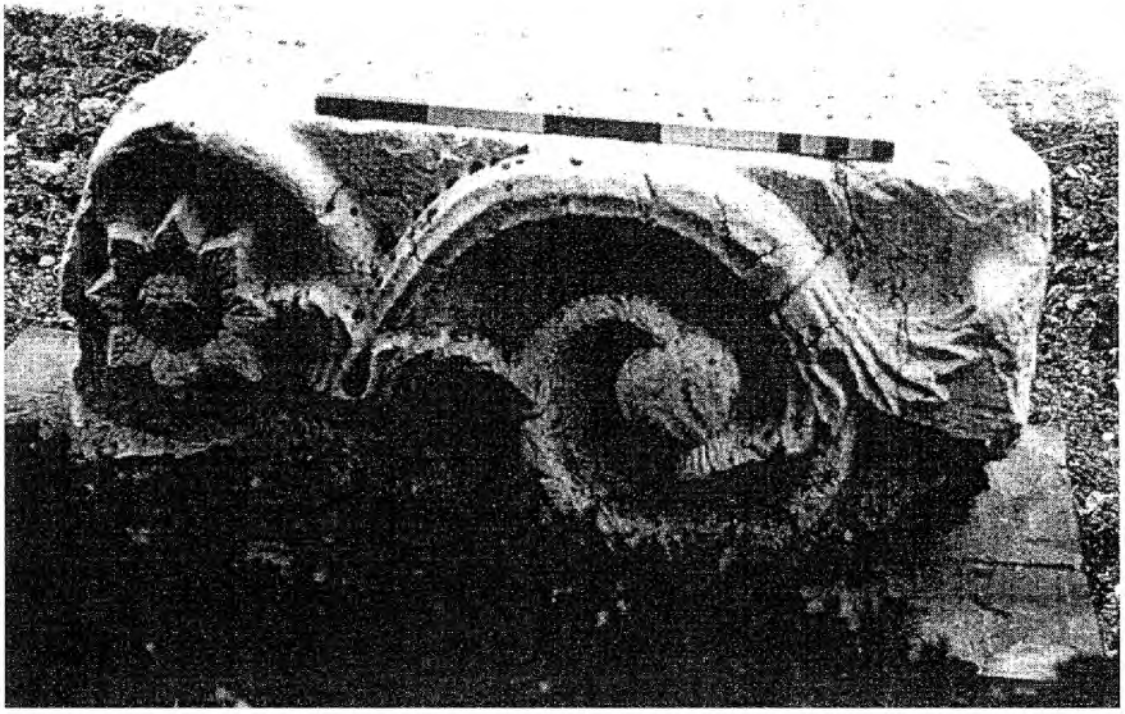
50

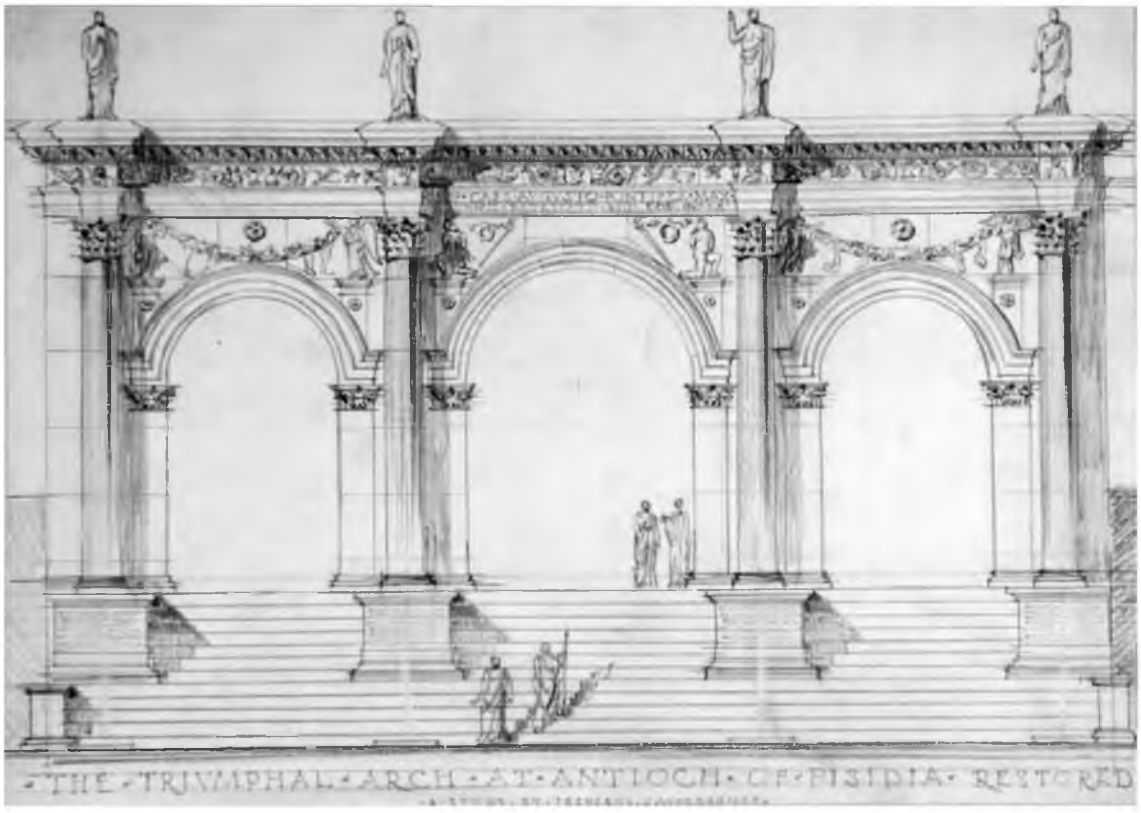
51

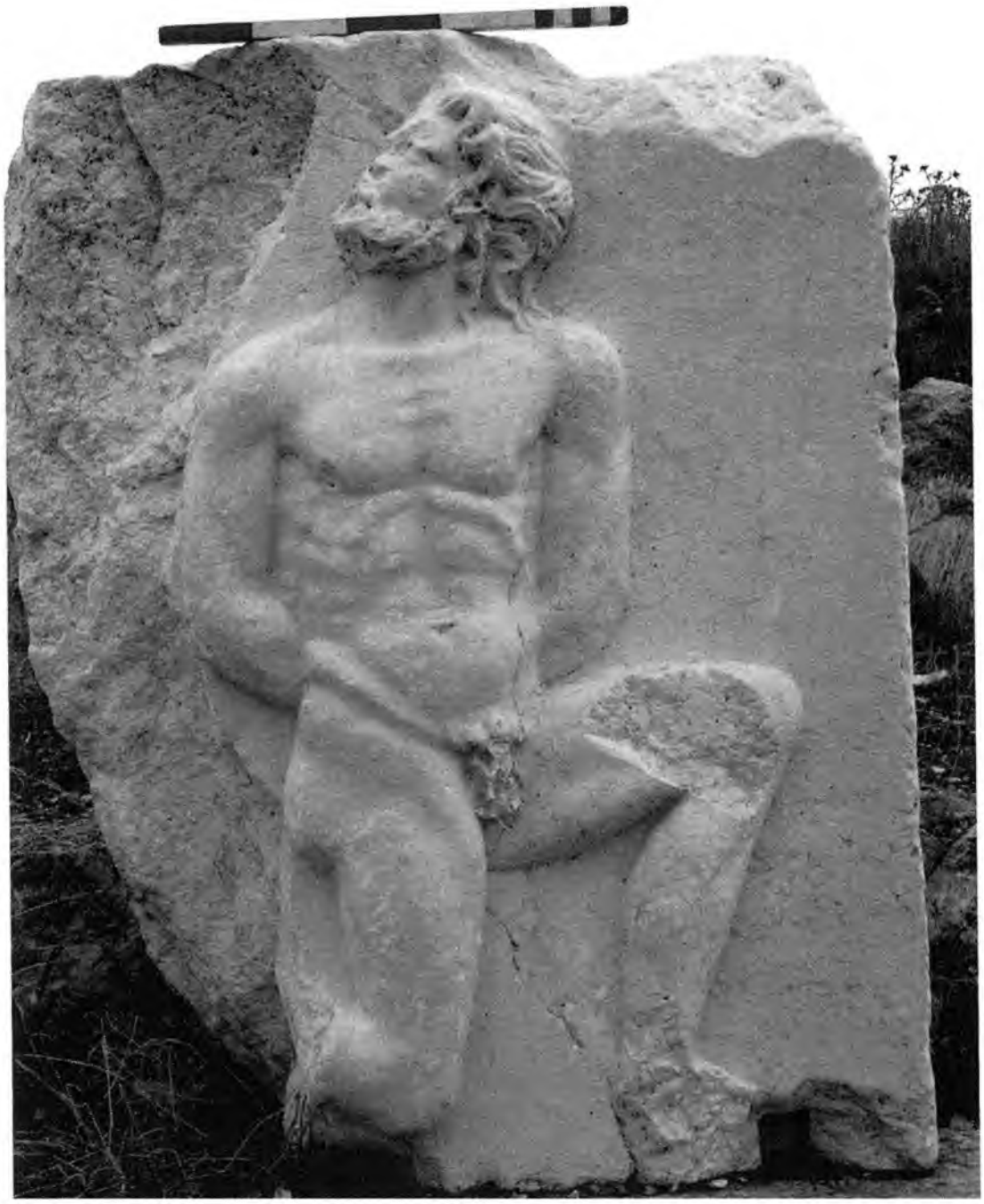
52

53

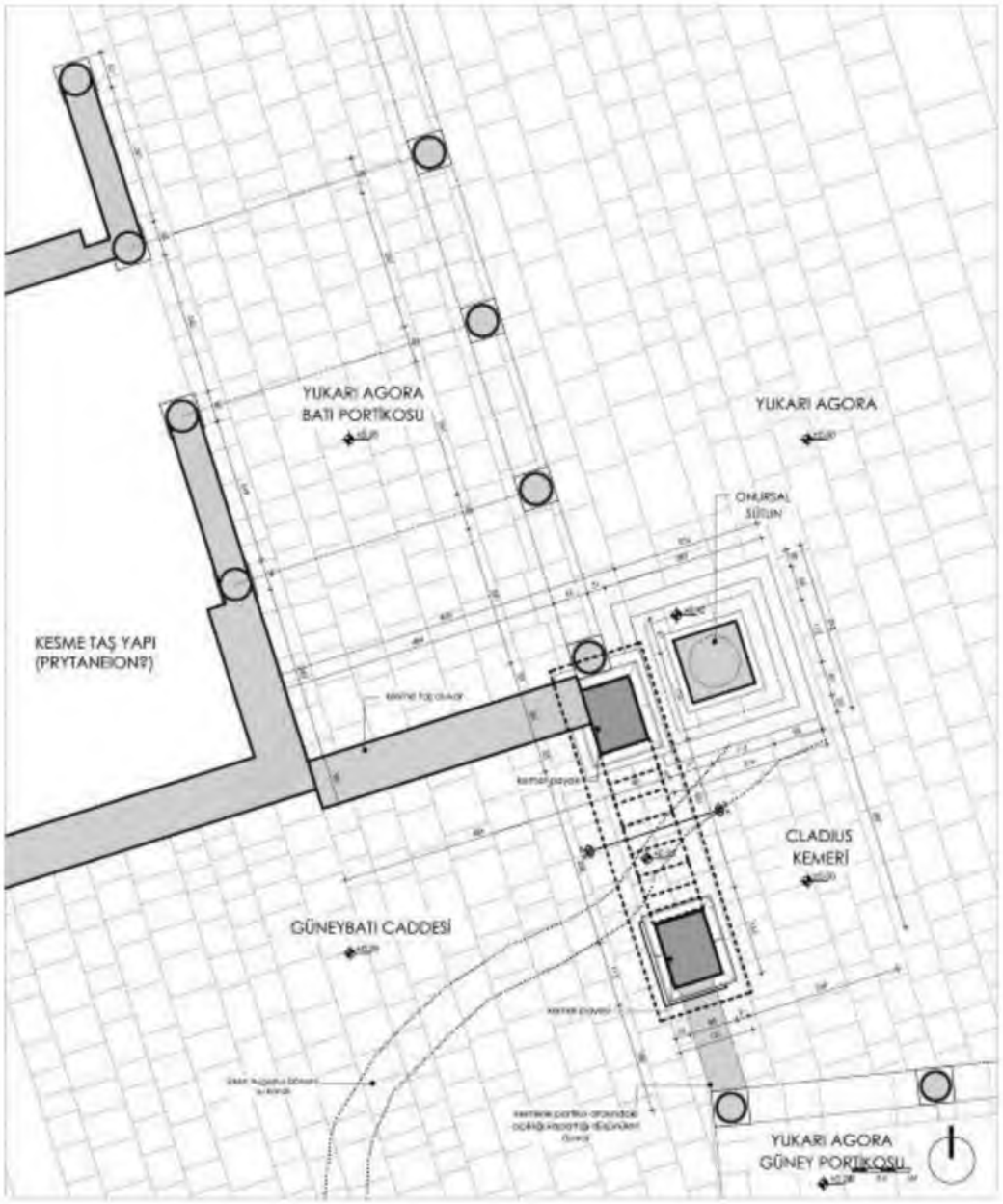
54

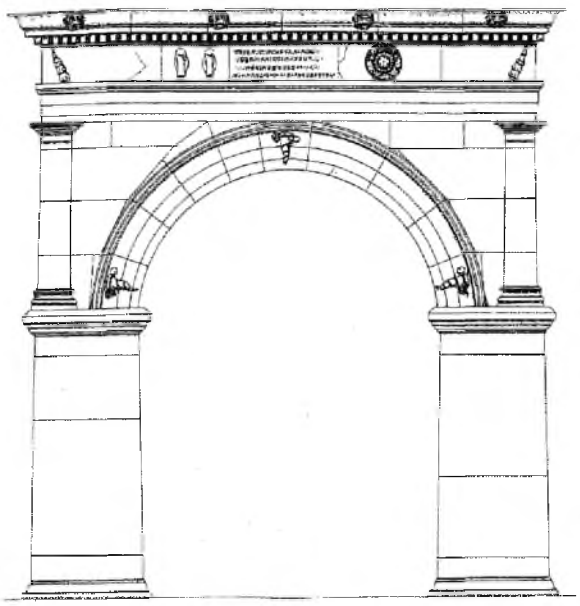
55

56

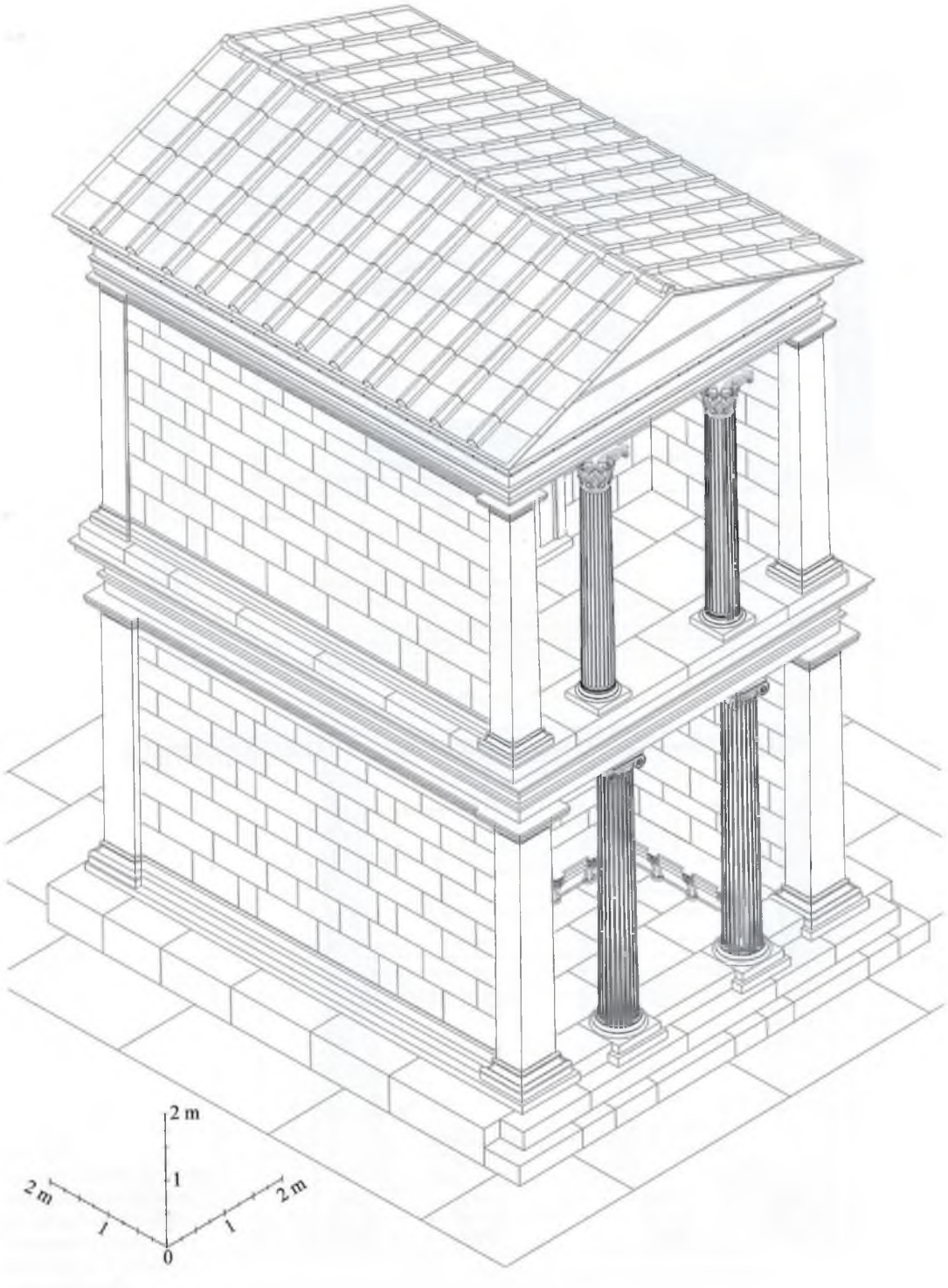

YUKARI AGORA
BATI PORTİKOSU
YUKARI AGORA
ONURSAL
SÜTUN
KESME TAŞ YAPI
(PRYTANEION?)
CLADIUS
KEMERİ
GÜNEYBATI CADDESİ
YUKARI AGORA
GÜNEY PORTİKOSU

57

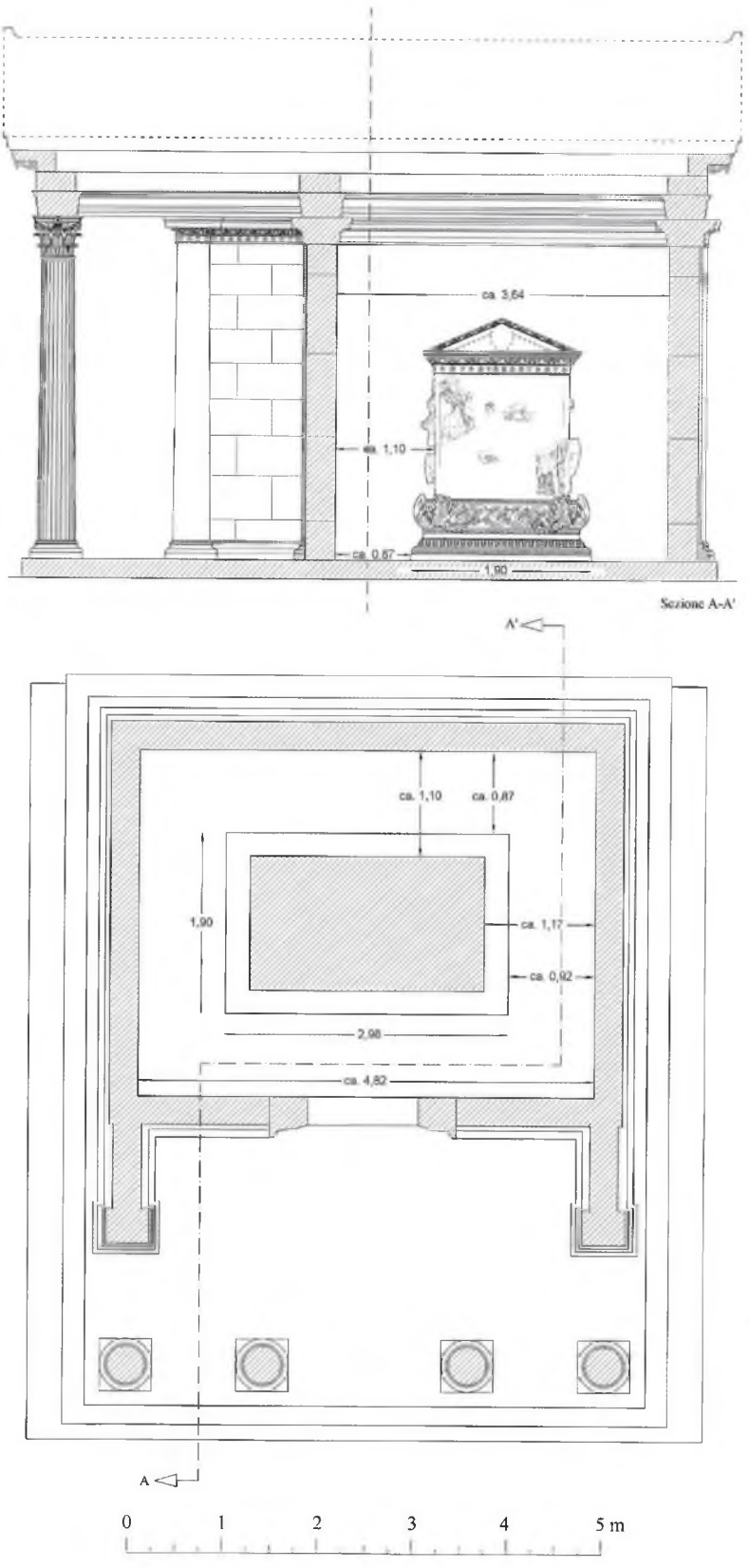

Archway built for Caligula, and rededicated to Claudius in 42 A.D. (reconstruction drawing, M. Waelkens).

58

59

ca. 3,64
ca. 1,10
ca. 0,87
1,90
Sezione A-A'
A'
ca. 1,10
ca. 0,87
1,90
ca. 1,17
ca. 0,92
2,98
ca. 4,82
A
0
1
2
3
4
5 m

60

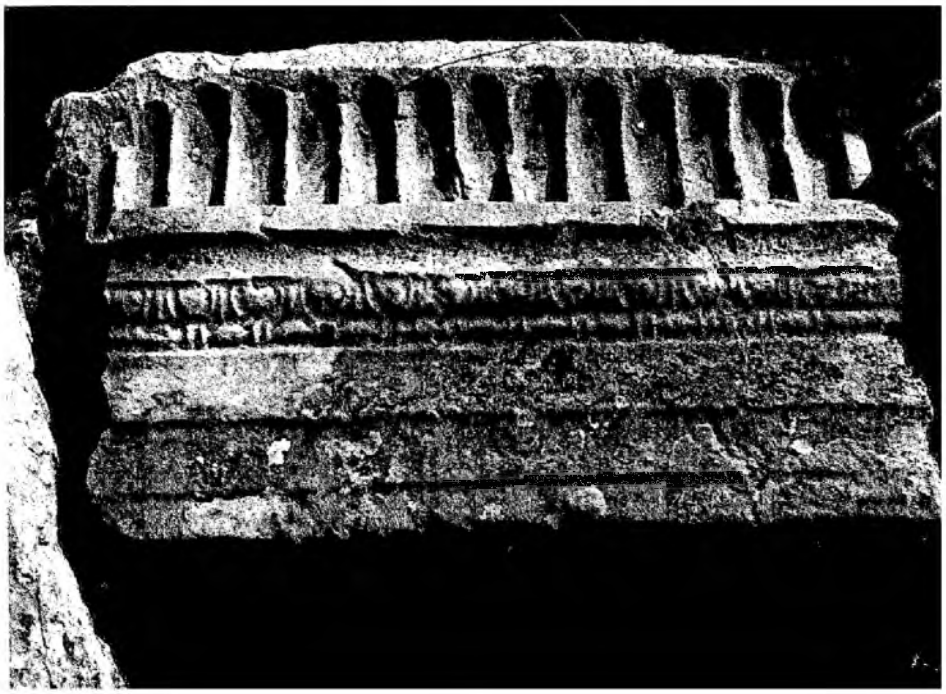
61

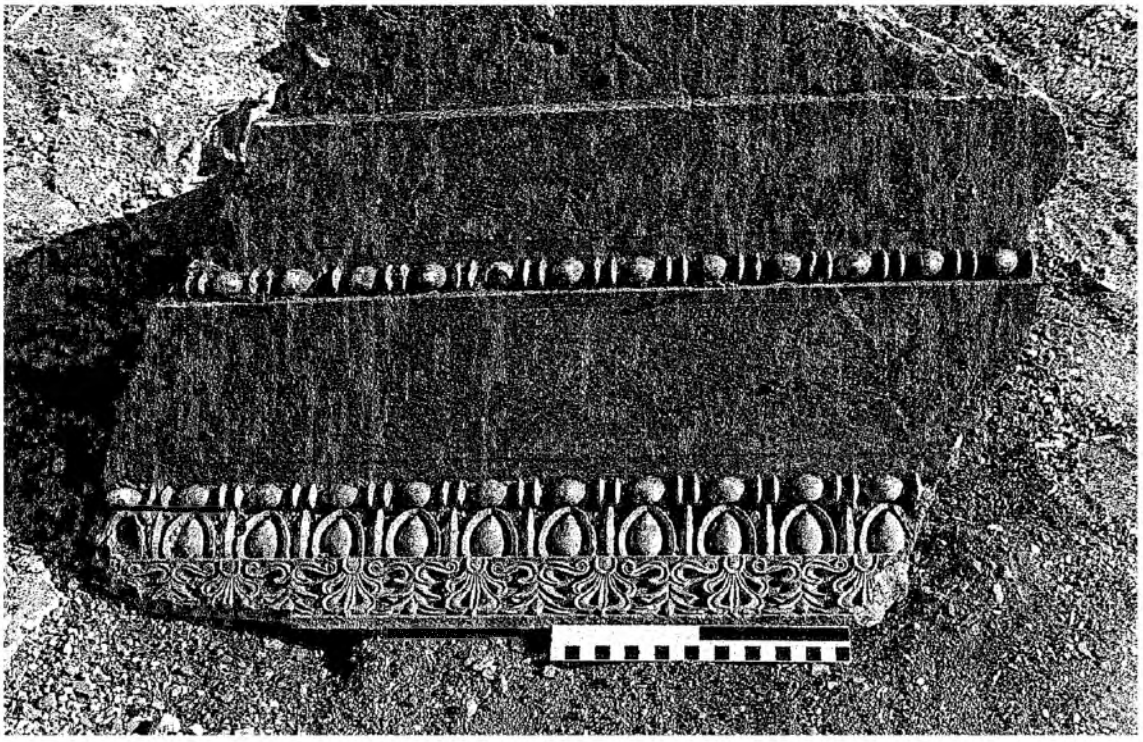
62

63

64

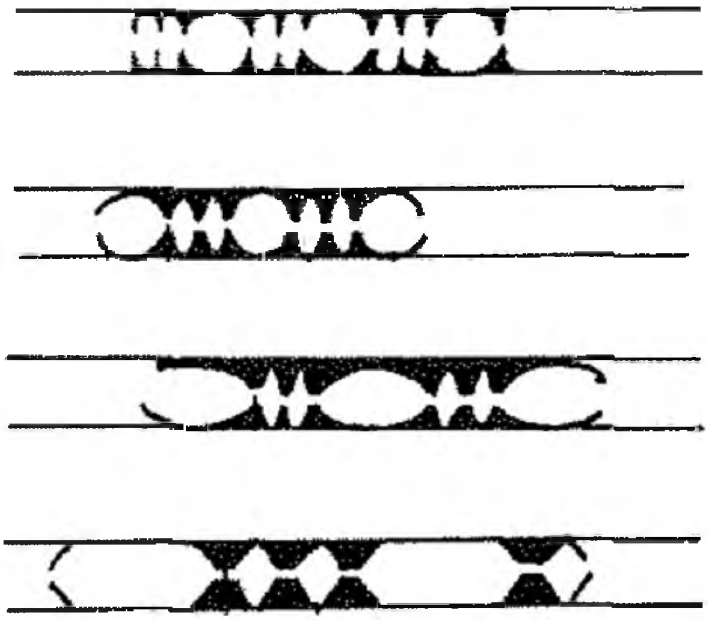
65

66

67

68

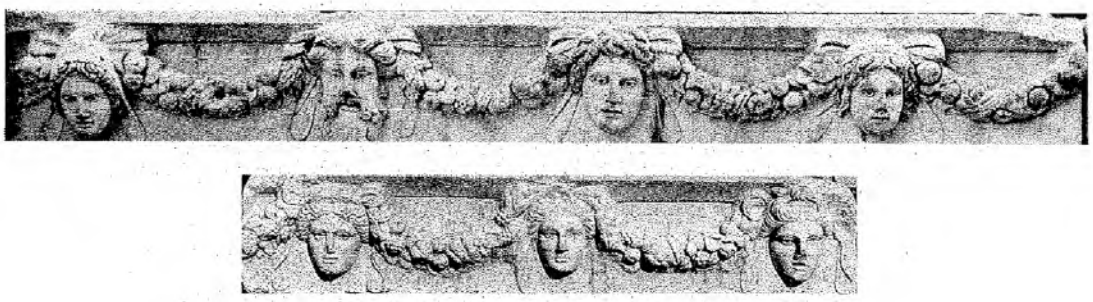
69

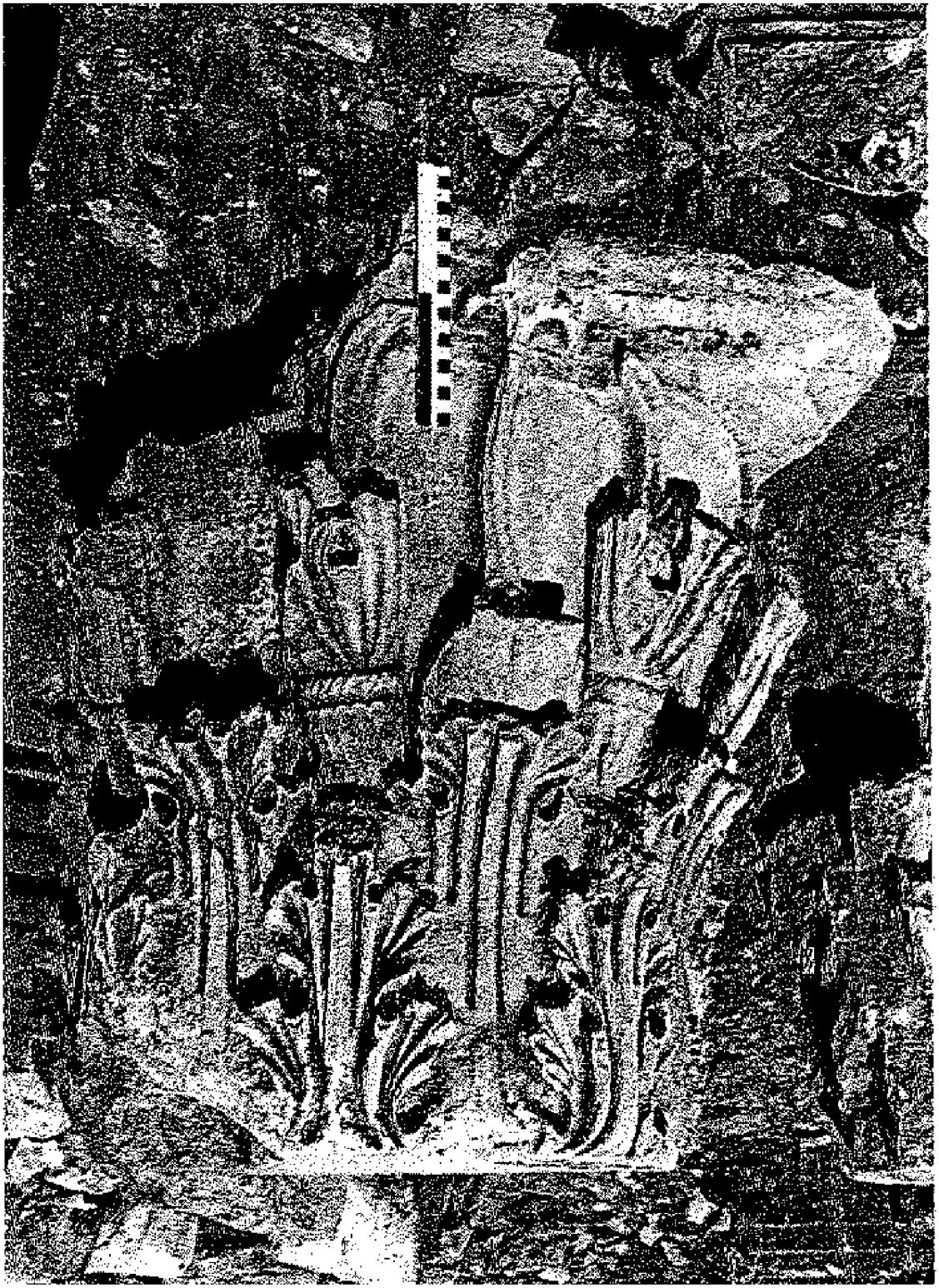
70

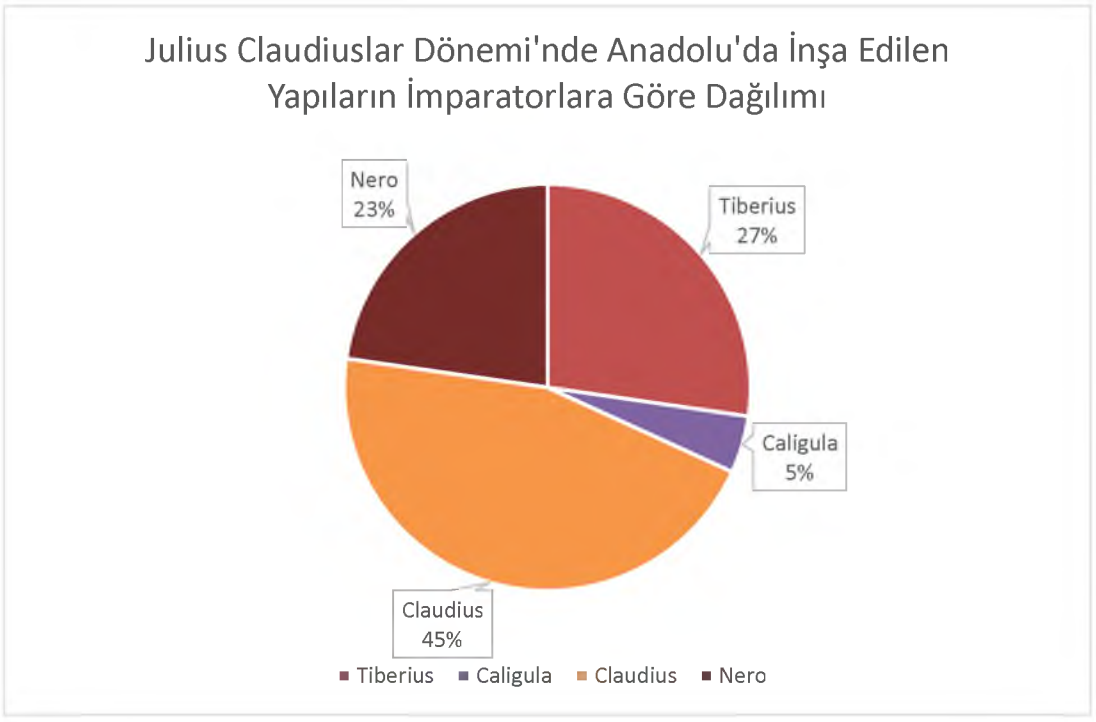
71

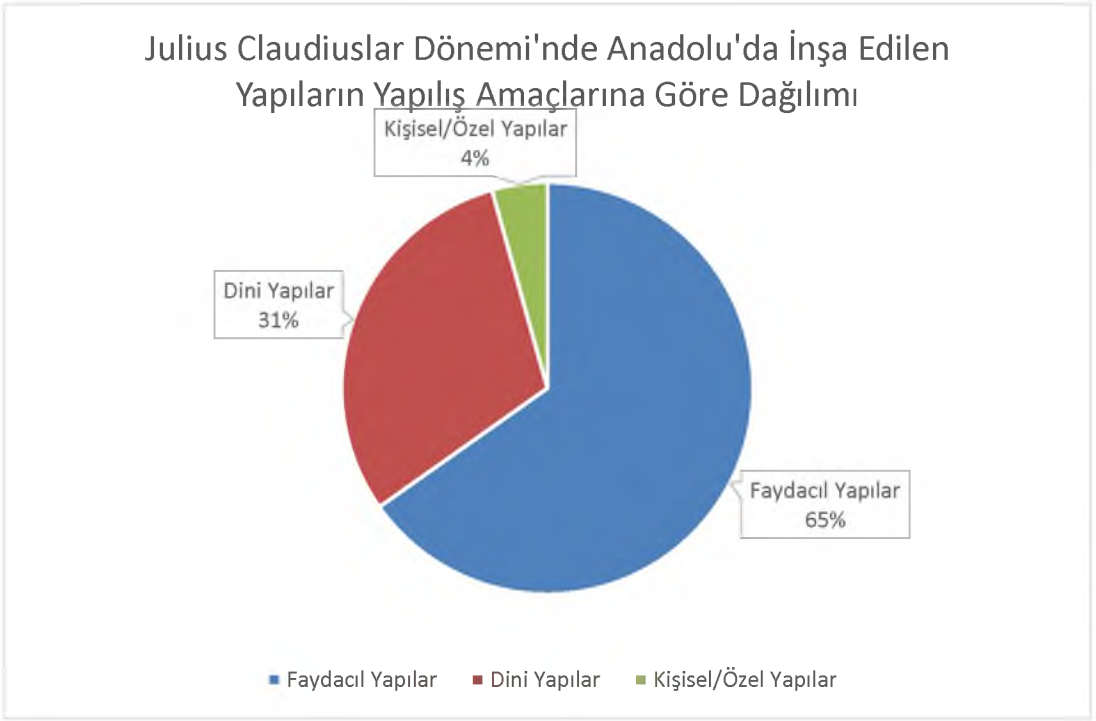
72

73

Julius Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da İnşa Edilen Yapıların İmparatorlara Göre Dağılımı
Nero 23%
Tiberius 27%
Caligula 5%
Claudius 45%
Tiberius
Caligula
Claudius
Nero

74

Julius Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da İnşa Edilen Yapıların Yapılış Amaçlarına Göre Dağılımı
Kişisel/Özel Yapılar 4%
Dini Yapılar 31%
Faydacıl Yapılar 65%
Faydacıl Yapılar
Dini Yapılar
Kişisel/Özel Yapılar

75

AIZANOI

Artemis Tapınağı (D)*	Claudius Dönemi (MS 41-54)	Yazıtlı	Rheidt 1998, 22.

APHRODISIAS

Tiberius Portikosu (F)**	Tiberius Dönemi (MS 14-29)	Yazıtlı	Chaisemartin 1989, 24; Chaisemartin – Lemaire 1996, 149.
Sebasteion (D)	Julius-Claudiuslar Dönemi (MS 14-68)	Stilistik	Erim 1980, 205; Mitchell 1984-1985, 90; Smith 1987, 90; Smith 1988, 51; Thommen 2012, 84.

ELAIUSSA SEBASTE

Roma Tapınağı (D)	MS 1. Yüzyıl'ın İlk Yarısı	Stilistik	Borgia – Monaco 2007, 28; Borgia 2008, 267.

EPHESOS

Nero Salonu (F)	Nero Dönemi (MS 54-68)	Yazıtlı	Scherrer 2000, 142; Scherrer – Trinkl 2006, 36; Graham 2013, 396.

HIERAPOLIS

Tomba Bella (K)***	Julius-Claudiuslar Dönemi (MS 14-68)	Stilistik	Romeo – Panariti – Ungaro 2014, 175.

ICONIUM

Tiyatro (F)	Nero Dönemi (MS 54-68)	Yazıtlı	Sturgeon 2004, 418.

LAERTES

Claudius Tapınağı (D)	Claudius Dönemi (MS 41-54)	Stilistik	Söğüt 1998, 62; Söğüt 2001, 481.

MILETOS

Capito Hamamı (F)	Claudius Dönemi (MS 47 sonrası)	Yazıtlı/Stilistik	Mitchell 1987, 351; Köster 1993, 429 vdd.; Köster 2004, 37; Thomas 2013, 149; Steskal 2015, 226
İon Portikosu (F)	Claudius Dönemi (MS 47 sonrası)	Yazıtlı	Köster 2004, 33; Niewöhner 2016, 72.
I. Scaenae Frons (F)	Nero Dönemi (MS 54-68)	Yazıtlı	Köster 2004, 50.

OINOANDA

Roma Köprüsü (F)	Claudius Dönemi (MS 50)	Yazıtlı	Milner 1998, 120.

PATARA

Stadiasmus Patarensis (F)	Claudius Dönemi (MS 43 sonrası)	Yazıtlı	Şahin 1994, 130; Jones 2001, 161; Şahin – Adak 2004, 227; Salway 2007, 195; Onur 2016, 570.
Deniz Feneri (F)	Nero Dönemi (MS 64-65)	Yazıtlı	İşkan-Işık ve diğ. 2008, 92; Jones 2008, 153-154; Şahin 2009, 343.

PERGE

Cornutus Palaestrası (F)	Claudius Dönemi (MS 41-54)	Yazıtlı	Eck 2000, 656-657.
	Nero Dönemi (54-68)		Merkelbach – Şahin 1988, 113-114, no 18.

PISIDIA ANTIOKHEIASI

Augustus Kutsal Alanı (D)	Geç Augustus- Erken Tiberius Dönemi	Stilistik	Rumscheid 1994, 160; Taşlıalan 1997, 14; Mert 2008, 275.
Tiberia Platea (F)	MS 14-40 arası	Yazıtlı	Taşlıalan 1997, 25; Mitchell – Waelkens 1998, 221; Rubin 2011, 40.

SAGALASSOS

Aşağı Agora'nın Güney-batı Kapısı (F)	Tiberius Dönemi	Stilistik	Mitchell ve diğ. 1989, 68; Vandeput 1997, 58, 63; Waelkens 2002, 341.
Yukarı Agora'daki Tak Yapıları (F)	Caligula Dönemi (MS 37-41) ve Claudius Dönemi (MS 42-43)	Yazıtlı	Vandeput 1997, 22; Waelkens 2002, 341; Talloen – Waelkens 2004, 181.
Stadion/Stadium (F)	Nero Dönemi (MS 54-68)	Yazıtlı	Waelkens 2002, 342; Talloen – Waelkens 2004, 183.

SARDEIS

Aquaductus (F)	Claudius Dönemi (MS 41-54)	Stilistik	Magie 1950, 543; Ratté – Howe – Foss 1986, 46.

SMYRNA

İmparatorluk Tapınağı (D)	Tiberius Dönemi (MS 23 depremi sonrası)	Sikkeler ve Antik Kaynaklar	Tac.ann.4.55; Magie 1950, 501; Burrell 2004, 38, 362; Shotter 2004, 64; Levick 2005, 81.

XANTHOS

Roma Tapınağı (D)	Claudius Dönemi (MS 43)	Yazıtlı	Mitchell 1987, 355.

*(D): Dini Yapılar.
**(F): Faydacıl Yapılar.
***(K): Kişisel/Özel Yapılar.

ÖZET

"Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'daki Yapı Faaliyetleri ve Mimari Bezeme" başlıklı bu çalışmanın odak noktasında MS 14-68 yılları arasını kapsayan Julius-Claudiuslar Dönemi'nde Anadolu'da inşa edilen yapılar, bu yapıların türleri, kim tarafından ne amaçla yaptırıldıkları ve mimari detayları bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen yapıların inşa süreçlerini şekillendiren unsurlar; imparatorluk kültü, *euergesia* faaliyetleri, romanizasyon ve doğal afetler sonrası yapılan yenileme çalışmaları olarak sıralanmıştır. Türlerine göre sınıflandırılan yapılar değerlendirilirken modern çalışmaların yanında antik yazarların günümüze ulaşan eserlerinden de faydalanılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise yapılarda kullanılan bezeme öğeleri incelenmiş, Augustus Dönemi ve Flaviuslar Dönemi ile karşılaştırılmış ve dönemin stil özelliklerine değinilmiştir. Bu çalışma sonucunda Julius-Claudiuslar Dönemi yapı faaliyetlerinin nedenleri, sonuçları, mimari özelliklerin bölgesel ve kronolojik farklılıkları, hangi yapı tiplerinin öne çıktığı, söz konusu yapılarda kullanılan bezeme çeşitleri, teknikleri ve dönem içerisindeki stil gelişimi gibi sorular cevaplanmıştır.

ABSTRACT

The focal point of this study which titled as "Building Activities and Architectural Decoration in Asia Minor during the Julio-Claudian Period" is the structures built in Anatolia during the Julio-Claudian Period between 14-68 AD, and building types, purposes and architectural details of these structures.

The elements that shape the building activities listed as; the imperial cult, euergesia activities, romanization and renewal works after natural disasters. While evaluating the structures classified according to their types, works of ancient writers are used within modern ones. In the last part of the study, the decoration elements used in the buildings are examined, compared with Augustan Period and Flavian Period, and style features of Julio-Claudian Period are also mentioned. As a result of this study, the questions such as the causes, results, regional and chronological differences of architectural features, types of structures which stand out, types of decoration used in these structures, techniques and the style development during the period were answered.